

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE 2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNDE
SİYASİ AKTÖRLERİN BASINDA YER ALAN İLETİLERİNİN
ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İSMAIL ERSAN

KOCAELİ 2019

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE 2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNDE
SİYASİ AKTÖRLERİN BASINDA YER ALAN İLETİLERİNİN
ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Öğrenci: İsmail ERSAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Betül PAZARBAŞI

KOCAELİ 2019

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE 2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNDE
SİYASİ AKTÖRLERİN BASINDA YER ALAN İLETİLERİNİN
ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: İsmail ERSAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 19.06.2019/17

Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Betül PAZARBAŞI

Jüri Üyesi: Doc.Dr. Selma KOC AKGÜL

Jüri Üyesi: Doc. Dr. Orhan BAYTAR

Kocaeli, 2019

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında yol gösteren, her türlü desteklerini esirgemeyen ve pozitif enerjisi ile motivasyonumu yükselten, sağladığı bilimsel katkı, gösterdiği rehberlik ve anlayışı için çok değerli tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Betül PAZARBAŞI'na teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, yüksek lisans öğrenimim süresince, derslerine katıldığım ve değerli görüşleri ile yetişmemizde katkıları olan tüm hocalarıma ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Fusün ALVER ve Doç.Dr. İhsan KARLI'ya teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezin hazırlanmasında ve hayatımdaki her konuda yardımlarını gördüğüm sevgili aileme, dostlarıma ve bana katkı sağlayan bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Haziran – 2019

İsmail ERSAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	I
İÇİNDEKİLER	II
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	IV
TABLolar DİZİNİ	V
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL İLETİŞİM VE CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ	
1.1. Siyaset (Politika) Kavramı	4
1.2. İletişim Kavramı.....	6
1.3. Siyasal İletişim Kavramı	8
1.3.1. Siyasal İletişimin Ögeleri.....	11
1.4. Siyasal İletişimin Tarihçesi	18
1.5. Siyasal İletişim ve Türkiye.....	21
1.6. Siyasal İletişim Sürecinde Siyasal Aktörler ve Lider İmajı.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ	
2.1. 1921- 1982 Arası Cumhurbaşkanlığı Seçimleri.....	30
2.2. Tek Parti Dönemi (Bu Dönemin Cumhurbaşkanları)	32
2.3. İnönü Dönemi Cumhurbaşkanları	37
2.4. Çok Partili Hayata Geçiş Nedenleri	39
2.5. Demokrat Parti İktidarı	41
2.6. Mahmut Celal Bayar (1950 – 1961)	43
2.7. Askeri Darbe Sonrası	44
2.8. 1980 Sonrası Cumhurbaşkanlığı Seçimleri.....	49
2.8.1. 1980 darbesi ve siyasal süreç bu süreçte cumhurbaşkanlıkları	49
2.8.2. 1982 Anayasası	51
2.8.3. Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığı.....	53
2.8.4. 1982 darbesi	54
2.8.5. 1982 ve sonrası siyasal hayat	55
2.8.6. Eylül 1983 seçimleri	61
2.8.7. Anavatan partisi	62
2.8.8. 1989 Turgut Özal dönemi	64
2.8.9. Süleyman Demirel.....	66
2.8.10. Ahmet Necdet Sezer.....	67
2.8.11. Abdullah Gül.....	69
2.8.12. Recep Tayyip Erdoğan.....	70
2.8.13. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİYASAL İLETİŞİM VE MEDYA	
3.1. Medyanın Önemi ve Toplumsal Etkileri.....	83

3.2. Siyasal Gündem	86
3.3. Gündem Belirleme Kuramı	87
3.4. Gündem Belirleme Kuramının Önemi	88
3.5. Gündem Belirleme Kuramına İlişkin İlk Çalışmalar ve Tarihi Süreç.....	89
3.6. Suskunluk Sarmalı Kuramı	90
3.7. Bilgi Açığı Hipotezi ve Ortaya Çıkışı.....	94
3.7.1. Bilgi açığının oluşmasının ve azalmasının sebepleri	96
3.7.2. Bilgi açığı ve medya.....	98
3.8. Bağımlılık Modeli	99

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE 2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNE KATILAN SİYASİ AKTÖRLERİN BASINDA YER ALAN İLETİLERİNİN ANALİZİ	
4.1. Araştırmanın Amacı	102
4.2. Araştırmanın Önemi.....	102
4.3. Araştırmanın Kapsamı	102
4.4. Araştırmanın Yöntemi.....	103
4.5. Varsayımlar	103
4.6. Sınırlılıklar	104
4.7. Elde Edilen Bulgular	104
4.7.1. Recep Tayyip Erdoğan.....	105
4.7.2. Ekmeleddin İhsanoğlu.....	108
4.7.3. Selahattin Demirtaş	110
4.8. Değerlendirme.....	112
4.9. Tüm Gazeteler için Genel Değerlendirme	112
SONUÇ	115
KAYNAKÇA.....	119
ÖZGEÇMİŞ	126

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1.	2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Haritası.....	105
------------	---	-----

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1.	Türk Cumhurbaşkanları	50
Tablo 2.2.	2002 ve Sonrası Seçimlerde Siyasi Partilerin Oy Oranları.....	72
Tablo 4.1.	Recep Tayyip Erdoğan'ın İleti Başlıkları.....	105
Tablo 4.2.	Recep Tayyip Erdoğan'ın Ekonomi İletileri.....	106
Tablo 4.3.	Recep Tayyip Erdoğan'ın İç Politika İletileri.....	106
Tablo 4.4.	Recep Tayyip Erdoğan'ın Dış Politika İletileri.....	107
Tablo 4.5.	Recep Tayyip Erdoğan'ın Eğitim İletileri.....	107
Tablo 4.6.	Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İleti Başlıkları.....	108
Tablo 4.7.	Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Ekonomi İletileri.....	108
Tablo 4.8.	Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İç Politika İletileri.....	109
Tablo 4.9.	Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Dış Politika İletileri.....	109
Tablo 4.10.	Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Eğitim İletileri.....	109
Tablo 4.11.	Selahattin Demirtaş'ın İleti Başlıkları.....	110
Tablo 4.12.	Selahattin Demirtaş'ın Ekonomi İletileri.....	110
Tablo 4.13.	Selahattin Demirtaş'ın İç Politika İletileri.....	111
Tablo 4.14.	Selahattin Demirtaş'ın Dış Politika İletileri.....	111
Tablo 4.15.	Selahattin Demirtaş'ın Eğitim İletileri.....	112

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BBC	: Britanya Yayın Kuruluşu (British Broadcasting Corporation)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CNN	: Cable News Network
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
ETA	: Bask Yurdu ve Özgürlük (Euskadi Ta Askatasuna)
GSMH	: Gayri Safi Millî Hasıla
HP	: Halkçı Parti
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİA	: Kitle İletişim Araçları
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	: Millî Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Millî Selamet Partisi
NTV	: Nergis Televizyonu
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê)
SES	: Sosyo Ekonomik Statü
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TV	: Televizyon

TÜRKİYE’DE 2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNDE SİYASİ AKTÖRLERİN BASINDA YER ALAN İLETİLERİNİN ANALİZİ

ÖZET

Çalışmanın temel amacı 9 Temmuz-9 Ağustos 2014 tarihleri arasında Cumhurbaşkanı adaylarının iletilerinin Türk yazılı basınındaki yansımalarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye’de yayımlanan ulusal gazeteler içerisinde en çok tiraj yapan ve farklı yayın politikalarına sahip 4 gazetenin (Cumhuriyet, Sabah Hürriyet, Yeni Şafak) 9 Temmuz 9 Ağustos 2014 tarihleri arasındaki 1 aylık süreçte adayların iletilerinin incelenmesi ele alınmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, gazetelerin yayın politikalarıyla benzer nitelikte bir yayıncılık faaliyeti yürüttükleri, seçim konulu haberleri ele alış tarzlarında, liderlerin sözlerine verdikleri ağırlıkta ve mesajlarının kullanımlarında bu durumun net bir biçimde ortaya çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda, Sabah ve Yeni Şafak gazeteleri daha çok Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı, Cumhuriyet gazetesi Ekmeleddin İhsanoğlu’nu sayfalarına taşıırken, taraflar arasında denge politikası gözetilen Hürriyet gazetesinin liderlere ve partilere birbirine yakın oranlarda yer verdiği bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adaylar , Cumhurbaşkanlığı Seçimi, Türkiye, Yazılı Basın.

LOCATED MESSAGE PRESS ANALYSIS OF POLITICAL ACTORS IN THE 2014 PRESIDENTIAL ELECTIONS IN TURKEY

ABSTRACT

The main aim of the study is to reveal the messages of presidential candidates between July 9 and August 9, 2014 in Turkish print media. This is intended, in Turkey published in Europe's national and international publications and broadcast of 4 newspapers (Cumhuriyet, Sabah, Hürriyet New Dawn) on July 9 and August 9, 2014 which is taking over where transmission of the candidates in one month period. Structured words are seen when newspapers conduct a broadcasting activity similar to their broadcasting policies, their handling of news about election, their use in the use of heaters and messages by the leaders, and in a clear time. Recep Tayip Erdogan, Cumhuriyet Newspaper Ekmeleddin Ihsanoglu pages, pages, the parties between the parties and parties searching Hürriyet newspaper is searched.

Keywords: Candidates, Presidential Elections, Turkey, Print Media.

GİRİŞ

Demokratik sistemlerde belli bir yaşın üzerindeki her sağlıklı ve özgür birey için bir hak ve ödev olan siyasal katılma, çeşitli yöntem ve vesilelerle pratiğe dökülmektedir. Bu, kimi zaman yerel seçimlerde yerel siyasete yön vermek için, kimi zaman ülke yönetiminde söz sahibi olacakları belirlemek için, kimi zaman da alınacak kararlarda direkt halkın görüşleri doğrultusunda hareket etmek için yapılmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri süreçlerinde, artan haber ve bilgi alma ihtiyacı, bireyleri basın yayın kuruluşlarına yönlendirmekte ve bu kuruluşlar tarafından verilen enformasyona daha açık hale getirmektedir. Hal böyle olunca, ‘basın yayın kuruluşlarının taraflara ve siyasilere yer verme oranları ve biçimleri, seçmeni bir tercihe yönlendirme noktasında etkili duruma gelmekte’ (Şimşek, 2009:125) ve süreçte önemli bir rol üstlenmektedir.

Basının siyaset sahnesinde sahip olduğu önem sadece günümüze has bir olgu değildir. İlk dönemlerinden bugüne basın ve siyaset arasında farklı şekillerde ve düzeylerde ilişkiler söz konusu olmuş, siyasal ve yönetsel elitler basının mevcut potansiyellerini göz önünde bulundurarak muamele etmiştir. Bu noktada, ‘Avrupa topraklarında 16. yüzyılda ortaya çıkan gazetelerin kilise ve krallık politikalarını pekiştirmeye yönelik yayınlar yapması veya en azından ters düşmeyecek mesajlara yer vermesi’ (Aziz, 2007:53), ‘Türkçe çıkarılan ilk gazete olan ve 11 Kasım 1831 tarihinde yayınlanmaya başlanan Takvim-i Vakayi gazetesinin, II. Mahmud’un fermanı ile yayına başlaması’ (Topuz, 1973:5) gibi örnekler siyasal-yönetsel elitler ve basın arasındaki ilişkinin yüzyıllarca geriye gittiğini göstermektedir.

Günümüzde de halen ‘siyasal bilgilenmenin en önemli araçlarından biri olan gazeteler’ (Bekiroğlu ve Çakın, 2016:354), sadece basılı olarak yayınlanmamakta, yeni iletişim teknolojilerinden yararlanılarak dijital ortamlardan da yayınlar yapılmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak, basın yayın kuruluşlarınca çıkarılan gazeteler eski tirajlarını kaybetmekle birlikte, büyük bir çoğunluğunun yayınlarını

basılı ve çevrim içi eş güdümlü yürüttüğü de unutulmamalıdır. Zira ‘Türkiye’de internet gazeteciliği faaliyetlerinin önemli bir bölümünün geleneksel medya kuruluşlarının çatısı altında gerçekleştirilmekte olduğu (Çevikel, 2004:150) düşünüldüğünde, gazetelerin siyasal iletişimin önemli bir aracı olmayı sürdürdüğü iddia edilebilir.

Çalışmanın konusu, Türkiye’de halkın sandık başına gittiği 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesindeki bir aylık süreçte, Türkiye’de yayın yapan ulusal gazetelerdeki yansımaları içermektedir. Bu konu bağlamında çalışma, Türk yazılı basınında seçim öncesi sürecin nasıl ele alındığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sahip olunan amaç çerçevesinde, 9 Temmuz-9 Ağustos 2014 tarihleri arasında, Türkiye’de en çok tiraja sahip ve farklı yayın politikaları bulunan dört ulusal gazete araştırmaya konu edilmekte, Cumhurbaşkanlığı seçiminin Türk yazılı basınındaki sunumu bu gazeteler örneğinde incelenmektedir. Amaçlı örneklem dâhilinde seçilen gazetelerdeki seçim konulu haberler içerik çözümlemesi yöntemine tabi tutularak, elde edilen bulgular, haberlerin sayısı ve adayların iletilerinin hangi konular bağlamında ele alındığının tespiti yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL İLETİŞİM VE CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

Siyasal iletişim tüm iktidarların ihtiyacına cevap vermek üzere her devirde var olmuştur. İktidara gelmek iktidarın sağladığı gücü kullanmak ve yurttışa bu konuda bilgi verebilmek için gerekli olan siyasal iletişim, düşüncelerin ve diğer önermelerin varoluş sebebi olma özelliğini göstermektedir. Siyasal iletişim, bilginin politikacılar ve seçmen arasında medya vasıtasıyla aktarılmasına ilişkin interaktif bir süreçtir. Bu süreç içerisinde bilgi, politikacılardan aşğı seçmenlere doğru ve seçmenlerden yukarı politikacılara doğru iletilir. Türkiye'deki siyasal iletişim kampanyalarında medyanın payı giderek artmaktadır. Kuşkusuz iktidar ile muhalefetteki partilerin kampanya içerikleri farklı nitelikler taşır. Bu durum yapısal olarak partilerin konumlarıyla ilişkilidir. Fakat partilerin konu odaklı ya da lider odaklı bir kampanyayla seçmenin karşısına çıkmasında siyasal iletişim süreçleri ve çalışılan reklam ajansının yaklaşımı belirleyici olur. Türkiye özelinde bakıldığında, siyasi partilerin iki yöntemi de denediğı ve bazı zamanlarda ikisini birden aynı anda kullandığı görülmektedir.

Siyasal iletişim kampanyasında yer alan pek çok öğeden bahsedilebilir. Bunların arasında yer alan afiş, şarkı, slogan, televizyon konuşması, sosyal medyada paylaşılan bir içerik, liderin performansı, meydanların coşkusu, televizyon reklamı, gazete ilanı, yüz yüze iletişim, sokak süslemeleri ve partilerin seçim vaatleri gündelik hayatın içine karışabildiğı ve onunla bütünleşerek yürüyebildiğı ölçüde belirleyici olur. Siyasal iletişim süreçlerinin belirli bir siyasal kültür içinde gelişip büyümesi siyasal iletişim öğelerinin aslında yaşayabilen dinamik içerikler olduğunu göstermektedir.

Türkiye, dört yılda bir genel seçimlerin, beş yılda bir yerel seçimlerin ve yine beş yılda bir Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapıldığı siyasal sisteme sahiptir. Muhtemel referandumlar da eklendiğinde, bir taraftan partilerin rekabet içinde olduğu, diğer

tarafından ise seçmenin sandıkla muhatap olma sayısının hayli fazla olduğu, bu yönüyle de seçmenin iradesinin açığa çıkma imkânı güçlü şekilde görülmektedir. Seçimlerin sayısı ile bağlantılı olarak artan siyasal iletişim kampanyaları da seçim atmosferinin değişmeyen ikna etme aracı olarak etkinliğini arttırmaktadır.

1.1. Siyaset (Politika) Kavramı

Toplumda yöneten-yönetilen ilişkisi ortaya çıktığından bu yana, siyaset, başka bir ifadeyle politika, mevcut olan bir kavramdır. Bir arada, toplu olarak yaşayanları yönetebilme gayreti, siyasette gelişmeye yol açmıştır. Yöneten-yönetilen ilişkisiyle yönetim erkinin kontrol altına alınması bu gelişmeyi etkilemiştir (Kılıçaslan, 2008). “Siyaset” Arapça kökenli olup, “at eğitimi” anlamına gelmektedir. “Politika” sözcüğü ise, Yunan kökenli bir kelime olup, “polis” kent devletlerine verilen bir isimdir. Politika, devlete ait işler anlamını taşımaktadır.

Siyaset Bilimi’ni, siyasal otorite ile ilgili kurumların ve bu kurumların oluşmasında ve işleminde rol oynayan davranışların bilimi olarak tanımlayabiliriz. Aristoteles dönemi Yunan kent devletlerinin anayasa ve siyasal sistemlerini karşılaştırmalı olarak incelemeye ortaya çıkan Politika eseri, siyaset biliminin en eski temel kaynaklarından biridir (Kışlalı, 2010:17,19,23).

Politika, sosyal toplumda insanlar arasında bir çatışma ve mücadeledir. İnsanların, sosyo-ekonomik durumları bakımından farklı fikirlere sahip olmaları çatışmayı ve politikanın temelini oluşturur. Çatışmanın hedefi, iktidarın ele geçirilmesi olarak görülürken, karşıt görüşe göre ise, politikanın amacı, her şeyden önce toplumda bütünlüğü sağlayarak, genel yararı ve insanların ortak iyiliğini gerçekleştirmektir (Kapani, 2009:17,18). Siyaset/politika; bir iktidar mücadelesi olduğu kadar toplumda bütünlüğü sağlama amacına da hizmet etmektedir. İktidar mücadelesi için yaşanan sert çekişmeler, uzlaşmaz haller ve tutulmayan sözler, toplum zihninde kelime olarak “siyaset” ile ilgili genellikle olumsuz çağrışımlara yol açmaktadır.

Toplumun yönetme sanatı olan siyaset, devletler veya gruplar arası gücü paylaşma ya da gücün dağılımını etkilemeye çalışmaktır. Siyasete giren kişi, iktidarı, idealist veya bencil amaçlara hizmet edecek araç olarak görür ve iktidarın verdiği önemlilik duygusunu tatmak için ister (Weber, 1986:80). Siyaset, tarihi açıdan, en güçlü

aşiretin, ailenin, dinin, mezhebin, ırkın, milletin, sınıfın, gurubun iktidara gelmesi ve kalması sanattır. Siyaset, aydınlanma ve Endüstri Devrimi sonrası gelişen insan hakları ve demokrasi çerçevesinde, farklı çıkarları uzlaştırma, üretimi artırma, serveti adil paylaşırma, can, mal ve özgürlük güvenliği içinde herkesi mutlu yaşatma sanattır (Kongar, 2010).

Merkel'e göre siyaset, insanın yaşadığı topluma kendi görüşleri doğrultusunda düzen verme sürecidir. Crick ve Bendix ise siyaseti, örgütlenmiş toplumu belirleyen devlet içi bir süreç olarak kabul etmekte ve devletle sınırlamaktadırlar. Greer ve Orleans'a göre siyaset, gücün gelişmesi ve kullanılmasına dayandığından, güç devletle sınırlandırılmadan, her sosyal gruba özgü bir içerik kazanmaktadır (Dalkıran, 1995:36). Van Dyke, siyaseti, kamusal sorunlarda kendi tercihlerini kabul ettirmek, uygulamak, diğer tercihlerin gerçekleşmesini engellemek üzere çeşitli aktörlerin yürüttükleri mücadele olarak görmektedir. David Easton'e göre siyaset, maddi ve manevi değerlerin otoriteye göre dağıtılması sürecidir. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere siyaset, öncelikle kamusal bir olaydır. İnsanların toplum içinde yaşamasına bağlı olarak belirlemektedir (Özkan, 2007:13,14).

Görüldüğü gibi bazı siyaset bilimciler “çatışma” kavramını ön planda tutarken, kimileri de “uzlaşma ve bütünlük” kavramları üzerinde durmaktadır. Siyasete, belli bir toplumda çatışma halinde olan çıkarların ve menfaatlerin uzlaştırılması faaliyeti veya çıkar çatışmasından ibaret kavram şeklinde zıt başka bir değişle birbirine karşı anlamların yüklendiği görülmektedir. İnsanlar, siyasi faaliyetlerin amacının, yaşantılarını daha iyiye götürmek olduğunu düşünür ve iktidarlardan da bunu beklerler. Siyasal iktidara itaat, ona karşı beslenen inançla orantılıdır (Kapani, 2009:21,22).

Aristoteles'in “Politika”, İbn-i Haldun'un “Mukaddime”, Machiavelli'nin “Prens” eserleri, Montesquieu'nun “güçler ayrımı”, Auguste Comte'un “toplum bilimler”, Karl Marx'ın “altyapı ve üstyapı”, Max Weber'in “bürokrasi” kavramları siyaset biliminin gelişiminin temelini oluşturmuşlardır (Kışlalı, 2010:22-28).

Siyaset geleceğe dair düşüncelerin bugünden güç ve etkinlik kazanması, izlenecek usullerin ve yapılacak tercihlerin bütünüdür. Siyaset, ne yapacağız değil, ne yapalım sorusunu önceler. Yapalım düşüncesinde, kararlılık ve saygı içeren onay arayışı

vardır. Neyin kim tarafından ve nasıl yapılacağı hususunda sorumluluk ve kararlara ait yük siyasetçidedir (Sement, 2007:25). Karar ve politikalara dair bu sorumlulukla birlikte, siyasal sisteme, diğer alt sistemlerden girdiler katılması gereklidir. Siyasal sistemin ana girdileri, toplum üyelerinden gelen destek ve taleplerdir. Bu destek ve talepler, şiddet ve zorlamayı da kapsayan ama özgürlükçü demokrat ülkelerde halkla ilişkiler ve iletişim yöntemlerini de içeren ikna metotlarıyla sağlanmaktadır (Oktay, 2002:5,6). Siyaset, içinde “iletişim” unsurunu barındırdığı sürece toplumla bütünleşebilir. Dolayısıyla siyasetçi olmak, iletişim tekniklerine de hâkim olmayı gerektirir. Siyaset, çalışma disiplini olarak ayrıntılı ve meslek olarak icrası zor bir daldır.

İnsan ya politika için yaşar ya da politika sayesinde yaşar. Bu zıtlar birbirini dışlamaz, insanlar düşünce ve uygulama düzeyinde ikisini de yaparlar. Politika için yaşayan kişi, politikayı içselleştirir ve saygı görür. Politikayı kendine sürekli menfaat kaynağı gören kişi, siyaset sayesinde yaşar (Weber, 1986:86). Günümüzde siyaset, günlük yaşantımızı doğrudan etkilemektedir. Siyaseti veya başka bir deyişle politikayı yurttaş üzerinde etkin olma ve egemenlik altına alma aygıtı olarak belirtirsek, siyasal iletişimin önemi anlaşılmış olur. Siyasetçiler, topluma, kitlelere egemenliklerini kabul ettirebilmek için iletişimi araç olarak kullanırlar (Kılıçaslan, 2008:9).

1.2. İletişim Kavramı

“İletişim sözcüğü, Latincedeki “communis” kelimesinden türetilmiş “communication” kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. “Birey ile birey/bireyler arasında yapılan bir anlam yüklü simgeler gönderimi, alımı, işlenimi, yeniden-gönderimi, yeniden-alımı ve yeniden işlenimi süreci” olarak ifade edilen iletişim terimi, “communication” sözünün temelindeki toplumsallaşma anlamını ifade edememektedir (Bektaş, 2007:98).

Kavramın tanımları üzerinde uzlaşa yoktur. John Newman, bunun iletişim hakkındaki bilgi eksikliğinden değil, kavramın doğasını anlama eksikliğinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Aslında iletişim, bazı tanımların birleştiği, anlam transferi, sosyal değerlerin iletilmesi, deneyimlerin paylaşılması gibi konuların tümünü kapsamaktadır (Peltekoğlu, 2007:204,205).

Dan Nimmo, iletişimi “İnsanların davranışlarına temel teşkil eden, dünyaya ilişkin imajlarını oluşturan anlamların meydana getirildiği ve bu imajların semboller yardımıyla değiş tokuş edildiği sosyal bir eylem süreci” olarak tanımlamaktadır. Buna göre iletişim, insanlar ve gruplar arasında sosyal bir çerçevede gerçekleşmektedir. İletişimde amaç sadece bilgi vermek değil, aynı zamanda yönlendirme, ikna ve duygulara hitap etmedir (Özkan, 2007:15).

John B. Thompson iletişim çeşitleri arasında, ‘yüz yüze’, ‘dolayımlı’ ve ‘yarı dolayımlı’ olmak üzere üçlü bir ayırım yapar. Bu ayırımı, zaman- mekân ayrışmasını, simgesel ipuçlarının genişliğini, eylemin yönelimini ve söyleşmenin niteliğini dikkate alır. Yüz yüze iletişimde, aynı mekân-zaman paylaşımı gerekirken, dolayımlı iletişimde ayrılmaktadır. Yarı dolayımlı iletişim ise, kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirilen iletişim türüdür (Öztürk, 2008:5). İrfan Erdoğan’a göre, iletişimin var olmak, haberleşmek, paylaşmak, etkilemek-yönlendirmek, eğlenmek-mutlu olmak şeklinde amaçları vardır (Kılıçaslan, 2008:8).

Sosyal varlık olan insanın varlığı ve ilişkileri yönetebilmesi için iletişim zorunludur. İletişim faaliyeti, bir anlam yaratma faaliyetidir ve bu süreç, belli bir tarihsel ve toplumsal bağlam içerisinde gerçekleştirilir. İletişim ilişkisinde üretilen her türlü anlam, toplumsal olarak üretilir ve ancak diğer insanlarla kurulan üretim ilişkileri bağlamında gerçekleştirilir (Yaylagül, 2010:12,13). İletişim süreci, çift yönlü bir yapıdadır ancak, insanların bir ileti kaynağını oluşturabilmeleri, anlaşılır sözcüklerle kurgulanmasına ve alıcıların da iletideki simgeleri çözümleyebilmelerine bağlıdır (Bektaş, 2007:100). İletişim modelleri gelişse de özünde hep aynı kalmıştır. İletişimin temel özelliği, aynı anda her yerde oluş iken siyasete kapalı bir sosyal sit içinde apayrı bir mekân tahsis edilemez olmuştur. Toplumsal bağ, iletişimin dışında düşünülemeyeceği için, sosyo-politik ilişkileri kitlesel olarak iletişim kuramları ışığında yapılandırmanın toplumsa faydası daha fazla olacaktır (Dalkıran, 1995:43).

Teknolojik gelişmeler ışığında, yüz yüze iletişim yerini kitlesel teknolojik iletişime (Özerkan, 2001:76). Kitle iletişiminde kullanılan araçlar, iletilen haber ve bilgilerin içeriği ve hedef yönünden farklılıklar vardır. Kitle iletişimi, uzmanlaşmış grupların, teknolojik araçları kullanarak geniş, heterojen, anonim ve coğrafibakımdan dağınık izleyicilere simgesel içerikleri yayma teknikleri ve örgütlerini içeren bir sistem

olarak tanımlanmıştır (Danacı, 2005:16,17). Kitle iletişimini şematik olarak gösteren modeller olmakla birlikte, en yaygını “kim, kime, hangi kanalla, nasıl bir etki yaratmak için, ne söylüyor?” biçiminde formüle edilebilen Harold Lasswell modelidir. Melvin DeFleur’a ait model ise, Lasswell’in göz ardı ettiği geri bildirim ve gürültü unsurlarını iletişim sürecine dahil etmiştir. Westley ve MacLean ise, kitle iletişim sürecinde eşik bekçilerinin (gatekeeper) rolünü vurgulamışlardır (Peltekoğlu, 2007:205).

McQuail’e göre, “iletişim süreci, iletileri aktarma çalışmalarının tümünü, insanları bağlayan kanalları, iletileri aktarmak için kullanılan simgesel şifreleri ve dilleri, iletilerin alındığı ve yayıldığı araçları, iletişim olay ve ilişkiler, düzenleyen ve tanımlayan yasaları, adet ve kuralları içerir”. Toplumsal iletişim, siyasal katılımı artırarak, iktidar tabanının değişme ya da genişlemesine aracı olmakta ve kamuoyunun oluşumuna da büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır (Bektaş, 2007:97,100).

1.3. Siyasal İletişim Kavramı

Siyasal iletişim, en kapsamlı anlamı ile belirtilirse, siyasal aktörlerin, siyasetçilerin belli ideolojik amaçlarını, belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara benimsetmek, kabul ettirmek ve gerektiğinde o amaçlarını eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerini kullanmaları olarak tanımlanabilir (Aziz, 2007:19). Politika, toplumun farklı kesimlerinin ve güç ilişkilerinin ortak bir zeminde uzlaştırılması ise; politik iletişim de, ortak semboller oluşturma ve bunlar üzerinde yorumlamalar ve tartışmalar yürütme yoluyla bir anlaşma zemininde uzlaşma sürecini ifade etmektedir. Yapılan işler politika vasıtasıyla icra edilmekte, politika ise iletişim vasıtasıyla yürütülmektedir. Harold Lasswell’e göre, politika ve iletişim süreçleri birbirine sıkı sıkıya bağımlıdır (Oktay, 2002:7).

Siyasal iletişim, iletişim kavramıyla doğrudan birbirleriyle bağlantılı disiplinlerdendir. Siyasal iletişim literatürü, halen temel olarak seçim iletişimi egemenliğinde algılanmaktadır. Oysa siyasal iletişim bir tek seçim odaklı süreye bağlı yapılan bir iletişim süreci değildir. Siyasal iletişimin boyutlarını siyasal kampanya, seçim dönemi ve seçim dışı zaman olarak ele almak ve değerlendirmek

gerekir (Kılıçaslan, 2008:10). Sadece seçim dönemini kapsayarak kavramın içi doldurulamayacaktır. Bir iletişim türü olarak siyasal iletişim, yazılı ve elektronik medya kanallarıyla topluma ulaşır. Farklı ideolojiler gereği, mesajlara farklı anlamlar yüklediğini görmek mümkündür (McNair, 2003:29).

Siyasal iletişim disiplini, politikaya doğrudan veya dolaylı etki eden mesajların, oluşturulma, iletilme ve alınma sürecini çevrelemektedir. Kilit öge olan mesaj, bireylerin, grupların ve tüm toplumun düşünce, inanç ve davranışları üzerinde önemli bir siyasal etkiye sahiptir (Graber, 2005:479). Wolton'a göre, politik iletişim, siyasal süreçte kendilerini meşru olarak ifade edebilme gücüne sahip olan politikacılar, medya mensupları ve kamuoyu görüşü olmak üzere üç politik aktör arasında iletişim değiş tokuşu ve akışıyla sınırlıdır. Bu aktörler, eşit statüde bulunmamakla birlikte, kitle demokrasisinin işleyişini kolaylaştırmak bakımından her biri önemli işlevlere sahiptir (Oktay, 2002:23). Siyasal iletişim; siyaset, iletişim, medya, kamuoyu, demokrasi gibi kavramlar ve sosyoloji, psikoloji, felsefe gibi disiplinlerle de etkileşim içindedir.

Siyasal İletişim, demokrasiyle de yakından ilgili bir kavramdır. Siyasal iletişim, oy hakkının kitlelere verilmesiyle başlamış, kitle iletişim teknolojisinin gelişmesiyle de günümüzdeki anlamına ulaşmıştır. "Bir siyasal görüş ya da organın, etkinlikte bulunduğu siyasal sistem içinde kamuoyu güvenini ve desteğini sağlamak, dolayısıyla iktidar olabilmek için, zaman ve konjonktürün gereklerine göre reklam, propaganda ve halkla ilişkiler tekniklerinden yararlanarak sürekli bir biçimde gerçekleştirdiği tek veya çift yönlü iletişim çabasıdır" şeklinde kapsayıcı bir tanımlama yapılabilir (Özkan, 2007:23).

Siyasal iletişim tüm iktidar biçimlerine cevap vermek üzere her dönemde var olmuştur. Monica Charlot'un dediği gibi "Seçmen avı tarih kadar eskidir, değişen tek şey ise tekniktir". Burada söz konusu olan ne mesajın içeriği ve ne de herhangi bir iletişim sisteminin yapısıdır; bu daha çok iletişim yoluyla oluşan toplumsal ilişkinin biçimidir (Dalkıran, 1995:45). Cayrol'a göre; "İnsanlar bilerek ya da bilmeyerek her zaman siyasal iletişim yaparlar. Çünkü demokrasilerde seçmenlerden güven isterler, onlara mesaj iletmek zorundadırlar" (Topuz, 2010:1). Ancak, geçmişten günümüze özellikle ülkemizde siyasal iletişimin seçim kampanyalarıyla sınırlı kalmasının

sebeplerinden bazıları, siyasal kültür, siyasal parti işleyişi ve parti liderlerinin siyasal iletişime olan sığ yaklaşımlarıdır. Bu etmenler, kısa zamanda değişemediğinden, siyasal iletişim sürecinin profesyonelleşmesi de zaman almaktadır.

Siyasal iletişimi sadece ve sadece seçim sürecine indirgeyen yaklaşım, Pozitivist-Ampirik yaklaşımdır. Bu yaklaşım, siyasal iletişimi seçim süreçleri ve oy verme davranışları içine sıkıştırır. Hem akademik alanda hem de kitle iletişim araçları çerçevesinde siyasal iletişimi, seçimler, seçme ve seçilme hakları, seçim propagandaları, siyasi parti platformları, seçmenlerin parti tercihleri vb. olarak ele alır (Kılıçaslan, 2008:11).

Politik iletişimin üç temel fonksiyonu yerine getirdiği varsayılmaktadır. Birincisi, ortaya çıkan politik problemlerin tanımlanmasına yardımcı olmasıdır. Bu ilk fonksiyon, politikacılar ve medyanın en temel rolleri üstlendiği alandır. İkincisi, bu problemlerin politik tartışma ortamına girmesinde bir meşruiyet sağlama fonksiyonudur. Burada ise, kamuoyu anketleri ve politikacılar önemli bir rol oynamaktadırlar. Sonuncusu ise, artık tartışmalı olmaktan çıkan ve ortak görüş birliğine varılmış olan konuların gündemden düşürülmesidir. Burada da rol, medya tarafından yerine getirilmektedir (Oktay, 2002:24).

Aziz'e göre; "Siyasal iletişim, oy ve seçimin ötesinde toplumun her alanını kapsayan, aile, ekonomik, kültürel ve bütün siyasal kurumların günlük faaliyetlerinin bütünlük bir ögesidir. Her toplumsal birimin kültürel ve ekonomik kararları aynı zamanda o toplumun siyasal kararlardır. Ayrıca her kültürel ve ekonomik etkinlik de bir siyasal bir boyut taşır. Bu nedenle ideolojiden uzaklığı ima eden eğlence ve çocuk programları da haberler de siyasal iletişim olarak sınıflandırılıp, ele alınıp incelenmeli ve değerlendirilmelidir" (Aziz, 2007:177). Amaçları iktidar olmak olan siyasal partilerin politik psikolojiyi bilmeleri siyasal iletişim stratejilerini bu bilgiler ışığında oluşturması bakımından önemlidir. "Grupların kendilerini hızlıca kimliklendirdiği, politik gündem ürettiği ve statükoyu gösterdiği bir bilgi toplumunda, politik psikoloji, siyasal iletişim ve söylemler ile daha ilişkili olmaktadır (İnan, 2008).

1.3.1. Siyasal İletişimin Öğeleri

Siyasetle iletişimin ilişkisi, siyasetin doğuşu ile başlamıştır. Siyasetin bir sosyal bilim hâline gelmesi, yöneten ve yönetilen ayrımının ortaya çıktığı dönemler itibariyle başlamıştır. Toplumsal faaliyetlerin yürütülmesi toplumla iletişimi gerektirdiğinden, iletişimi siyasal sürecin ögesi hâline getirmektedir. Demokratik toplumlarda, dördüncü kuvvet konumundaki kitle iletişim araçları; haber verme, bilgilendirme, bilinçlendirme gibi işlevleriyle kamuoyu oluşumunu sağlamaktadır. Siyasal iletişim; seçimler, seçim kampanya ve propagandaları, siyasal tutum ve davranışlar, oy verme olarak algılandığından dolayı, hep seçim süreci ile ilişkilendirilmiştir. Oysa siyasal iletişim sadece seçim süreçleri iletişimi değildir; toplumsal yaşamın her anını kapsamaktadır.

Siyasal iletişim kavramını oluşturan öğeleri inceleyelim;

- Propaganda

Propaganda, “kasıtlı ve sistematik girişimlerin algıları şekillendirmeye çalıştığı, idraki manipüle etmeye çalıştığı ve propaganda yapan kişinin arzuladığı amaçlarının ilerlemesini sağlayan davranışların yönlendirilmesidir”. Propaganda önyargılı düşüncelerin çoğu kez yalan ve aldatma yoluyla yayılmasıdır. Jaques Ellul’a göre, önyargılar kasıtsız dahi olsa, neredeyse tüm önyargılı mesajlar propaganda ile ilgilidir. (Newman, 1999:726,727).

Propaganda, düşünce veya inancı tek taraflı ve sistematik şekilde yayarak taraf bulmayı hedefleyen bir çalışmadır. Propaganda, düşünceyi yayarak kamu oyunu etkileme, psikolojileri istenilen yöne doğru çevirmek için sürekli ve organize telkinleri kapsamaktadır (Kılıçaslan, 2008:19).

Propagandadaki teknik ve yöntemler siyasal iletişimde de vardır fakat söylemde değişiklik vardır. Propagandada kullanılan, örneğin kaynağın güvenilirliği, kitleyi, topluluğu, mesajları almaya hazır duruma getirmek, çoğunluktan bahsetmek, sayılar yerine yuvarlak rakamlar ve oranlar vermek, bilinen ortak noktalardan hareket etmek, mesajları yinelemek, geniş kitlelere ulaşmak için kitle iletişim araçlarını kullanmak gibi özellikler siyasal iletişimde de kullanılmaktadır. Propagandada kullanılan dil çok

farklı ve değişiktir; “düş” yaratmaya yöneliktir” (Aziz, 2007: 54). Propaganda, “tek yönlü” iletişim modeli olması yönüyle de siyasal iletişimden ayrılır. Çünkü mesaj verilen topluluktan geri bildirim beklenmez, yalnızca isteneni yapmaları/uygulamaları beklenir. Önemli olan belli düşünceleri, belirli topluluklara sorgusuz bir şekilde kabul ettirmektir.

Tim Traverse- Healy’e göre, propaganda ve yayma terimleri, inançların yayılmalarını, siyaset çalışmalarını ve ülkelerin programlarını da kapsamaktadır. Amerikan Bağımsızlık Savaşı, Fransız Devrimi, Amerikan İç Savaşı gibi savaşlarda propagandacılara çok iş düşmüştür. 2. Dünya Savaşı sırasındaki propaganda ve ondan türeyen bir etkinlik olan psikolojik savaş, çok sayıda çalışmanın ve yayının konusu olmuştur (Özkan, 2002: 15,16).

Siyasal propaganda kavramının kullanımı Fransız Devrimi’nden sonra başlamıştır. Batı toplumunda, ekonomik ve siyasal iktidar savaşındaki rakiplerin yaydıkları görüşleri eleştirme ve kendi görüşlerini yayma çalışmaları toplumsal çatışma sürecinin bir parçası haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı esnasında da propaganda, müttefik kazanmak, düşmanı zayıf düşürmek, tarafsız ülkelerle iyi ilişkiler kurmak amacıyla kullanılmıştır (Bektaş, 2007:146,148).

Tarih boyunca propagandayı en sistemli kullanan liderlerin başında gelen Hitler, propagandanın amacını; “Propagandanın görevi, örgüt için taraftar toplamaktır. İkinci görevi, yeni doktrini anlatmak ve benimsetmektir” şeklinde ifade ederken, bir başka yerde de; “Propagandanın amacı tek tek ve bilimsel olarak kişileri bilgilendirmek değildir. Onu görevi, kitlelerin dikkatini belirli olaylar, ihtiyaçlar ve gerekler üzerine çekmektir” der (Özkan, 2009:55). Hitler, propagandanın boyutlarını artırmış hatta Propaganda Bakanlığı kurup Goebbels bakan yapmıştır. Hitler tipi propagandanın sözcüsü ve uygulayıcısı Goebbels’e göre; “Propaganda yapmak, her yerde, hatta tramvayda bile düşüncelerden söz etmektir. Bir şey söylemek için değil, belli bir etki sağlamak için konuşulur” (Özkan, 2002:15). Bu dönemde Hitler ya da iktidar aleyhinde hiçbir olumsuz yayına ya da esere izin verilmemiştir. Propaganda yöntemine başvuran liderlerden Lenin, politika seminerleri, olgunlaşma okulları, inceleme dernekleri gibi okullarda yüz binlerce propagandacı yetiştirmiştir. Yetişen bu kişiler, sosyal hayatın her yerinde konferanslar vermişlerdir.

Günümüzde propaganda, tartışmasız siyasal iletişimin bir parçasıdır. Kuşkusuz Hitler döneminde olduğu gibi altında kitleleri uyuşturma ve soykırım yapma şeklinde kabul edilemez düşünceler yatmamaktadır. Ancak, siyasal kampanya sürecinde özellikle mitinglerin ve tekrarlanan sloganların amacı seçmen üzerinde propaganda etkisi yaratmaktır. Sadece propaganda ile değil tüm iletişim stratejileri ve araçlarıyla bir bütün içinde siyasal kampanya çalışmalarının yapılması gerekir. Aksi takdirde “yalnızca” propaganda yaparak yoğun bir iletişim ortamında yaşayan günümüz seçmenini etkilemek zordur.

Propagandanın seçmenler üzerindeki etkisi, seçimler olduğu sürece tüm dünyada tartışılmaya devam edecektir. İletişimin hangi mecrası kullanılmış olursa olsun, başarılı olduğu söylenebilecek bir propaganda stratejisinde hedef kitlenin dikkatini çekebilmek, güvenini kazanabilmek, beklentileriyle ilgili alternatif sunabilmek ve toplumu harekete geçirmeye hazır hale getirmek gibi unsurlar bulunmalıdır (Özsoy, 2009:75). Gelişmekte olan bir toplum hareketi, hemen sonuç verecek sanılan bir umudun propagandasını yapar. Tüm dünyada başarıyla sonuçlanmış seçim kampanyalarında “değişim” sözcüğü yaygın olarak kullanılmaktadır. Propaganda vasıtaları ne kadar gelişmiş olursa olsun, insan unsuru hiçbir zaman önemini kaybetmeyecektir. Çünkü propagandanın en etkilisi, yüz yüze olanıdır. Bu yöntem, eski çağlardan beri önemini hiç kaybetmemiştir (Özkan, 2009:66).

- Siyasal Reklam

Siyasal reklam, siyasal pazarlamanın en önemli ögesidir. Siyasal reklam çoğunlukla, seçimle ilgili kararları etkileme yollarını araştıran siyasi adaylar tarafından, sık sık da oy verme davranışını ya da ulusal bir konuda kamuoyunu etkilemek isteyen partiler ya da grup/kişiler tarafından kullanılmaktadır. Modern siyasal reklamcılığın tanımında, mesajın kontrol edilmesi ve mesajın dağıtılması için kitle iletişim kanallarının kullanılması şeklinde iki özellik mevcuttur (Newman, 1999:423). Siyasal reklam, hedef kitleyle çift yönlü iletişim kurduğu oranda başarılı olma ihtimali yüksek olan bir alandır. Hedef kitlenin demografik özellikleri doğru analiz edilirse, geri bildirimler önemsenir ve üzerinde olumlu anlamda çalışmalar yapılırsa siyasal reklamın başarılı olma olasılığı yüksektir (Kılıçaslan, 2008:42).

Siyasal reklam, propagandadan sonra siyasal iletişim sürecini hızlandıran, adayları ve

partilerin, kitleler halindeki seçmenlere tanıtılmasını sağlayan bir araç görevi görmüştür. Hazırlanan reklam filmleri halkın ilgisini çekmiş, televizyonda adayların karşılıklı geldiği tartışma programları heyecanla izlenmiştir. Reklamın propagandadan en önemli farkı, kurduğu iletişimin mümkün olduğunca çift yönlülüğüdür. Ogilvy'e göre; siyasal reklamcılığın ilk uygulaması 1950 yılında ABD'de New York valilik seçimlerinde aday Thomas Dewey tarafından kullanılmıştır. Bir televizyon programında, sunucu caddeden geçenlere Dewey hakkında sorular sormuş, Dewey ise, bu soruları monitörden izleyerek yanıtlamıştır. İşin aslı ise; Dewey soru soran kişileri bir gün önceden kendi ekibine seçirmiştir” (Özkan, 2002:17,18). Avrupa ülkelerinde de siyasetçiler Dewey'inkine benzer röportajlar yaptırıp, televizyon programlarına katılmıştır. Aynı doğrultuda siyasal aktörün dış görünümü, jest ve mimikleri, duruşu, konuşması da önem kazanmıştır. Bu durum, yeni sektörlerin oluşmasına da yol açmıştır.

Negatif siyasal reklam, korku ve endişe empoze edici içeriklerle, rakiplere ağır ithamlar ve suçlamalar yönelten araç olarak kullanılır (Newman, 1999:729). Siyasal reklamlar negatif, pozitif, normatif, karşılaştırmalı olarak uygulamaya konmaktadır. Negatif siyasal reklam, karşı tarafa ağırlıklı olarak saldırı biçiminde yapılır ve kötüleme amacı güdülür. İstenen, hedef kitlede kafa karışıklığı yaratmaktır. Pozitif siyasal reklam, siyasi parti ya da liderin doğrudan övülmesidir. Geleceğe ait vaatlerde bulunulur. Karşılaştırmalı reklam, siyasi partinin ya da liderin diğer siyasi parti ya da liderlerle karşılaştırılmasıdır. Normatif siyasal reklam ise, siyasi parti ya da liderin kendini anlatması ya da yapacakları ile ilgili vaatlerde bulunmasıdır (Kılıçaslan, 2008:46-52).

Siyasal reklam, seçim sürecinde ve seçimler arasındaki dönemde büyük finansal ve yaratıcı kaynakların harcandığı modern siyasal iletişimin en önemli bileşenidir. Tüm bu büyük harcamaların altında reklamın davranışı şekillendirdiği düşüncesi yatıyor olabilir. Birtakım yazarların savunduğu gibi reklam, var olan siyasal tutum ve davranış kalıplarını güçlendirebilir ama nadiren değiştirir (McNair, 2003:35).

Siyasal reklamın oy verme davranışı üzerindeki etkileri ile ilgili olarak politik psikoloji konusunu da irdelemek gerekmektedir. Çünkü bir toplumun oy verme davranışı birkaç unsurla açıklanamayacak kadar köklü ve karmaşıktır. Dolayısıyla

yalnız başına siyasal reklamın etkili olmasını beklemek yerine tüm siyasal iletişim öğelerini kullanarak sistematik çalışmalar yapmak daha yararlı olabilmektedir.

Kitle iletişim araçları yoluyla siyasal reklamın hayata geçirilmesinde bir takım kanuni sınırlamalar vardır. Günümüzde radyo ve televizyonlardan seçim dönemi ve dışında yararlanma öncelikle Devlet Radyo ve Televizyon Kurumu TRT'ye görevler vermiştir. Bugünkü uygulama, değiştirilmiş şekli ile 2954 sayılı TRT Yasası ile yeni çıkan 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Kanun'un ilgili maddelerine göre yapılmaktadır. Genel milletvekili, yerel yönetimler seçimi ile referandum gibi halkın oyu ile belirlenecek durumlarda ise YSK, kendi yasa ve yönetmeliklerine dayanarak düzenleme yapmaktadır (Aziz, 2011:88).

- **Siyasal Pazarlama**

Siyasal kampanyaların tasarımında ve uygulamasında pazarlama disiplini, son derece işlevsel bir çerçeve sunmaktadır. Siyasal pazarlama, bir adayın olası seçmenleriyle uyumunu sağlamak, adayı en yüksek sayıdaki seçmenin tanımına yardımcı olmak ve rakipleriyle arasında fark yaratmak, en az araçla bir seçimi kazanmak için gerekli oy sayısını kazanmak için kullanılan tekniklerin tümü olarak adlandırılabilir (Uztuğ, 2007:24).

Pazarlamanın tanımı siyasal pazarlama sürecine uyarlanacak olursa benzer süreçlerin siyasette de var olduğu görülebilir. Ancak siyasal kampanyalarda ihtiyaçların analizi seçmenlerin ve vatandaşların üzerine odaklanmaktadır. Siyasal pazarlamada ürün, politikacıların kendisi, imajı ve savundukları fikirlerdir. Bu siyasal ürün, kampanya sürecinde seçmenlerden oluşan hedef kitleye iletilmektedir. Politikacılar, fikirlerini ve daha da önemlisi kendilerini topluma satmaya ve toplumu ülkenin geleceği için vizyonlarını satın almaya inandırmaya çalışmaktadır (Devran, 2004:73).

Fikirler, ideolojiler, siyaset ve partiler; pazarlanabilecek olgular olarak kolay kolay görülmezler. Çünkü dilimizdeki pazarlama kelimesi, İngilizcedeki "marketing" kelimesinin kapsadığı geniş anlamda değil, "satış" kelimesinin anlamına daha yakın bir algıya sahiptir. Siyasal pazarlama, seçmenin ihtiyaç ve beklentilerini gerçekleştirmeye aday kişi ya da partilerin ve onların programlarının seçmene tanıtılması ve tutundurulması ile ilgili her türlü faaliyettir (Özkan, 2002:21). Aynı

bütünleşik pazarlama iletişiminde olduğu gibi, siyasal pazarlamada da mesaj, kanal ve strateji büyük önem taşımaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, tüm öğelerin ve araçların bu stratejiyi destekler nitelikteki mesajı/sloganı iletmesi, yinelemesi ve aynı doğrultuda hareket etmesi gereklidir. Bu bütünlük ve uyum içerisinde hedefe ulaşmak mümkün olabilmektedir. Siyasal pazarlama, iş dünyasındaki pazarlama ile ortak birçok özellik paylaşmaktadır. İş dünyasındaki pazarlamada, satıcılar ürünleri pazara sunmakta; karşılığında da para, bilgi ve tüketici sadakati almaktadır. Kampanyalarda ise, adaylar sözler vermekte, karşılığında oy, gönüllü hizmet ya da katkı beklemektedirler (Newman, 1999:6).

Ülkemizde reklam kuruluşlarının devreye girmesi ile 6 Kasım 1983 seçimlerindeki uygulamalarla siyasal pazarlama adına atılım gerçekleşmiştir. Seçmenin ne istediğini belirlemeye çalışan kamuoyu araştırmaları, ses ve görüntü kasetleri, imaj oluşturma ve diğer çabalar profesyoneller tarafından partilerin hizmetinde kullanılarak siyasal pazarlamanın gerekleri yerine getirilmeye başlanmıştır. Günümüz Türkiye'sinde bütün bu faaliyetlerin bütünleşik ve stratejik bir şekilde kullanımının öneminin partilerce anlaşılması, siyasal pazarlamanın gelişmesini ve tam anlamıyla uygulanmasını sağlayacaktır. Siyasal pazarlama, siyasi partilerin farklı pazar bölümlerine farklı pazarlama stratejilerini uygulamalarını gerektirmektedir (Okumuş, 2004:161).

Partilerin iddiasının aksine, pazarlama; ürün geliştirme ve tasarım, dağıtım, fiyatlandırma ve promosyonun bir karışımı olarak tanımlanmaktadır. Pazarlama odaklı bir uygulamada gerekli olan yalnızca siyasi partinin yapabilecekleri ve hedefleri değil, aynı zamanda oy verenlerin ihtiyaç ve istekleridir (O'Casey, 1996). Kampanyanın hedef kitlenin istek ve beklentilerinin çeşitli araştırmalar sonucunda ortaya çıkmasını ardından yapılması gereken, siyasal partinin konumlandırılmasıdır. Devamında, bu istek ve ihtiyaçlara cevap verecek bir parti programının hazırlanması ve tüm iletişim faaliyetlerinin bu programa uygun olarak yürütülmesi gerekmektedir.

Yanı sıra, kampanya temasının da tüm adaylar ve özellikle parti lideri tarafından benimsenmesi şarttır.

Siyasal pazarlama ile siyasal propaganda arasında ciddi farklılıklar söz konusudur. Çünkü siyasal pazarlamada halkın ne istediği önemlidir ve halk ile siyasal adaylar

arasında bir biçimde bir etkileşim söz konusudur. Propaganda ise öğretici bir üslup içerir. İki taraflılık ya da halkın istediği nedir diye bir endişeye sahip değildir. Siyasal pazarlamada kampanya yönetimi seçmene bir adayı önermekte ve bunun karşılığında seçmenden oy istemektedir (Devran, 2004:74).

Siyasal pazarlama, herhangi bir siyasal olayın değişimini ortaya koymayı hedeflemektedir. Burada esas olan, siyasal kavram ve hizmetleri, halkın talepleri doğrultusunda kaliteli olarak sunmaktır. Siyasal pazarlamada, halkı partilerin fikir ve düşünceleri etrafında tutmaktan çok, bu fikir ve düşünceleri olanları kazanma çabası bulunmaktadır. Halkın dönem itibariyle görüşlerinin değişmesi, siyasal pazarlamayı halk arasında kısa süreli ilişkiler yerine, uzun vadeli ve etkili bir ilişki kurmaya götürmüştür (Özkan, 2007:172).

Siyasal pazarlama sürecinde partiyi bir marka gibi görüp, tüm çalışmalarını da bu yönde yapmak gerekmektedir. Nasıl ki marka iletişiminde kimlik ve imaj kavramları ön plandadır; siyasal iletişimin bir parçası olan siyasal pazarlamada da bu kavramlar için özünü, temelini oluşturmaktadır. Çünkü seçmenle kurulan görsel iletişimde kimlik ve imajı bir kenara atmak mümkün değildir. Siyasi partilerin siyasal rekabet içinde rakiplerinden farklılaşmasını sağlayan kavram marka imajıdır. Siyasi partilerin kurum imajı, lider özellikleri, yönetim kalitesi, konu-sorunlar karşısında ürettiği siyasal çözümler, seçmenler gözündeki değeri ve yenilikçiliği gibi kimi unsurlardan etkilenir. Siyasi partinin kurum imajı, dayandığı ideolojik temel, siyasal misyon, duyarlılık, kurum içi ve dışı gruplara yönelik etkin iletişim ile oluşur. Siyasi parti kimliği ise, partinin ulaşmak istediği hedefleri, siyasal görev tanımlarını, Türkiye'ye ve kendine dair vizyonu ve bu vizyonu gerçekleştirme yolunda benimsediği değerleri kapsar. Bir diğer tanımlama çerçevesinde, siyasal partinin nasıl tanınmak ve algılanmak istediğidir (Uztuğ, 2007:35). Aslında pazarlama kavramının, pazarlama odaklı siyasal partide belirgin olan iki yönünden söz etmek mümkündür: seçmene odaklanmak ve koordineli pazarlama anlayışına sahip olmak. Fakat yanı sıra, pazarlama kavramının, partiler üzerinde çok az bir etkisi olduğuna inanılmaktadır. Bu inanın ardında ise; adayların, pazarlamanın etkili kullanımı ve politikadaki yararlı açısından sahip oldukları yanlış kanılar olduğu düşünülmektedir (O'Casey, 1996).

Siyasal pazarlamada çevre araştırması yapılmalı, yani adayın yüz yüze gelebileceği sorunlar, fırsatlar ve tehditler tanımlanmalı, oy verenlerin statüsü, yaşam tarzı ve eğitimi gibi özellikler saptanmalı; bunun yanı sıra iç ve dış değer belirleme analizi yapılmalıdır. Yani aday, hem kendinin hem kampanyanın hangi evrede olunursa olunsun zayıf ve güçlü yönleri belirlemelidir. Siyasal arena, inançlar ve duygularla olduğu kadar çatışmalarla ve yandaşlıklarla da yüklüdür (Newman, 1999:7). Dolayısıyla siyasal pazarlamanın profesyonel bir şekilde uygulanması için, parti lideriyle birlikte tüm temsilcilerin bu süreçte yer alması gerekmektedir. Yalnızca mitinglerle ve reklamlarla hazırlanan seçim kampanyaları artık geride kalmıştır. Tüm teknolojik olanaklar ve araştırmalar kullanılarak siyasal pazarlama stratejileri geliştirilmelidir. Siyasal pazarlama, partiye üye olanlar ile olacakları, parti yandaşları ile oy verenleri ve hatta partiye oy vermeyenleri hedefler. Amaç, üye, yandaş ve oy verenlerdeki pozitif tutum ve davranışları pekiştirmek, ilgisiz tutumdaki seçmenlerin davranışını pozitive çevirmek, karşıt ya da negatif tutumdaki seçmenlerin tutumlarını da en azından tarafsızla çevirmektir. Partilerin yaptıkları en küçük toplantılardan mitinglere, üyelerin dost sohbetlerinden liderlerin konuşmalarına, temsilcilerin seçmen ziyaretlerine kadar yapılan her çaba bu kapsama girer. Önemli olan, her etkinliğin aynı dili konuşabilmesidir (Özkan, 2002:21).

1.4. Siyasal İletişimin Tarihçesi

Tarihi süreçte dikkati çeken devir, antik Yunan dönemidir. Bu devirde, Aristoteles'in Retorik eseri ve Seneca'nın yazıları siyasal iletişim adına önemlidir. Retorik konuşma, boş ve muhatabı aldatma içerikli değil, siyasetçilerin kamu oyunu ikna etme aracı olarak kabul edilmiştir (Kılıçaslan, 2008:13).

Yüz yüze ya da kitle iletişim araçları ile olsun her şekilde siyasal iletişim içinde hitabetin çok önemli bir yeri vardır. Çünkü retorik, doğru ve yerinde yapıldığı takdirde dinleyenler üzerinde istenen etkiyi yaratabilmektedir. Retoriğin çok kullanıldığı yöntemlerden biri, coşkuları yönlendirerek karşı tarafın bir konu hakkındaki görüşünü harekete geçirmektir.

Aristoteles, kıyaslama yoluyla retoriksel kanıtlar arasında bağlantı kurma yoluna gitmiştir. Aristoteles, "artistik kanıtlar" olarak nitelendirdiği olgu üzerinde özellikle durmuştur. Bu, iknacının yaratım ve yönetim yeteneğiyle ilgilidir. Artistik olmayan

kanıtlarsa iknacının kontrolünde olmayan durumlar için geçerlidir.

Aristo, artistik kanıtları üç bölümde incelemiştir;

Ethos: İknadaki ilk ögedir ve pek çok boyutu vardır. İzleyicinin, iknacıyı tanımasa da karar vermesinde etkili olan, fiziği, deneyimi, konuşma biçimi, sözcük seçimi, mizah gücü gibi özellikleri içerir.

Pathos: Duygularla doğrudan bağlantılıdır. İknacının, dinleyicilerin psikik yapısını bilmesi ve buna uygun artistik kanıtlar oluşturması, başarısını arttıracaktır. Örneğin; yolsuzluklar konusunda hassaslaşmış olduğu önceden bilinen bir kitleye, bu temaya ağırlık veren ve bu yöndeki duyguları harekete geçirici bir metin sunulması, mesajın etki gücünü arttıracaktır.

Logos: Dinleyicinin bilgisini mantık sürecinde işleme konusunda süreci önceden tahmin edebilme anlamına gelir. Aristoteles, bu bilgileri ‘kıyas’ ile birleştirmiştir. Aristoteles’in zekâ belirtisi olarak tanımladığı ‘mecaz’, mesajın kabul edilirliliğini artırmaktadır. Dinleyiciyi hoşlandıran, ilgisini çeken iki şey arasında kavranan belirgin özelliklere, benzerliklere dikkat çeken mecaz, kıyastan farklıdır. Retorikte, sıradan dinleyicinin özel durumlarda savundukları düşünceleri, evrensel gerçekler gibi dile getirmeyi, dinleyiciyle iletişim kurmayı amaçlayan, pratik davranış soruları üzerine genel bir ifade olan ve konuşmaya ahlaki bir nitelik kazandıran ‘maksim’ler de kullanılır (Özerkan, 2001:109,110).

Tarihsel gelişim içerisinde ele alındığında, 19ore19 çağda, eski Yunan devletlerinde “siyasal iletişim” olgu ve süreci ile Ortaçağ, Yeniçağ ve günümüzdeki siyasal iletişim olgu ve süreci farklıdır. Bu farklılığın, toplumların durağan değil, dinamik yapılara sahip olmalarından; sürekli bir devinim içinde bulunmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin eski Yunan’da yüz yüze yapılan siyasal iletişim o günün koşullarında işlevsel, dolayısıyla etkili bir siyasal iletişim biçimi iken, günümüzde toplumların sayısal olarak artmaları nedeniyle bu tür bir iletişim biçimi işlevini yitirmiş; ancak küçük yerel topluluklar için kullanılabilecek sınırlı etkililiği olan bir siyasal iletişim türü durumuna gelmiştir (Aziz, 2011:20).

İmparatorluk dönemlerinde, devletin egemen rolü çok ağır basmakta ve siyasal iletişim adına devlet yapısının baskın karakter olduğu gözlemlenmektedir. Devlet,

halkın tamamını temsil eden bir aygıt olma özelliğinden uzaktır. Ortaçağda kilise ve 20ore20r zümreler halka baskı kurmaktadır. Feodal yapıların devrilmesiyle beraber, burjuva sosyal hayatta egemen güç olmuştur. Burjuvazinin bu baskın yapısı bir taraftan da yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu yenilikler, kitle iletişimi ve siyasal iletişime de etki etmiştir (Kılıçaslan, 2008:13,14). Siyasal iletişim, önceleri siyasal propaganda çerçevesinde ele alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Almanya ve İtalya'da siyasal propaganda konusunda yeni yöntemler uygulanmış ve kitlelere faşist rejimlerin başarılarını anlatabilmek için büyük çaba gösterilmiştir (Topuz, 2010).

Profesyonel iletişim danışmanlığı ilk olarak 1933 yılında Amerika'nın Kaliforniya eyaletinde yapılmıştır. Muhabirlik ve halkla ilişkiler uzmanlığı geçmişi olan Clem Whitaker ve Ticaret Odası yöneticisi Leone Baxter birlikte kurdukları ekiple bu ilki gerçekleştirmiştir. O dönemde henüz kimsenin aşına olmadığı bu meslek, "gizli iknacılar, siyasi iknacılar, akıl yöneticileri, imaj tüccarları, medya ustaları ve hatta siyasal reklâmın kiralık katilleri" şeklinde adlandırılmıştır (Cartee&Copeland, 1997:2).

Siyasal iletişime dair kapsamlı çalışmalar ve siyasi yapılarla bağlantılı gelişmeler 2. Dünya Savaşı sonrasında başlar. 1950'lerde medyada yer almak kolayken, siyaseti takip edenlerin merkezi konumundaki televizyon kanallarının sınırlı olduğu bir dönem yaşandı. Bu devirde, medeniyeti düşmana karşı muhafaza etme ve 20ore20 modernleşme anlayışı görülmüştür (Kılıçaslan, 2008:14).

Radyo ile başlayan kitle iletişim serüveni, liderleri ve partileri de etkisi altına almıştır. Propagandalar 20ore 20ore20 20ore20 sinema ve televizyon aracılığıyla yapılmış, hatta iktidar partileri seçim dönemlerinde muhalefet partilerinin radyoyu kullanmasına kısıtlama dahi getirmiştir. Çünkü siyasal iletişimin önemi kavranmaya başlanmış, halkı oy kullanma anlamında etkilemenin farklı yolları aranmaya başlanmıştır. İktidar sahiplerinin kitle iletişim araçları üzerindeki egemenliği de böylelikle başlamıştır. İngiltere ve Almanya'da 2. Dünya Savaşı sırasında ordu içinde kurulan belgesel film daireleri, sinemanın propaganda aracı olarak önemini fark edildiğini gösteriyordu. Sinema salonlarında uzun metrajlı öykülü filmlerden 20ore halka gösterilen haber filmleri arasında gerçeklik savaşları yapılıyordu. Nazi

Almanya'sındaki 21ore21r21 filmlerde de, Hitler'in propaganda bakanı Goebbels'in Hollywood müzikallerine olan tutkusu belirleyiciydi. Goebbels'e 21ore, politik film hiçbir zaman doğrudan politik yapılmamalıydı (Türkoğlu, 2004:71).

Kitle iletişim araçlarının “siyasal katılmayı azaltıcı” etkileri olabilir görüşünü paylaşmayan Robert Lane'e 21ore; “Duyumsuz olanların siyasal bilgi edinme ihtiyacı yoktur. Kitle iletişim araçları halkın istediğinden fazla kamusal nitelikli bilgiler iletmektedir. Bu durum, ilgi düzeyini yükselttiği gibi siyasal tartışmaları artırarak siyasal bilgi edinme düzeyini de yükseltmektedir” (Özkan, 2007:18). Çağdaş anlamda ilk medya yönetimi örneğinin, Eylül 1960'da Nixon ve Kennedy arasındaki meşhur televizyon tartışması olduğu söylenmektedir. Herhangi bir programın seçim sonuçları üzerindeki kesin etkisini ölçmek zor olsa da, yorumcuların üzerinde birleştiği nokta, bu açık oturumun önemli etkileri olduğu yolundadır. Bu tür televizyon tartışmaları, o günden bu yana tüm seçimlerde tekrarlanarak bir gelenek haline gelmiştir (Oktay, 2002:81).

Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan siyasal reklam uygulaması, televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte adeta tüm dünyada kullanılmaya başlanmıştır. Reklam ajanslarıyla anlaşmalar yapılmış, verilen briefler doğrultusunda reklam filmleri hazırlanmıştır. Zamanla, siyasal iletişimin sadece seçim dönemi yapılan reklam uygulamaları değil, seçim öncesi ve sonrasını da kapsayan, araştırmalar sonucunda hedef kitlenin iyi tanındığı, her siyasal iletişim aracının uyumlu bir şekilde aynı mesajı verdiği bir siyasal pazarlama çalışması olduğu anlaşılmıştır. Siyasal iletişim, 21ore21r bilimlere 21ore oldukça yenidir. Kuramların ve tekniklerin uyumsuz bir bütünü olarak görünür, ancak siyasal yaşamın somut oyuncularının stratejilerine ve davranışlarına esin kaynağı olmaktadır (Dalkıran, 1995:40,43).

1.5. Siyasal İletişim ve Türkiye

Cumhuriyet'in ilanından 1946 yılına kadar geçen dönem Türkiye'nin tek partiyle yönetildiği ve bu nedenle de seçimlerin olmadığı bir dönemdir. Gerçek anlamda ilk çok partili özgür ve adil seçimler 1950 yılında yapılmış, ülkemizdeki seçim kampanyaları da ancak, 1950 genel seçimlerinde “kampanya” denebilecek düzeye gelebilmiştir. Demokrat Parti'nin (DP) siyasal hayatta yerini alması kadar, radyonun propagandaya açılması da bu gelişmede önemli rol oynamıştır.

Seçim öncesinde radyoda yürütülen propaganda ile birlikte DP'nin yaygın afişleme yaptığı görülür (Özkan, 2002:25-29). 1954 seçimlerine de yine DP etkindir. Bu dönemde de iktidar olan parti, radyodan propagandayı muhalefete yasaklamıştır. Devamında meydana gelen 1961 darbesi ile siyasal hayat tamamen değişmiştir. 1968 yılında ilk televizyon yayını başlanmış ve devamında ilk profesyonel seçim kampanyasını 1977 seçimleri için Adalet Partisi Cen Ajansla çalışarak yapmıştır. Yine 1977 yılında Hürriyet Gazetesi'nde ilk ilan basılmıştır. Seçim zamanına kadar her gün bir ilan olmak üzere 21 ilan yayımlanmıştır. Aynı seçimlerde tüm partiler televizyondan ücretsiz olarak yararlanmışlardır (Kılıçaslan, 2008:56-59).

Türkiye'deki seçim kampanyalarında profesyonel anlayışın gerçek anlamda olgunlaşması 6 Kasım 1983 seçimleri ile gerçekleşmiştir. 12 Eylül ihtilali sonrası, demokrasinin bir süre için kaldırıldığı ve yeniden seçimlerin yapılmasına izin verildiği dönemde, eski siyasetçiler ve partiler yasaklı olduğundan onların yerine kurulan üç yeni parti ve nispeten yeni isimlerle yapılmıştır (Aziz, 2007:86).

Bu dönemde özellikle Anavatan Partisi'nin Amerikan siyasal iletişimini örnek aldığı, lider imajının ön plana çıktığı bir kampanya izlendiği göze çarpmaktadır. Özal için televizyon konuşmaları hazırlanmış ve farklı gazete ilanları kullanılmıştır. Zaman içinde kullanılan tüm yöntemler, diğer partiler ve liderleri tarafından da benimsenmeye başlamıştır. Ama ajanslarla yapılan işbirlikleri uzun döneme yayılamamıştır. 1983 seçimlerini siyasal iletişim adına dikkat çekici yapan, ilk kez bir siyasal parti ve onun liderinin bir reklam ajansının çalışması doğrultusunda, partinin kendisinden çok liderinin tanıtımı tercih edilmiştir. Partilerin yeni kurulmuş olması, seçimlere kısa bir zaman kalması ve mesaj kaygısından uzak kalabilmek adına da olsa, seçilen "star stratejisi" işlemiştir (Özkan, 2002:71).

1983 seçimlerinden sonra Türkiye'de siyasal reklamcılık alanında büyük yankılar uyandırmış olan "İcraatın İçinden" adlı Televizyon programı 1983-1988 yılları arasında yayınlanmış, bu program birikim ajans tarafından yürütülmüştür. Bundan sonra 1987 seçimlerinde SHP'nin "Limon Kampanyası"ni yöneten Yorum Ajans, kamuoyu yoklamaları yapmış ve seçmenin tutumunu saptamıştır. Yorum Ajans, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'nün giysileri, konuşma tonu, hızı ve biçimi hakkında öneriler getirmiştir (Dalkıran, 1995:104). Aynı dönemde ANAP iktidar partisidir ve

kampanya sloganları “Kavgasız Türkiye’ye sahip çıkınız” ve “Çağ atlayan ülke: Türkiye” olarak belirlenmiştir. ANAP kampanyasının ilginç bir mesajı ise, SHP’nin limon esprisinin kamuoyunda ve medyada geniş yankılar yaratması üzerine alelacele hazırlanan ilanadır. “Türk Milletini limona benzetmek ayıptır” denilen ilanın ardından seçimlere bir gün kala ANAP, yayımladığı son mesajında daha saldırgan bir tutum sergilemiştir (Çankaya, 2008:191,192).

1990’lı yıllar, siyasal iletişim açısından siyasi partilerde liderin ve imajın ön plana çıktığı yıllardır. Partilerin siyasal kampanyalarına baktığımızda parti liderlerinin fotoğraflarının ağırlıklı olarak kullanıldığı ve bir imaj yaratılmaya çalışıldığı görülür. 90’lı yıllardan sonraki Türkiye’de, parti yerine liderin, ideoloji yerine imajın öne çıkarıldığı Amerikan tarzı siyasal iletişim kampanyaları yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemde özellikle sol partilerin, siyasal iletişim sloganlarında sol ideolojiye ait kavramları çok az kullandığı, hatta bu kavramların sağ partiler tarafından da kullanılması dikkat çekicidir (Kılıçaslan, 2008:77,78).

ANAP 1991 seçimlerinde Fransız reklamcı Seguela ile çalışmıştır. Gazeteler, Seguela’nın Başbakan Mesut Yılmaz’a seçimlerle ilgili “10 altın öğüt” verdiğini yazmışlardır. Gazetelere göre Seguela’nın öğütleri şunlardır: 1. Seçimleri lider kazanır. 2. Seçimlerde gelecek için oy verilir. 3. Oy, umut için verilir. 4. Seçim psikolojik bir olaydır. 5. Devlet adamı olmak isteyen her siyasetçi kendi efsanesini geliştirmelidir. 6. Lider, bağımsız kişiliğini vurgulamalıdır. 7. Devlet adamı, ilkesinin yapısını yansıtmalıdır. 8. Lider, ülke dışı imajına da önem vermelidir. 9. Politika dışı ilişkilere önem vermelidir. 10. Lider orta ve uzun vadeli düşünmeli ve bunları yansıtabilmelidir (Özkan, 2002:115,116).

Merkezdeki partilerin apolitikleşmeleri, liderlerinin kutuplaşmaları, gazete ve televizyonlarda her gün yayınlanan yolsuzluk ve hortumlama haberleriyle birleşince, uça olmasına rağmen Refah Partisi, ezilen kitleler için ciddi bir seçenek olarak yükselmiştir. Toplumun bu kesimleri 1995 seçimleri için Refah’ın “Adil Düzen” sloganını benimsemiştir. Aynı seçim döneminde CHP ise, temel stratejisini İngiliz İşçi Partisi’nin “New Labour, New Britain” sloganından etkilenerek saptamıştır: “Dünyada Yeni Sol, Türkiye’de Yeni CHP”. DYP’nin sloganı “Haydi Türkiye’m İleri” olarak belirlenirken, Tansu Çiller kampanya boyunca Amerikalı iki uzmandan,

seçim danışmanı olarak yararlanmıştır. Terranova ile çalışan ANAP ile DYP arasında ise, adeta negatif kampanya yarışı yaşanmıştır (Özkan, 2002:191-214).

Türk politikasında ekonomik performans ve seçim başarısı arasındaki ilişki, Çarkoğlu tarafından yapılan ve 1950-1995 yılları arasındaki 21 seçimi kapsayan çalışmada ortaya konmuştur. Çalışma, seçimlerde siyasi partilere olan desteğin “tüketici fiyatları endeksindeki değişim”, “kişi başına GSMH” ve işsizlik haddi gibi makro düzeydeki ekonomik göstergeler ile ilişkisini ortaya çıkarmıştır (Özsoy, 2009: 54). Oy verme davranışında etkili unsurlardan biri olan ekonomik performans, siyasal iletişim stratejilerinde sıkça ön plana çıkartılmıştır. Hükümetin ekonomik performansı eleştirilmiş ya da iktidar olunduğu takdirde ekonomik yönden halkı rahatlatacak çözüm paketleri ve vaatler birer slogan halini almıştır. Dönemsel yaşanan ekonomik krizler erken seçimin kapılarını aralarken, hiçbir koşulda partileri iktidar hedefinden döndürememiştir. 1999 seçimleri ise büyük bir sürprize sahne olmuş, Abdullah Öcalan’ın yakalanmasıyla büyük bir oy artışı yakalayan DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, geçerli oyların yüzde 22,19’unu alarak sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır. MHP ikinci en çok oyu alan parti olurken, CHP ancak yüzde 8,71 oy ile barajı aşamayarak meclis dışında kalmıştır. Bu seçimin diğer bir sonucu, genel başkan oldukları partileri sürekli geriletken Çiller, Yılmaz, Baykal gibi liderlerin konularının sorgulanmasıdır. Seçim sonuçlarının bir “zihniyet değişimi” olarak karşılandığını da vurgulamak gerekmektedir. Bu, halkta dürüstlüğe, temizliğe, yalan söylememeye, verdiği sözleri tutmaya, hırçın olmamaya karşı bir özlem olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu aynı zamanda, “imaj çağının sona erdiğini” de göstermiş; seçmen, gösterişli olanı değil, güvenilir ve yalın bulduklarını seçmiştir (Çankaya, 2008:297,298).

1999 seçimlerinde ANAP Lowe Adam’la, CHP Alfa Reklam Üssü ve Cenajans/Grey’le, Fazilet Partisi İroni Plus’la, DYP Arter Reklam’la, MHP ise R/S/M Ajans’la çalışmıştır. Seçimlerden galibiyetle çıkan DSP, siyasal reklam çalışmalarını profesyonel bir ajansla değil kendi bünyesinde yürütmüştür. DSP Genel Merkezi’nin yaptırdığı ilanlarda standart bir tasarım ve iletişim dili yoktur. Kampanyada ne seçmene herhangi bir vaatte bulunulmuş, ne de bir program sunulmuştur. 1999 seçimleri, çok iyi bir reklamın, reklamı kadar iyi olmayan bir partiyi seçimin galibi yapamayacağını ortaya koymuştur. Bir başka sonuç ise,

seçmenin geçmişte yeterince destek vermediği MHP'ye, liderini değiştirdiğinde rağbet edebileceğidir (Özkan, 2002:237,264).

Tüm bu sonuçlar, seçmenin karar verme sürecinde ekonomik ve sosyal etmenlerin yanında dürüstlük ve güven gibi kavramların da önemli bir rol oynadığına kanıttır. Siyasal iletişim stratejileri, partiye ve lidere duyulan güven azaldığı takdirde yetersiz kalabilmektedir. Fakat tam tersi, parti veya liderin toplumdan yüksek oranda güvenoyu alması durumunda profesyonel siyasal iletişim danışmanlık hizmeti almadan da başarıya ulaşmak mümkün olabilmektedir. Seçimde oluşan algı, birçok tekniğin ve taktiğin önüne geçebilmektedir.

1999 seçimlerinde büyük bir oy patlaması yapan DSP ve MHP'nin oluşturduğu 57. hükümet halkta büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Seçmene göre, Türkiye'nin en önemli sorunu, hayat pahalılığı, işsizlik ve ekonomik istikrarsızlıktır. Bu dönemde, İsmail Cem ve DSP'den istifa eden 63 Milletvekili Yeni Türkiye Partisi'ni (2002) kurmuşlardır.

Cem Uzan başkanlığında Genç Parti (2002) ve Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında Adalet ve Kalkınma Partisi (2001) de yeni kurulan partiler arasında yerini almıştır. 2002 seçimlerine, toplumda siyasal yaşama ilgisizliğin dorukta olduğu bir dönemde gidilmiştir. Batı basınında, 3 Kasım 2002 seçimleri üzerine, "Seçmenler, yine karşılıklarına çıkan eski kuşak siyasetçilere karşı ayaklanıyor. Bu seçimlerde ilk kez oy kullanacak yeni seçmenlerin yüzde 20-22'sinin GP'yi, yüzde 30-35'nin AKP'yi tercih etmesi bekleniyor" şeklinde değerlendirmelere yer verilmiştir. (Çankaya, 2008:302,310).

2002 seçimlerinde seçmen davranışında temel değişimler yaşanmıştır. Bu değişim sonucu AKP, oyların % 43'ünü alarak birinci parti olmuştur. AKP'nin ani yükselişi, ülkedeki merkez siyasi tutumun seçimlerdeki yok oluşunun bir adımı olarak görülmektedir. Burada vurgulanmak istenen, temel olarak ANAP ve DYP tarafından temsil edilen merkez parti politikalarının artık seçmenin ilgisini çekmemesidir. Dolayısıyla merkez sağdan ayrılan oylar AKP'yi tercih etmiştir (Özsoy, 2009:62).

22 Temmuz 2007 genel seçimleri sürecinde bazı siyasal partiler, yasal engellerden dolayı seçim döneminde televizyonlarda reklam filmi yayımlayamazken; bazı siyasal

partiler ise sahibi oldukları televizyonlarda her gün propaganda yaparak seçmene ulaşmaya çalışmışlardır. Mitinglerinde, geçen dört buçuk yılda yaptıklarını anlatan Erdoğan, konuşmalarında muhalefet partilerini de eleştirerek, muhalefet liderlerinin kendi yarattığı gündemle meşgul olmasını sağlamıştır. Medya, haberlerde kullandığı söylemlerle seçim süreci öncesinde yaratılan kutuplaşma ve çatışma siyasetini daha da tırmandırmıştır. Bu seçimlerde hazırlanan afişlerin ne estetik, ne de iletişim bakımından çok başarılı olduğu söylenebilir. CHP, “Şimdi CHP Zamanı”, AKP, “Beş Yılı Kaybetme, Yine Kazan” ve “Her şey Türkiye için, Durmak Yok Yola Devam”, MHP ise, “Dünyaya bir tek cevap yeter!” sloganlarıyla siyasal kampanya sürecine başlamışlardır (Devran, 2011:130-162).

2007 seçiminin de galibi olan AKP'nin sembolik iletişim açısından tipik özelliği “turuncu” rengi kendisini ifade ederken kullanmasıdır. AKP'nin parti olarak doğduğu yıllar, eski sosyalist ülkelerde Turuncu Devrimlerin yaşandığı yıllardır (Kılıçaslan, 2008:85,86). Dolayısıyla bir kez daha parti logosu, amblemi ve diğer tüm kurumsal kimlik öğelerinin algı yaratma konusunda ne kadar önemli olduğunun altını çizmek gerekmektedir. 2000'li yıllardaki seçimlerde de önceki seçimlerde olduğu gibi neredeyse tüm partiler reklam ajanslarıyla seçimden birkaç ay önce görüşmeye başlamışlardır. Kısa dönemli ajans-parti birliktelikleri ancak birkaç siyasal reklam, afiş ve mitingden oluşabilmiştir. Eski yıllardaki seçimlere oranla daha bilinçli hareket edildiği ve ajans arayışına girildiği inkâr edilemez bir gerçektir ancak yine de uzun soluklu ve zamana yayılmış bir siyasal kampanya örneğine rastlamak güçtür.

2007 seçim kampanyaları, siyasal iletişimin özgül bir alan olduğu gerçeğinin daha bir anlaşılması açısından yararlı olmuş, ticari reklamcılıkta başarılı ya da “reklam dâhisi” olmanın siyasal iletişim yapmaya yetmediği de kanıtlanmıştır. İnsana daha iyi bir yaşam ve istikrar vaat eden, umut veren, bir proje sunabilen pozitif kampanyalar, tehdit, sataşma ve kaos hissettiren negatif kampanyalar tercih edilmektedir (Çankaya, 2008:371).

2000'li yılların kampanyalarında “internet” kullanımının arttığı ve sosyal medya kavramının oluştuğunu da belirtmekte fayda vardır. Yalnızca yazılı basın, televizyon ve radyo değil; aynı zamanda internet aracılığıyla web siteleri, bloglar, twitter ve bannerlar da tüm dünyada ve Türkiye’de iletişim stratejilerinin önemli bir parçası

halini almıştır. Genç seçmene ulaşmada en etkili, hızlı ve pratik yol, günümüzde doğru kullanıldığı takdirde, artık internetten geçmektedir.

1.6. Siyasal İletişim Sürecinde Siyasi Aktörler ve Lider İmajı

Her siyasal sistem içinde o sistemin işlerlik kazanabilmesi, denetlenip, dönüştürülebilmesi için birçok aktöre ihtiyaç vardır. Siyasal iletişimin pek çok aktörü bulunmaktadır. Demokrasi olmayan bir siyasal sistemde de o sistemin işlerliğini yürüten pek çok siyasal aktörden söz edilebilir lakin demokrasi bu aktörlerin çeşitlilik kazanmasını, alternatifler sunmasını, siyasal sistemlerin daha rahat çalışabilmelerini sağlar. Köker (1998), siyasal aktörleri; siyasetçiler, liderler, sivil toplum kuruluşları, baskı grupları, medya mensupları, sendikalar şeklinde ifade eder. Bu aktörlerin her biri altında çok farklı kimliği barındırır ve farklı toplum katmanlarına hitap ederler. Siyasal aktörler, toplumsal ve siyasal hareketlerin baş gösterdiği zamanlarda ortaya çıkar ve üstlendiği misyonla vazifelerini yaparlar. Siyasal sistemi toplum tabanına yayan, farklı alanlarda faaliyet gösteren ve tepkisini ortaya koyarken birbirinden farklı mecralar kullanan pek çok aktör vardır.

Toker (2013), siyasal aktörler konusunu siyasal partiler ve kitle iletişim araçları olarak iki başlık altında incelemiştir. Üç temel çalışmada da (Aziz 2014, Köker 1998 ve Toker 2013), siyasal aktörler görev ve amaçlarına göre sınıflandırılmıştır. Devlet başkanı, hükümet, siyasi partiler; bu aktörler ülke yönetimini elinde tutan siyasal iktidar olarak hükümet, gerek yerel yönetimler bir siyasi partinin temsilcilerinden oluşmaktadır. Yerel yönetimler; hükümet ve yerel yönetimleri birbirinden ayıran en önemli özellik mesaj içerikleri ve seçilen kanallardır. Hükümetler, ulusal politikalar üzerinde yoğunlaşırken, yerel yönetimler yerel politikalar ile ilgilenmektedir. Bu da kanalların seçimini etkilemektedir.

Hükümetler ulusal medyayı kullanırken, yerel yönetimler yerel basını kullanmaktadır. Medya hem siyasal araç olarak, hem de siyasal aktör olarak işlev görmektedir. Sivil toplum örgütleri; siyasal iletişimde STK'ların yeri iletişimin gelişmesi, geleneksel devlet anlayışının değişmesi, devletlerin ulaşamadığı noktalara STK'ların ulaşması, bu sahalara nüfuz etmeleri STK'ların siyasal iletişimdeki önemini arttırmıştır. Öyle ki bazı STK'ların toplum nezdinde ki güvenilirliği devlet kurumlarının önüne geçmiştir. Vakıflar, dernekler, birlikler, odalar, sendikalar

başlıca STK temsilcileridir. Baskı grupları; kitle iletişim araçlarıyla sorun lehine kamuoyu oluştururlar. Tehdit ederek, yerel kampanyalar açarlar, ilgili kurum kuruluş ya da kişilere mektup, dilekçe, telefon telgraf vb. göndererek onların gözünü korkuturlar. Aleyhte imza toplar bildiri yayınlarlar, uluslararası kuruluşlara şikâyet eder, yargı yoluna başvururlar. Greve veya lokavta gidileceği, işbirliği yapılmayacağı, gösteriler düzenlenebileceği, icraatın baltalanabileceği ve zor kullanılabilceği gibi tehditlerle baskı kurarlar. Taksim Dayanışma Platformu şemsiyesi altında bir araya gelen STK'lar, Gezi Parkı olaylarında yukarıdaki birçok eylemi gerçekleştirmiştir.

Lobiler imza toplar, bildiri yayınlar, seminer, sempozyum, kolokyum gibi toplantılar düzenlerler. Gazete, dergi, broşür, kitap vb. yayınlamak ve ilan vermek gibi faaliyetlerde bulunurlar. Lobiler ulusal ve uluslararası faaliyetlerde bulunan resmi bir kaydı olmayan örtülü ama güçlü desteğe sahip oluşumlardır. En bilinen uluslararası lobiler Ermeni ve Yahudilerin oluşturduğu lobilerdir. Sivil itaatsizlik; yasal dayanağı olmayan geçici faaliyetlerdir. Oturma eylemi, açlık grevi, kepenk indirmek gibi pek çok farklı uygulama ile şiddete başvurmadan isteklerinin yerine getirilmesini amaçlarlar. Bu türden eylemler bazen kamu gücüyle bastırılıp şiddete dönüşebilmektedirler. Sivil itaatsizlik ülkemizde HDP'nin zaman zaman başvurduğu ve teşvik ettiği bir yöntemdir. Ayrıca Cumartesi Anneleri gibi benzeri grup ve örgütlerinde dile getirip eyleme döktüğü faaliyetler bütünüdür. Terör gurupları; yasaların hiçbir şekilde izin vermediği, şiddete başvuran eylemlerle kazanımlar elde etmek isterler. Dünyanın pek çok ülkesinde, terör örgütleri eylemler gerçekleştirmekte, devlet otoritesini zaafa uğratmaya çalışmaktadır. Bu örgütlerin oluşumları, desteklenmeleri farklı birçok sebebe bağlıdır. Küçük ve ferdi terör olaylarının dışında küresel ve ulusal bazda faaliyet gösteren çok fazla terör örgütü vardır. İspanya'da otonom yönetim isteyen ETA, İrlanda'da İngiltere'nin Ulus-Devlet, yönetimine karşı kurulan IRA, ABD'de siyah- beyaz çatışmasının sembolü haline gelen Klu-Klux-Klan hareketi, Türkiye'de Dev-Genç ve PKK ulusları tehdit eden örgütlerken, uluslararası eylemlerle adını duyuran El Kaide gibi çok sayıda da uluslararası terör örgütü bulunmaktadır. Bu gruplar siyasal mesajlarını iletirken şiddete dayalı çok farklı kanallara başvurumaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

Seçimler günümüzde büyükten küçüğe, sanayiciden, esnafa, öğretmenden işçiye kadar her yaştan insanı ilgilendiren bir niteliğe kavuşmuştur. Seçim, kişilerin ya da vatandaşların yönetime ortak olması anlamını taşımaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimleri, diğer seçimlerinden daha farklı bir özelliğe sahiptir. Özellikle medyada yapılan seçim kampanyaları karşı tarafı oldukça sert eleştirerek ve büyük vaatler sunarak geçmektedir. Genelde Türkiye'de belli başlı partiler çoğunluğu elinde bulundururken, adaylar muhalefet partilerinin oylarını alabilmek için çaba sarf etmektedir.

Türkiye tarihinde, 1921 ve 1924 Anayasalarının yürürlükte olduğu dönemlerde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde herhangi bir sorun yaşanmazken, 1961 ve 1982 Anayasalarının yürürlükte olduğu dönemlerde Cumhurbaşkanı seçimleri siyasi krizlere neden oldu. 1923-1961 yılları arasında yapılan 12 cumhurbaşkanı seçimine tek aday katıldı ve bu seçimler birinci turda tamamlandı. 1966'dan sonraki altı seçimde birden çok aday çıktı. Türkiye'de cumhurbaşkanı seçimleri her zaman büyük önem taşıdı, bazı seçimler sırasında ise krizler yaşandı. 1921 ve 1924 Anayasalarının yürürlükte olduğu dönemlerde yapılan seçimlerde herhangi bir sorun yaşanmazken, 1961 ve 1982 Anayasalarının yürürlükte olduğu dönemlerde cumhurbaşkanı seçimleri siyasi krizlere neden oldu. Çözüm arayışları sırasında, dört kez anayasa değişikliği gündeme geldi; 1973, 1980 ve 2000 seçimlerindeki değişiklik önerileri Meclis tarafından reddedildi. 2007 yılındaki Cumhurbaşkanı seçimlerinde gündeme gelen Anayasa değişikliği referandumla Kabul edilerek seçim sisteminde köklü değişiklikler yapıldı. Cumhurbaşkanları, 2007 Anayasa değişikliğine kadar TBMM üyeleri tarafından seçildi. 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi öngörüldü.

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar 20 kez cumhurbaşkanı seçimi yapıldı.

Bunların 18'inde Cumhurbaşkanı Parlamento tarafından seçildi, 1980 yılında yapılan Cumhurbaşkanı seçimi sonuçsuz kaldı. 1982 yılında ise Kenan Evren, 1982 Anayasası'na konulan bir madde ile halk oylaması sonucu Cumhurbaşkanı oldu. 1923'ten günümüze 12 cumhurbaşkanı görev yaptı. 1921 ve 1924 Anayasalarının yürürlükte olduğu dönemlerde Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dört, Celal Bayar ise üç kez Cumhurbaşkanı olurken; Cemal Gürsel, Cevdet Sunay, Fahri Korutürk, Turgut Özal, Süleyman Demirel, Ahmet Necdet Sezer ve Abdullah Gül birer kez, Recep Tayyip Erdoğan ikişer kez seçilmiştir. Aşağıda 1923'ten günümüze kadar görev yapan Cumhurbaşkanlarını ele alacağız.

2.1. 1921- 1982 Arası Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Teşkilatı Esasiye'de (Ceride-i Resmîye, 20 Ocak 1921:196.199), devlet başkanlığı şu şekilde çerçeveselendirilmiştir;

“Madde 2.-İcra kudreti ve teşrii salahiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.

Madde 3.-Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti “Büyük Millet Meclisi Hükümeti” unvanını taşır.

Madde 5.-Büyük Millet Meclisinin intihabı iki senede, bir kere icra olunur. İntihap olunan azanın azalık müddeti iki seneden ibaret olup fakat tekrar intihap olunmak caizdir. Sabık heyet layik heyetin içtimaina kadar vazifeye devam eder. Yeni intihap icrasına imkân görülmediği takdirde içtima devresinin yalnız bir sene temdidî caizdir. Büyük Millet Meclisi azasının her biri kendini intihap eden vilayetin ayrıca vekili olmayıp umum milletin vekilidir.

Madde 7.-Ahkâmı şer'iyenin tenfizi, umum kavaninin vaz'ı, tadili, fashi ve muahede ve sulh akti ve vatan müdafaası ilanı gibi hukuku esasiye Büyük Millet Meclisine aittir. Kavanin ve nizamât tanziminde muamelatı nasa erfak ve ihtiyacatı zamanaevfak ahkâmı fıkhiye ve hukukiye ile adap ve muamelat esas ittihaz kılınır. Heyeti Vekile'nin vazife ve mesuliyeti kanunu mahsus ile tayin edilir.

Madde 8.-Büyük Millet Meclisi, hükümetin inkısam eylediği devairi kanunu mahsus mucibince intihap kerdesi olan vekiller vasıtası ile idare eder. Meclis, icrai hususat için vekillere veçhe tayin ve ledeahçe bunları tebdil eyler.

Madde 9.-Büyük Millet Meclisi heyeti umumiyesi tarafından intihap olunan

reis bir intihap devresi zarfında Büyük Millet Meclisi reysidir. Bu sıfatla Meclis namına imza vaz'ına ve Heyeti Vekile mukarreratını tasdika selahiyettardır. İcra Vekilleri Heyeti içlerinden birini kendilerine reis intihap ederler. Ancak Büyük Millet Meclisi reisi Vekiller Heyetinin de reisi tabisidir.” (Gözler, 1999:67)

Buradan anlaşılacağı üzere, 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu yasama ve yürütme yetkilerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde toplandığı bir hükümet modeli benimsemiştir. Bu sisteme göre, yürütme organı kendi içinden bir başkan seçiyor ayrıca meclis başkanı da yürütmenin başkanı kabul edilirken, Devlet Başkanı hakkında bir düzenleme görülmüyordu. Bakanlar meclisin öngördüğü kimseler oluyor ve çeşitli değişiklikler her zaman yapılabiliyordu. Ayrıca, Bakanlar Kurulu'nun meclise karşı hiçbir hukuki yaptırımı (meclisi fesih yetkisi gibi) bulunmuyordu. Bu durum, 20 Ocak 1921 Tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu hükümetinin bir meclis hükümeti sistemini öngörmüştü (Özbudun, 1990:7).

Kanunda devlet başkanlığı ilgili bir kısım yetkiler 9. Madde ile Meclis Başkanı'na geçiyordu. Bunun nedeni olarak o dönem Kurtuluş Savaşı'nın olması ve konunun tam olarak ele alınamayışı olarak gösterilebilir. Saltanat yani hilafetin yürütüldüğü bir dönem olan 23 Nisan 1920'den 2 Kasım 1922 tarihine kadar olan dönemde devlet başkanı padişahtır. Çünkü 1876 Tarihli Anayasa yürürlükten kaldırılmamış ve içeriği 1921 Tarihli Anayasa ile değiştirilememiştir. Bilindiği üzere, 1876 Tarihli Anayasa devlet başkanını padişah olarak kabul ediyordu. Fakat bu dönem çok büyük bir yetki boşluğu yaşandığı için, Mustafa Kemal Atatürk Devlet Başkanlığını fiilen elinde bulundurmaktaydı. 2 Kasım 1922 Tarihi ile saltanat kaldırılmış ve hukuki açıdan devlet başkanlığı boş kalmıştı. Bu durum 29 Ekim 1923 Tarihinde ki yeni Anayasaya kadar devam etti (Özer, 1981:56).

29 Ekim 1923 tarih 364 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanun'unun Bazı Mevvdadının Tavzihan Tadiline Dair (Düster, Üçüncü Tertip Cilt 5, s.158) Kanun ile cumhuriyet ilan edilirken kanunun 10, 11 ve 12. maddeleri ile Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuş ve yetkileri düzenlenmiştir. Bu düzenleme ilk kez Cumhuriyet ve Cumhurbaşkanı kavramlarını Türk hukuk tarihine sokuyordu. Düzenlemede bakanların meclis tarafından seçilmeyip, başbakan tarafından seçileceği bildiriyor, böylelikle, meclis hükümeti sistemi terk edilip, parlamenter sisteme giriliyordu (Gözler, 2000:51,71).

Düzenleme, Türkiye Cumhurbaşkanına bütün erklerin üstünde bir konum getiriyordu. Ayrıca, devlet başkanı hem yasama meclisinin hem de bakanlar kurulunun doğal başkanı konumundadır (Akın, 2007:123). Kanunun 1. maddesine “Türkiye Devletinin şekli Hükümeti, Cumhuriyettir.” olarak hükmedilmektedir. Buna göre, artık kesinlikle saltanat kullanılmayacak, cumhuriyet rejimi benimsenecekti. 10. maddede Cumhurbaşkanı TBMM Genel Kurulunun kendi üyeleri içinden bir seçim dönemi için seçileceğini öngörmekte ve görevinin yeni Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar devam edeceği ve aynı kişinin tekrar seçilebileceğini bildirmektedir. Bu düzenlemede, Cumhurbaşkanı seçilme şartı olarak Büyük Millet Meclisi üyesi olmak yeterliydi. Anayasanın 4. maddesinde ise, TBMM üyesi olmak için illerce seçilmiş olmak gerekiyordu. Bu yeni düzenlemeye göre, Cumhurbaşkanı görev süresi Büyük Millet Meclisinin görev süresine bağlı olarak belirlenecekti. Ayrıca yeni Cumhurbaşkanı seçilene kadar eski Cumhurbaşkanı görevini yürütecektir. Kanun’un 5. maddesi Büyük Millet Meclisi seçimlerini iki yılda bir yapılmasını öngörmekteydi. Ancak bu süre en fazla bir yıl uzatılabilecekti. Bu durumda doğal olarak cumhurbaşkanlığı süresi de iki yıl olup bir yıl uzatılabilecektir. Düzenlemede aynı kişinin yeniden Cumhurbaşkanı olabileceğini bildiriyordu. Fakat yasa bunun tekrarın da bir sınırlama getirmemiştir. Bu düzenlemede ki en büyük eksiklik ise, cumhurbaşkanlığı makamında olabilecek sıra dışı durumlardan dolayı boşalması halinde ne gibi bir yol olacağı bildirilmemişti. Hastalık, ölüm ya da başka bir durum halinde ise 10. maddeye göre yeni bir Cumhurbaşkanı seçilebileceği öngörülebilir. Kanun’un 11. Maddesine göre, Cumhurbaşkanı devletin başkanıdır ve gerek gördüğü durumlarda meclisin ve bakanlar kurulunun başkanıdır. 12. maddeye göre, Başbakan Cumhurbaşkanı tarafından meclis üyeleri içinden seçilecektir. Diğer bakanların meclis üyeleri içinden başbakan tarafından seçileceği, hepsinin de Cumhurbaşkanı’nca Meclisin onayına sunulacağı bildirilmektedir (Özbudun, 1990:9,10).

2.2. Tek Parti Dönemi (Bu Dönemin Cumhurbaşkanları)

Cumhuriyetin ilan edilmesinden on beş dakika sonra Cumhurbaşkanı seçimi gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı TBMM’nde genel kurulda hazır bulunanların tamamının oyunu alan Gazi Mustafa Kemal Paşa. Gazi Paşa 1927, 1931 ve 1935 yıllarında yapılan seçimlerde de 3 kez üst üste

Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Özdemir, 2007:83). Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde bu yoğun savaş günlerinin en özel kişinin Mustafa Kemal Atatürk olduğu, bu yüzden de cumhuriyetin kuruluşunda en önemli makamı onun hak ettiği açık bir gerçektir. Atatürk; Türk Devrimi'nin önderi, Müdafai Hukuk hareketinin lideri, TBMM'nin Başkanı, Ordunun Başkomutanı gibi o devirde ve günümüzde hiç kimsenin sahip olamayacağı bir konuma sahiptir. Bu konumu gerçi o günlerde herhangi bir şekilde bir unvanla dile getirilemiyordu.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk meclisinde, Nutuk adlı eserini meclisteki çalışma arkadaşlarına okumuş, kendisinin Cumhurbaşkanı olmasından dolayı çıkarılan çeşitli dedikodu, iftira ve kötü sözler gibi konuları gündeme getirerek kendinin bu makamda bulunma sebeplerini anlatmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal Atatürk şüphesiz bulunduğu sahip olduğu otoriteyle mevcut dönemin gündemini iyi idare etmiş birisidir. Önce Osmanlı, sonrasında ise Türkiye Cumhuriyetini kontrol altına almanın ne kadar zor bir durum olduğunun bilincindedir. Ancak, bir zamanlar silah arkadaşları olan kişiler, cumhurbaşkanı olduktan sonra, onu diktatörlük gibi suçlamalara maruz bırakmışlardır. Bu yüzden, ilk etapta gizli oylamalar yapılmak istenmiş, çeşitli tartışmalar olunca ilk aşamada seçimler yapılamamıştır.

1923 ve öncesi dönemle ilgili olarak, Mustafa Kemal Atatürk için tek adam siyaseti, bürokratik ve siyasal kurumlar olmadan, tek adamın vereceği kararlar doğrultusunda hareket edileceği ileri sürülmekteydi. Bu durum seçimlere de yansımış ve çeşitli şüphe ve kavgalar içinde seçim gerçekleştirilmişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün, önce bunalım yaratıp, sonra mecliste bazen hakem bazen hâkim rollerini üstlenerek dânişıklı yaratılan bunalımların çözüm makamı haline gelmek gibi kimi siyasi manevralar ve politikalarla tek adam haline geldiği, bu çerçevede 1927, 1931 ve 1935 yıllarında yapılan seçimlerden sonra oluşan Meclisler tarafından Cumhurbaşkanı seçildiği ifade edilmiştir (Yılmaz, 2007:16). Farklı bir açıdan ise,

Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı kurucu karizmatik önderin devlet başkanı olmasıdır. Türk Tarihi'nin en büyük devrimcisinin eski rejimin tasfiyesinden sonra Cumhurbaşkanı seçilmesinden doğal bir şey yoktur. İngiltere' de Cromwell'in 1651'de Lord Protector ilan edilmesi, Amerikan bağımsızlık savaşına damgasını vuran George Washington'un 1787'de Birleşik Devletler başkanlığına seçilmesi,

Bolşevik lider Lenin'in 1917 Ekim devriminden sonra devlet ve hükümet başkanlığına gelmesi, Vietnamlıların Ho Şi Minh'i, Çin'in Mao'sunun devlet başkanlığı ile onurlandırmaları örnek olarak verilmiştir. Bu örnekler kurtuluşu sağlayan milli kahramanların kuruluş döneminde şekillenen yeni rejimin liderlik makamına geldiklerinin göstergesi olarak sunulmuştur. Bu nedenle Atatürk'ün 1927, 1931 ve 1935 yıllarında Cumhurbaşkanı seçilmesinde şaşırtıcı bir yan yoktur (Gözler, 199:76).

1924 Anayasası'nda (Kabul tarihi 20 Nisan 1924 Kanun No: 491, Resmi Gazete 24 Nisan 1924 Düstur No: Tertip 3, Cilt 5, s. 57664) iki başlı ve siyasi sorumluluğu olan bir yürütme öngörülmesine rağmen, meclis hükümeti sistemi özelliği ağır basmakta idi. Ancak siyasi planda parti mekanizması nedeniyle meclis çoğunluğunun içinden çıkan yürütmenin kendi çoğunluğuna egemen olması, hem tek hem çok partili dönemlerde bir partinin mecliste sürekli çoğunluğu sağlamış olması nedeni ile siyasal olarak tamamen yürütmenin üstünlüğüne dayalı yönetimler gerçekleşmiştir (Teziç, 1991:140).

1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na baktığımızda, 4, 5, 6 ve 7. maddeleri, TBMM'nin milletin tek ve gerçek temsilcisi olduğunu bildirmektedir. Yasama yetkisi öncelikle meclise ait olup, yürütme de meclisin kendisi tarafından seçilecek Cumhurbaşkanı'na ait olacaktır. Ayrıca Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen bir bakanlar kurulu da yürütme sorumluluğunu alacaktır. 7. maddenin 2. fıkrasında Meclisin, sürekli, hükümeti kontrol edebileceği ve gerekirse düşürebileceği belirtilmektedir.

Anayasa'nın 44. maddesi ise, Başbakanın Cumhurbaşkanı tarafından meclis üyeleri arasından atanacağını, diğer vekillerin Başbakan tarafından atandıktan sonra Bakanlar Kurulu'nun Cumhurbaşkanı'nın onayı ile TBMM'ye sunulacağını düzenlemiştir. Bundan sonra hükümet hareket tarzı ve siyasi bakış açısını Meclis'e bildirerek güvenoyu talep edecektir (Gözler, 199:76). Bu düzenlemelerden anlaşılacağı üzere, Osmanlı imparatorluğunun geleneksel yapısından tam olarak kurtulamayan bir sistem getirilmişti. "Kuvvetler birliği-görevler ayrılığı" olarak tanımlanan bu sistemde, hem meclis hükümeti hem de parlamenter hükümet sistemi benimsenmeye çalışılıyordu. Zira her ne kadar 1924 Anayasası düzenlemelerinde

yürütme gücünün asli sahibi Meclis olarak gösterilmiş ise de ona bu gücü bizzat kullanma yetkisini vermiş değildir. 7. madde düzenlemesine göre yürütme yetkisi, meclis tarafından seçilen Cumhurbaşkanı ve onun seçtiği bakanlar kurulu eliyle kullanılacaktır. Bu yetki, Meclis'in müsaadesinden değil, doğrudan Anayasa'dan kaynaklanmaktadır ve Meclis'in istediğinde yürütme yetkisini bizzat kullanmak gibi bir yetkisi de söz konusu değildir (Özbudun, 1990:10).

1924 Anayasası'nın Cumhurbaşkanı ile ilgili düzenlemeleri Ahkâmı Umumiye (Esas Hükümler) başlıklı birinci faslının 7. maddesinde, Vazifei Teşriye (Yasama Görevi) başlıklı ikinci faslının 19. maddesinde münferiden yer almaktayken Vazifei İrcaiyye (Yürütme Görevi) başlıklı 3. faslında 31 ila 45. maddelerinde ve 52. maddesinde Cumhurbaşkanı ile ilgili düzenlemeler yer almıştır (Özdemir, 2007:25). Anılan düzenlemeler ve cumhuriyetin ilanı ile birlikte kuvvetler birliği ilkesinden uzaklaşıp parlamentarizme doğru önemli bir şekilde yaklaşıldığı yönündeki görüşlere karşılık, bu görüşlerin tam doğru sayılamayacağı, sadece parlamenter hükümet sistemi yönünde bir eğilim söz konusu olduğu yönünde belirlemeler yapılmıştır (Özbudun, 1990:10).

Yapılan diğer bir belirleme, 1924 Anayasası'nın meclis hükümeti sistemi ile parlamentarizmin kurallarını birleştirmeye çalıştığı yönündedir. 1924 Anayasası'nın yapım sürecinde Cumhurbaşkanı seçimi ile ilgili olarak; meclis dışından adaylığa imkân tanınıp tanınmayacağı, görev süresi, görevinin sona ermesi veya erdirilmesi, vekillik sıfatının devam edip etmeyeceği tartışma konusu edilmiştir (Özdemir, 2007:27).

1923 değişikliği ile 1924 Anayasası'nın getirdiği sistem arasında, başbakanlık ve bakanlık sıfatının kazanılması bakımından fark ortaya çıkmıştır. Buna göre 1923'te getirilen sistemde Başbakan ve bakanlar, meclisin onayından sonra bu sıfatı kazanmakta idiler. Ancak 1924 Anayasası'nın 44. madde düzenlemesi ile Başbakanlık ve bakanlık sıfatı Cumhurbaşkanının onayıyla kazanılmakta, hükümet sadece meclise arz edilmektedir. Bu durumda Cumhurbaşkanının sistem içerisindeki rolünün biraz daha güçlendiği, meclis hükümeti sisteminden parlamenter sisteme yaklaşıldığı söylenebilir (Özbudun, 1990:11).

1950 Cumhurbaşkanı seçimlerinde Dr. Adnan Adıvar tarafından, 1924

Anayasası'nda devlet başkanını parti başkanlığında bulunmaktan men eden bir düzenleme bulunmamasının Cumhurbaşkanı tarafından iktidar partisi lehine, muhalefet aleyhine tavır almasına gerekçe ve dayanak olarak gösterildiğine, değinildiği aktarılır. Adıvar'a göre sürekli hükümet işlerine müdahale eden, parti işleri ile uğraşan ancak sorumsuz bir devlet başkanı demokrasi ile bağdaşmamaktadır (Özdemir, 2007:97).

1960 yılına kadarki Türk Anayasal hayatının meclis üstünlüğü esasına dayandığı, 1921 Anayasası'nda kanunların anayasaya aykırı olamayacakları kuralının bulunmaması, 1924'te bu kuralın getirilmiş olmasına rağmen etkili denetim mekanizmasının kurulmamış olmasının gerekçesi, Cumhuriyetin kurulduğu yılların siyasi genel durumu gereği, meclis iradesinin üzerinde bir organın düşünülmemiş olmasıdır. 1945 yılından sonraki iki partili dönemde dahi meclisin kendisini milli iradenin tek ve mutlak temsilcisi olarak görmesi geleneği devam etmiştir (Tanör, 1994:20).

Cumhurbaşkanı TBMM'sinin içinden bir dönem için seçilir. Yeni Cumhurbaşkanı göreve başlayıncaya kadar görevinde kalır. Aynı kişi tekrar seçilebilir. 1924 Anayasasında, Cumhurbaşkanının nasıl seçileceğine dair bir içerik yoktur. Ancak, TBMM İç Tüzüğü bu konularda yardımcı olmaktadır. Bu Anayasa'ya göre kadın Cumhurbaşkanının seçilmesi yasaktır. Bu durum 5 Aralık 1934'te kadınların siyasete girmesine kadar devam etmiştir (Özdemir, 2007:25). Hem 1921 hem de 1924 Anayasaları, Cumhurbaşkanı seçimi konusunda oldukça kısır tutulmuştur. İçtüzükte de yeterince düzenleme görülememektedir. Burada düzenlemelere en yakın kararlar, 18 Sayılı Nisab-ı Müzakere Kanunu'dur. Ancak bu da 1961 Anayasasında yürürlüğe girebilmiştir (Akın, 2009:10).

13. maddeye göre, TBMM seçimleri 4 yılda bir yapılacaktır. Bu süre çeşitli sorunlar yüzünden 1 yıl daha uzatılabilir. 31. maddede ise, Cumhurbaşkanı bir seçim dönemi için seçilebilecektir. Bu durumda Cumhurbaşkanı 4 yıl devlet başkanlığı yapacaktır. Ölüm, Çekilme ya da başka bir sebep oluştuğunda, 34. maddeye göre, Cumhurbaşkanlığı makamı için hemen Cumhurbaşkanı seçilebilecektir. Anayasa'nın 31 ve 32. maddelerinde devletin başkanı olan Cumhurbaşkanı, bu sıfatla özel törenlerde Meclis'e, gerek gördüğünde Bakanlar Kurulu'na başkanlık edecek ancak

bu sıfatla meclis tartışma ve görüşmelerine katılmayacak, oy veremeyecektir. 32. maddenin son cümlesi, Cumhurbaşkanının meclis tartışma ve görüşmelerine katılmayacağı ve oy veremeyeceği şeklinde olmasından hareketle siyasi olarak tarafsız olması gerektiğini düzenler görünmesine rağmen, parti üyeliğinin sona ermesiyle ilgili bir hüküm bulunmadığından, tarafsızlığını sağlayacak etkili bir hükmün varlığından söz edilemeyecektir. “Reisicumhurun ıstar edeceği bilcümle mukarrerat Başvekil ile Vekili-i aidi tarafından imza olunur.” şeklindeki 39. maddesi düzenlemesinden ise karşı imza kuralı ve Cumhurbaşkanının siyasi sorumsuzluğunun düzenlendiği görülmektedir.

41. maddede ise, Cumhurbaşkanının vatana ihanet suçunun ve şahsi sorumluluğunun düzenlendiği, siyasi sorumluluğun ise başbakan ve ilgili bakana ait olduğunun belirlendiği görülür. Öte yandan, 35. maddede kanunların Cumhurbaşkanınca 10 gün içerisinde ilan olunacağı düzenlenmiş, bütçe ve Anayasa değişikliklerine dair kanunlar istisna olmak üzere, ilanını uygun bulmadığı kanunları iade edeceği öngörülmüş, ancak Meclis tarafından tekrar kabul edilen Kanun’un ilanının mecburi olduğu düzenlenmiştir. Buna göre, Cumhurbaşkanının yasama ile ilgili veto yetkisinin sadece geciktirici bir veto olduğu ifade edilir. Buna karşılık, 52. maddede Bakanlar Kurulu’na kanunların uygulanmasını göstermek amacı ile çıkarılacak tüzüklerin Cumhurbaşkanının imza ve ilanı ile yürürlüğe gireceği düzenlenmiş ve tıpkı 1982 Anayasası’nda olduğu gibi, Cumhurbaşkanı’na tüzüklerle ilgili geciktirici veto yetkisi verilmediği görülmektedir. Bu düzenlemeler karşısında Cumhurbaşkanının konumunun parlamenter rejimlerdekinin aynı olduğu gözlemlenebilir (Gözler, 2000:64).

2.3. İnönü Dönemi Cumhurbaşkanları

Atatürk’ün ilerleyen zamanlarda sağlık durumun kötüleşmesi ile yerinin kim tarafından doldurulacağı konusu gündeme gelmişti. Ancak ölümü sonrası, 1924 Anayasası hükümleri ve 1938 yılındaki Cumhurbaşkanı seçimine, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin etkisi hissedilmeye başlanmıştır. Celal Bayar’ın başkanlığında toplanan CHP grubunda Cumhurbaşkanı aday olarak 322 oyla İsmet İnönü’nün seçildiği, başkan vekili Celal Bayar’ın herhangi bir aday belirlemediğini ve herkesi aday belirlemek hususunda serbest bıraktığı ifade olunmuştur. Ancak devamında

Genelkurmay'da yapılan bir toplantıdan söz edilir. Bu toplantıda Kurtuluş Savaşında Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün tarafında yer almış olan 1. Ordu Müfettişi Orgeneral. Fahrettin Altay'ın baskısı ile İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasına karar verilmiştir. Bu kararın Fevzi Çakmak tarafından kabul ettirildiği 11 Kasım 1938 günlü TBMM oturumunun Fevzi Çakmak ve Fahrettin Altay gibi yüksek rütbeli subaylarca izlendiği Meclisin askerlerce sarılmış olduğu tespitinde bulunulmuştur.

1938 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimine Genel Kurmay Başkanı ve ordu komutanlarının politikacılardan fazla ilgi duymaları ve görüş açıklamaları günün koşullarına göre normal hatta gerekli olarak değerlendirilmiştir. Zira 1944 yılına kadar Genel Kurmay Başkanlığı başbakana ya da milli savunma bakanlığına karşı herhangi bir yükümlülük taşımamaktadır. Özerk bir kurumdur ve doğrudan Cumhurbaşkanlığı makamına bağlıdır. Seçimin ardından bir askeri lisenin tarih öğretmeninin öğrencilerine; “Çocuklar, askeri şerefimizin kıymetini biliniz; yeni cumhur reisimizi seçen, başta Mareşal (Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak) olmak üzere birkaç kumandandır” derken gerçeği ifade ettiği vurgulanmıştır (Özdemir, 2007:97).

Öte yandan başbakanlığı döneminde İnönü'nün, gerek ekonomik politika tercihleri gerekse Atatürk'ün yönetim tarzını benimsememesi nedeni ile Atatürk ile aralarında bir gerilim söz konusudur. Buna rağmen aralarındaki ilişkinin tamamen kopmadığı bilinir. Atatürk'ün hastalığının ilerlemesi ile halefinin kim olacağı yönünde politik çevrelerde tartışmalar başlar. Bu tartışmalarda İnönü'nün adaylığını güçlü görenlerin onun yolunu kesmek için çareler düşündükleri vurgulanır. Ancak İnönü karşıtı olan Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras, Şükrü Kaya, Ali Çetinkaya, Salih Bozok, Kılıç Ali gibi isimlerin İnönü'nün karşısında çıkaracakları aday sayısı sınırlıdır. İnönü'ye alternatif olarak adı geçenler arasında Londra Büyük Elçisi Fethi Okyar, Fevzi Çakmak ve Meclis Başkanı Abdülhalik Renda gibi isimler geçmektedir. Ancak adı geçenlerin hiç birisi milletvekili değildirler ve 1924 Anayasası'na göre ise Cumhurbaşkanı Meclis üyeleri arasından seçilecektir. Atatürk'ün ölümü üzerine İnönü'nün tereddütsüz ve çalkantısız bir şekilde Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, Devletin kurucu önderin fiziki varlığından özerk olarak Cumhuriyet esaslarında yerleştiğinin kanıtı olarak gösterilmiştir. Yine İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi,

parti, devlet ve bürokrasi tarafından yerleşik düzeni ve statükoyu kurucu önderin yokluğunda en iyi onun devam ettireceğine olan inancın eseri olarak yorumlanmıştır. Bir diğer dikkat çeken husus ise seçimin sarsıntısız, Anayasa ve hukuk düzenine uygun olarak yapılmış olmasıdır. Buna gerekçe olarak düşük siyasi tansiyon gösterilir (Akın, 2009:20,23).

Başka bir açıdan ise, rejimin önde gelen sivil ve askeri iki liderinin, son anda İsmet İnönü üzerinde anlaşarak Atatürk'ün ölümü üzerine boşalan makama onu getirdikleri öne sürülmüştür (Özdemir, 2007:119). Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1943'teki cumhurbaşkanlığı seçimlerde parlamentodaki 455 üyenin 435'inin oyunu alarak ikinci defa Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Çok partili hayata geçildikten sonra 1946 yılında yapılan seçimlerde ise, Fevzi Çakmak 50, Yusuf Kemal 2 oy alırken İsmet İnönü 388 oy ile üçüncü kere Cumhurbaşkanı seçilir (Yılmaz, 2007:56).

1946 yılında yapılan bu seçim çok partili demokratik koşullarda gerçekleşen ilk seçimdir. 1945'te başlayıp 1950 yılında iktidarın devri ile sonuçlanan çok partili döneme geçiş sürecinin sivil karakterli olduğu vurgulanır. Geçiş sivil siyasi unsurlar arasında bir uzlaşma zemininde gerçekleşmiş, TSK'nın bir güç olarak etki ettiği görülmemiştir. Siyaset bilimi literatüründe genel kabul gördüğü üzere vesayet partisi yönetimi olan Türkiye'deki tek parti yönetimi, siyasi tarihte örneği olmayan şekilde, kendi iktidarının sonunu hazırlamıştır. Cumhurbaşkanı İnönü geçiş kararını, sürecini ve kadrolarını ise kendisi belirlemiştir. 1924 Anayasası Cumhurbaşkanının tarafsızlığını düzenlememiştir ve 1939 yılına gelindiğinde de İsmet İnönü'nün taraflı bir cumhurbaşkanıdır. Zira tarafsızlığı CHP genel başkanlığından istifasını gerektirecek bu da siyaset yapma olanağını elinden alacaktır. Taraflı bir Cumhurbaşkanının ise muhalefete sevimsiz gelmesi son derece doğaldır (Akın, 2009:48,54).

2.4. Çok Partili Hayata Geçiş Nedenleri

Çok partili siyasal yaşama geçilmesi üzerine arkadaşları ile birlikte 1946 yılında Demokrat Parti'yi kurarak başkanlığına geçen Mahmut Celal Bayar, partisinin 1950 yılındaki seçimleri kazanması üzerine aynı yıl TBMM'ce Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı olarak seçildi (Yılmaz, 2007:97). Ayrıca bu seçimler öncesi Türkiye'de Cumhurbaşkanı seçimlerinde adayın kim olacağı sorusunun kolay

cevaplanacak bir soru olmadığı ilk kez ortaya çıkmıştır.

“Türkiye’nin Cumhurbaşkanı adayı parti lideri mi, bilim adamı mı, bürokrat mı, asker mi, politikacı mı olacaktır?” sorusu tartışmaya açılmıştır (Özdemir, 2007:129).

27 Mayıs 1960’da ordu yönetime el koyar, Cemal Gürsel Devlet Başkanı, Başbakan, Başkomutan ve Milli Birlik Komitesi (MBK) başkanı yapılır. Kâğıt üzerinde Atatürk’ün dahi sahip olmadığı yetkilerle donatılan Gürsel’in aslında bir figür olduğu ve gerçek liderin henüz ortaya çıkmadığı belirlemesi yapılır. MBK’nın kurduğu hükümette sonradan 6. Cumhurbaşkanı seçilecek olan Amiral Fahri Korutürk de vardır (Yılmaz, 2007:99).

27 Mayıs Hareketi’nin ve Anayasa yapma çalışmalarının en belirgin özelliği, yapılan müdahalenin meşru bir zemine oturtulması çabalarıdır. DP iktidarının meclisin üstünlüğü ilkesine dayanarak aldığı sert önlemler, muhalefeti susturmaya yönelik tasarrufları, yayın yasağı koyması, temel hak ve özgürlükleri yok edencesine sınırlaması yönündeki eylemleri söz konusudur. Buna karşılık olarak İstanbul Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden, Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Zafer Tunaya, Ragıp Sarıca ve İsmet Giritli’den oluşan bilim kurulu “içinde bulunulan durum adi bir hükümet darbesi sayılamaz” şeklinde rapor yayımlamışlardır. (Akın, 2009:75).

1961 Anayasası, askeri darbenin yönetime el koymasının ardından oluşturulan kurucu meclis tarafından hazırlanıp halk oylaması sonucu 7 Temmuz 1961’de yürürlüğe girmiştir. Darbe DP iktidarının çoğunluk sultasına karşı, çoğunlukla genç subaylardan oluşan bir askeri cunta tarafından gerçekleştirilmiştir (Hekimoğlu, 2009:183). 1960 Darbesi’ni yapan cunta 13 Kasım’da bölünür ve Milli Birlik Komitesi yeniden kurulur. Komitede çok partili demokratik hayata hızla geçilmesi, taraftarların diğerlerini tasfiye ettikleri aktarılır. MBK’nın ilk ses getiren icraatının ise, reorganizasyon bahanesi ile 1960 Tarih 42 Sayılı Yasa doğrultusunda ordu üzerinde yapılan geniş tasfiye hareketidir. Bu ordu hiyerarşisi üzerinde güç gösterisi olarak değerlendirilir. Ardından 147 öğretim üyesinin üniversitelerdeki görevlerinden uzaklaştırılmaları gelecektir (Akın, 2009:80). 1961 Anayasası’nın getirdiği en önemli yeniliklerden birisi Anayasa Mahkemesi’nin kurulması ve Anayasa’nın üstünlüğünün sağlanmasıdır. Rejim ile ilgili sayı çokluğunun egemenlik demek olmadığı ve

egemenliğin kullanım şeklinin Anayasa ile belirlenmiş olduğu vurgulanmıştır (Teziç, 1991:415).

2.5. Demokrat Parti İktidarı

DP kurulduğu 1946 yılından itibaren 1960 yılında devrilene kadar kendisini milli irade ile özdeşleştirmiş, CHP'yi ise bürokratik elitin dar kadro partisi konumuna indirgemeye çalışmıştır. DP, askeri ve sivil bürokrasiyi CHP'nin doğal müttefiki saymış, iktidara sadık bir bürokratik yapı kurmak için oldukça hırçın davranmıştır. Basına, üniversiteye, yargıya karşı her türlü kısıtlamalarına rağmen, DP iktidarı arkasındaki Türk Halkı'nın desteğini korumuştur (Akın, 2009:63).

1961 Anayasası "Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu, Yürütme görevini, kanunlar kapsamında yürütür." şeklinde ifade etmektedir (Md. 6). Anayasa'nın 95. maddesine göre, Cumhurbaşkanı TBMM'ce, 40 yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış olan kendi üyeleri içinden olmalıdır. Tüm üyelerin üçte iki çoğunluğuna sahip olmalıdır. Oylar gizli olmalı ve Cumhurbaşkanlığı süresi yedi yıl olarak hükmedilmiştir. İlk oylama sırasında gerekli çoğunluk oluşmazsa salt çoğunluğun yeterli olacağı bildirilmiştir. Ayrıca önemli bir özellik ise, aynı kimsenin iki defa üst üste Cumhurbaşkanı olamayacağı ve Cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisiyle bir ilişkisi ve TBMM üyeliğinin biteceğine karar verilmiştir (Gözler, 1999:129).

Anayasanın 101. maddesi görev süresinin dolmasına 15 gün kala ya da cumhurbaşkanlığı boşalınca TBMM yeni Cumhurbaşkanı seçecektir. Toplantı halinde olmasa bile meclis hemen toplanacaktır. 95. maddedeki aynı kimsenin peş peşe iki kez Cumhurbaşkanı seçilemeyeceği, araya bir dönem girmesi halinde aynı kişinin birden çok Cumhurbaşkanı olabileceği anlaşılabilir. 95. maddeye göre, bir kişinin yedi yıl Cumhurbaşkanlığı yapmasının, bu süre zarfında, bilgi ve tecrübe kazanması ve bunu kullanması için yeterli bir süre olarak görülmektedir. Diğer taraftan iki defa peş peşe seçilmemesi ise, Cumhurbaşkanı'nın uzun süre zarfında, yetkisini kullanmasının oluşturacağı problemler olarak algılanabilir.

Cumhurbaşkanı doğal sürenin bitmesi sonucu, otomatikman Cumhuriyet Senatosunun tabi üyesi olur ve ömür boyu bu sıfatı taşır. Görevin sonlanmasına neden olan başka bir durum ise istifadır. Bu durumda, Cumhurbaşkanı yine

Cumhuriyet Senatosu üyeliği sıfatını kazanır. Ama bu üyeliği sonrasında, her hangi bir siyasi partiye üye olursa ilk senato seçimlerinde tabi üyelik sıfatını kaybeder (AY. Md. 70). Anayasanın 96 ve 101. maddeleri ile TBMM Birleşik Toplantı İçtüzüğü'nün 11. maddesine göre Cumhurbaşkanının görev süresi, yeni seçilen Cumhurbaşkanının Mecliste ant içmesi üzerine sona erecektir. Cumhurbaşkanının vefatı, istifası gibi durumların doğal ve tespiti mümkün durumlardır. Bunlara ek olarak, Meclis tarafından vatan hainliği ile itham edilmesi de bir diğer görevin sonlandırılması halidir. Cumhurbaşkanı meclis üyeleri içinden seçildiği için, meclis üyeliğine seçilme hakkı olarak gerekli şartlar Cumhurbaşkanlığı için de geçerlidir.

Bir diğer konu ise, Cumhurbaşkanı makamında iken çok hastalanarak görevini yerine getiremeyecek derecede olması tartışmalı bir durumdur. Öncelikle bu durumun tespit edilmesi gereklidir. Herhangi bir yasal düzenleme olmamasına rağmen, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in, Gülhane Askeri Tıp Akademisinden alınan bir sağlık kurulu raporu ile makamının boşaltılması eleştirilmektedir. Ancak bu kararı yürütme almıştır. Yürütmenin böyle bir konuda karar almasının birçok sakıncalı tarafları olabilir (Kerse, 1973:51).

1961 Anayasası'nın 97. maddesi şu ifadeleri kapsar;

- Cumhurbaşkanı devletin başıdır.
- Türkiye Cumhuriyeti'ni ve milletin birliğini temsil eder.
- Bakanlar kuruluna başkanlık eder.
- Yabancı devletlere Türk Devletinden temsilciler atar.
- Onların temsilcilerini kabul eder.
- Milletlerarası anlaşmaları onaylar ve yayınlar.

Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu ve karşı imza kuralı, 98. madde ile düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanının sorumlulukları ise, 99. maddede yer almaktadır. 1961 Anayasasında yenilik, Cumhurbaşkanının Milli Güvenlik Kurulu'na başkanlık edeceği hakkındaki düzenlemedir. Ayrıca 141.maddenin 2. fıkrasında Askeri Yargıtay üyeleri ve Başsavcısının Askeri Yargıtay Genel Kurulunun göstereceği üyeler arasından Cumhurbaşkanı'nca seçileceği; 145. maddede de Anayasa Mahkemesi'nin iki asıl üyesinin Cumhurbaşkanı'nca seçileceği öngörülmüştür

(Gözler, 1999:167).

Cumhuriyet Senatosunun 15 üyesi, Anayasa'nın 70. maddesine göre Cumhurbaşkanı tarafından seçilecektir. 93. Maddeye göre TBMM'ce kabul edilen kanunları 10 gün içinde yayınlacaktır. Burada Cumhurbaşkanınca yapılan işlem sadece yayınlamaktır, onay ya da ısdar aşamaları söz konusu değildir. Cumhurbaşkanı uygun bulmadığı kanunu, gerekçe bir daha görüşülmek üzere, 10 gün içinde TBMM'ye geri gönderir. Bütçe kanunları ve anayasa değişiklikleri bu hükmün dışındadır. Bu veto geciktirici niteliktedir. Meclis kanunu yine kabul ederse Cumhurbaşkanı yayınlamak zorundadır (Yılmaz, 2007:59).

2.6. Mahmut Celal Bayar (1950 – 1961)

Siyaset alanının iki lider tarafından bu derece dar tutulması, siyasi partilerin kişi partisi olmasına yol açmıştır. Dönemin aktarılan siyasi olayları arasında, Ankara'nın minaresiz kent olarak nitelenmesine, CHP iktidardan düştüğünde kentin profiline hâkim olacak Kocatepe Camiinin 1950'lerde inşa edilecek olduğuna ancak buna DP iktidarınca izin verilmediğine dikkat çekilmiştir. Yerine inşa edilen Anıtkabir'in laik bir tapınak olarak isimlendirilmesi, 1983 yılında inşa edilen Kocatepe Camiinin İslamcıların zaferi olarak nitelenmesi, Türk siyasi hayatındaki kamplaşma ve görüşler hakkında fikir vericidir.

Çankaya'ya çıkan Celal Bayar 1950'ye kadar İnönü'nün üstlendiği rolü üstlenir. Bu durum devlet idaresinde tek parti düşüncesinin devam ettiğinin en önemli kanıtıdır. Devlet, genel oy meşruiyeti dışında tek parti anlayışı ile yönetilmiştir. Bayar'ın Cumhurbaşkanlığında geçirilen üç dönemde bu yönde birçok delil bulunmaktadır. Bu dönemde DP Türkiye Tarihi'nde bir daha tekrarlanmayan şekilde üç defa seçim kazanmış ve her defasında Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. 1924 Anayasası'nın taraflı devlet başkanlığına imkân vermesi ve Celal Bayar'ın iktidarı elinden kaçırmak istemeyen çoğunluk partisi lideri gibi davranması eleştirilmiş, İnönü'nün izlediği politikalar gibi ılımlı bir politikanın Bayar tarafından da izlenmiş olması halinde 27 Mayıs 1960 kesintisinin yaşanmayabilecek olduğu değerlendirilmiştir (Akın, 2009:75).

2.7. Askeri Darbe Sonrası

10 Ekim 1965'te 27 Mayıs'tan 44'le yapılan ilk milletvekili seçiminde AP'nin tek başına iktidar olması, meclise seçilen emekli generallerin çoğunluğunun AP den meclise girdiği dikkat çekicidir. Cemal Gürsel'in rahatsızlığının ilerlemesi üzerine 1966 yılında görevi sona erer. Birçok aday olmasına 44'ilet, daha önceki cumhurbaşkanlığı seçiminde adı geçen, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın adı başında Cumhurbaşkanı adayı olarak konuşulmaktadır.

İhtilalden yeni çıkan ülkede yapılan müdahaleyi sahiplenen ordu karşısında ona sıcak gelen bir kişiyi Cumhurbaşkanı seçmek, aslında kendi içerisinden bir adayı Cumhurbaşkanı seçebilecek güce sahip iktidara dahi uygun görünmüştür. Sivil kadrolar ile birlikte askeri kadroların da Cumhurbaşkanı seçimi ile ilgili eğilimlerini yoklayan Süleyman Demirel, ordunun Çankaya'da kendisinden birisini istediğini görüyordu. Yüksek Askeri Şura'nın adayı Cevdet Sunay idi (Yılmaz, 2007:122). Bu dönem ile ilgili olarak, Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Bahri Savcı'nın "Türkiye 1961 Anayasası'nın ülkeyi götürmek istediği hürriyetçi – laik – halkçı bir siyasal iktidar kurma dileği ile onu yerinde durdurucu liberal–gelenekçi–mukaddesatçı–zümreci siyasal kuvvetler arasındaki çatışmadan doğan ilginç bir oluşma safhasındadır." Şeklindeki görüşlerine yer verilmiştir (Özdemir, 2007:197).

Anayasada yeri olmadığı halde, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay görevinden istifa ederek ve Cumhurbaşkanı vekili tarafından Cumhurbaşkanlığı kontenjan 44'ilet44 olarak senatoya sokulur. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel henüz hayattadır. Ancak görevinin başında olamayacak kadar hastadır. Bu husus Gülhane Askeri Tıp Akademisinde hazırlanan 37 hekimin imzaladığı bir müşterek sağlık kurulu raporu ile belgelenir. Bu durum TBMM'ye bir başkanlık tezkiresiyle getirilir, durum Anayasa'nın 100 ve 101. Maddeleri çerçevesinde değerlendirilir. Bu gelişmeler karşısında CKMP'de kendi bünyesinden bir aday göstermeye karar verir. Böyle bir kararın gerekçeleri olarak; seçilen prosedürün ve süratinin Meclis'in ve Türk Demokrasisinin uluslararası itibarını sarsacağı, adayın Genelkurmay Başkanı olmasının, cumhurbaşkanlığına giden yolun bu makamdan geçtiği izlenimini uyandıracak ve bu yönde bir teamülü yaratacak olduğu şeklindedir. Ayrıca iktidar partisinin TBMM'deki tutumu, muhalefeti yok etme gayretleri, Danıştay kararlarını

hiçe sayması ve kendisini ebedi iktidar partisi haline getirme çabaları da demokrasiye aykırı gelişmeler olarak gerekçede sayılmıştır (Yılmaz, 2007:128,133). Seçim sürecinde oylamaya katılmayan Osman Bölükbaşı'nın gerekçesini, "Gerçek demokrasi ile idare edilen, milli iradenin saygı gördüğü hiçbir ülkede, ordunun başında bulunan birisinin, bizde Sayın Cevdet Sunay'ın geçtiği yollardan geçerek Cumhurbaşkanı olduğu görülmemiştir" şeklinde ifade ettiği aktarılır (Özdemir, 2007:197).

Mart 1966'da yapılan seçimlerde Cevdet Sunay rakibi Alparslan Türkeş karşısında büyük 45illet farkı ile Cumhurbaşkanı olarak seçilir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın darbeci bir gelenekten gelmesine karşın siyasi partiler tarafından desteklenmesi olgusu, siyasi partilerin ordudan destek almadan ya da orduya dayanmadan siyaset yapamadıklarının göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Yine bu seçimin cumhurbaşkanlığına giden yolun genelkurmay başkanlığından geçtiği yönünde bir teamülün oluşmasına neden olduğu üzerinde durulmuştur (Yılmaz, 2007). Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi ile ilgili Yön Dergisi'nde yer alan yorum ise şöyledir. "Sunay doğrusu fazla hazır olmadığı güç bir görevle karşı karşıyadır. Bir sürü edebiyatın altında yatan katı gerçek, Türkiye'nin bir devrim ve karşı devrim karışıklığı içinde bulunduğu. Karşı devrim oy çokluğunu sağlayarak iktidara gelmiştir. Fakat kuvvet dengesi devrimci güçleri bir çırpıda tasfiyeye elverişli değildir." (Özdemir, 2007:214). Demirel'in İnönü ile anlaşarak Cevdet Sunay'I Cumhurbaşkanı seçtirmesinin, orduyu tatmin ederek iktidarını pekiştirme manevrası olduğu yönündeki yorum doğru bir yorumdur. Cumhurbaşkanı Sunay AP hükümetine sorunsuz bir çalışma ortamı sağlamış, atamalar ve yürütülen siyaset ile ilgili sorun çıkarmamıştır. Sunay, 1961 Anayasası'nın öngördüğü tarafsız ve sorumsuz Cumhurbaşkanı örneğine uymaktadır (Akın, 2009:93).

İktidar partisi AP, sonraki Cumhurbaşkanı için de senato ve meclis gruplarından bir aday çıkarabilecek durumdadır. 11 Şubat 1970'de bütçesi reddedilen AP düşürülmektedir. Bütçeye ret oyu verenler arasında 41 AP milletvekili de vardır. Demirel bunun üzerine, Nisan 1973'de Türkiye'nin 6. Cumhurbaşkanı seçecek olan mecliste, 6 Mart 1970'de III. Demirel hükümetini kurmuştur (Yılmaz, 2007:139).

Siyasi yaşamda çeşitlilik giderek artmaktadır. Bazı partiler ciddi, keskin ve ödün vermez yapıları, partiler arasında oldukça aşırılığa ve ayrılığa yönelmesine neden oluyordu. AP, sol eylemlere oldukça taviz vermez yapısıyla halkı çok derinden etkiliyordu ve iktidardı. CHP ise, Atatürk'ün vefatından 46ille bir türlü kendini iyi lanse edemiyordu. MHP ise, sürekli saldırı ve sindirme halinde, bir strateji benimsiyordu. Milli Nizam Partisi ise İslami gelenekleri ağır olan bir partiydi (Akın, 2009:94).

Bu aşırı uçlara yönelim doğal olarak halkı çok fazla siyasi parti olmasa bile ufak sözler yüzünden gerilime sürüklüyordu. Cumhurbaşkanı seçimi öncesi, gerilim ciddi derecede artmaya başladı. Partiler içinde solun olmaması, sol eylemlerin Baas modeli bir şekilde sokulması isteniyordu. Bu cuntanın kurucuları, ordu içerisindeki genel eğilimi olan kişilerdi. Bunun üzerine 9 Mart'ta yapılacak bir müdahale, darbe şeklinde değil de, hiyerarşik bir müdahale barındıracaktı. Bunun üzerine 12 Mart 1971 günü saat 13.30 da TRT'den yayınlanan bildiri, Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanı'na gönderiliyordu.

Muhtıranın son maddesi şu şöyledir. “Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır.”(Yılmaz, 2007:142). Demirel'in ifadesi ile “Anayasa ile kabili telif olmayan muhtıra”nın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın karşılaştığı en önemli siyasal sorun olduğuna şüphe yoktur. Muhtıra sürecinde Cumhurbaşkanı Sunay'ın sivil otorite ve Anayasa taraftarı bir tutum takınmayıp muhtıra doğrultusunda bir pozisyon almayı tercih ettiği ifade edilmiştir. Demirel'in istifasının ardından Başbakanlık görevine getirilen Nihat Erim, temayüz etmiş bir CHP'lidir ve iki dönem askeri vesayet altında görevini sürdürmüştür. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın bu tavrında ordu kökenli olmasının etkisi olduğu üzerinde durulur (Akın, 2009:97).

13 Mart 1973'de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresi sona ermektedir ve ülke bir Cumhurbaşkanı seçimi bunalımı içerisinde. Parlamento liderleri ile silahlı kuvvetler arasında 12 Mart Muhtırasından dolayı bir gerginlik söz konusudur. Bu ortamda askerler tarafından Cevdet Sunay'ın görevinin uzatılması yönünde bir

Anayasa değişikliği talebi gelir ancak bu talep reddedilir. Ordu Cevdet Sunay'ın yerine yine bir askerın gelmesini istemektedir. Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanlığına giden yolda uygulanan yöntem dönemin Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler hakkında da işletilir. Faruk Gürler senatoya girer ve yasak olmasına karşın TRT'den lehine bir propaganda kampanyası yürütülür (Yılmaz, 2007:145,147). Bu dönemde yaşanan sorunlar ile ilgili olarak, parlamento çoğunluğu ile 27 Mayıs Darbesi'ni sahiplenmek durumunda olan TSK arasında uyumlu bir düzen anlayışının kurulamamış olmasından söz edilmektedir (Özdemir, 2007:228).

Son üç dönemdir sürekli bir askerın Cumhurbaşkanı seçilmesi, Meclis'in çatısının demokratik sisteminin bir türlü işlemediği anlamına gelmektedir. Zirvede, askeri destekli kişiler normal demokratik destekli kişilerden fazladır. Asker destekli Ferit Melen başbakan, devrik AP, Bülent Ecevit tarafından yeniden kurulan CHP, Faruk Gürler'I amaçlayan ordu gibi karmaşık yapı yine yerlerini almıştır.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Faruk Gürler'I kontenjan senatörlüğüne ataması, yapılan planı desteklediği yönünde yorumlanır. Gürler'in ise parlamentodaki hiziplerle yaptığı görüşmelere de dayanarak iki büyük partiye 47illet 1966 formülünü 1961 üslubu ile 1973 Türkiye'sinde gerçekleştirme hevesine kapıldığı belirlenmesi yapılır. Fakat koşullar başkadır, parlamento iki yıldır askeri vesayet altında çalışmaktadır ve bir sivil rövanş refleksi söz konusudur. Yapılan pazarlıklarda Demirel ve Ecevit ikna edilememiştir.(Akın, 2009:199). Bu kadar askeri desteğe 47illet, 13 Mart ve 16 Mart seçimlerinde Faruk Gürler Cumhurbaşkanı seçilemez. Siyasi partilerin net bir aday da bulunmamaktadır. Bu aşamada, askerler ile parlamento arasında ciddi yakınlaşmalar olsa da, net bir adayın olmaması, mevcut Cumhurbaşkanının görev süresini uzatmaya götürecektir. Bu süreç sonunda, 20 Mart günü Faruk Gürler adaylıktan çekildiğini açıklar. Sonrasında ise, ordunun mevcut Cumhurbaşkanının görev süresinin uzatılması yönünde bir teklifi meclis tarafından 47ille edilmez. Bu ortamda birçok aday tartışılır. Ordunun aday olarak Deniz Kuvvetleri eski Komutanı, Moskova eski Büyükelçisi Fahri Korutürk'ün adı öne çıkar. Nihat Erim'in ise "Mesele büyük meseledir. Ordu politikadan elini çekecek mi, çekmeyecek mi? Soru bu. Tarih çekmeyeceğini, çekemeyeceğini öğretiyor." Şeklindeki sözlerle dönemi değerlendirdiği aktarılmıştır. 6 Nisan 1973 günü bütün siyasi dengelerin üzerinde anlaştığı bir isim olarak Amiral Fahri Korutürk Cumhurbaşkanı seçilir.

Onun seçimi ile 12 Mart ara dönemi sona ermiş, politika normale dönmüştür. (Yılmaz, 2007:153).

Mevcut Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresinin uzatılmasına Tabii Senatör İsmet İnönü tarafından çok sert eleştiriler yapılır. Ecevit'in adayı, AYM başkanı Muhittin Taylan için AP sıcak baksa da, Taylan TBMM üyesi değildir ve önceki Genelkurmay Başkanlarında olduğu gibi meclise Cumhurbaşkanı tarafından kontenjan 48illet48 olarak atanması gerekmektedir. Dönemin Cumhurbaşkanı Sunay bunu 48ille etmez. Adaylığı Demirel'in önerisi ile gündeme gelen Korutürk'ün her hangi bir partiyle bağlantısının olmadığı, partilere eşit mesafede bir denge adamı görüntüsü sergilediği ifade edilir. Korutürk 27 Mayıs dışında kalmış, Ağustos tasfiyesinde de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan emekli edilmiş eski bir askerdir. Cevdet Sunay tarafından 1968'de kontenjan senatörlüğüne atanmıştır. TBMM'nin Cumhurbaşkanı seçim krizini yine bir askeri seçerek çözdüğü vurgulanan hususlar arasında yerini alır.

Bu dönemde ki karışıklığın bir türlü çözülemeyişi, ortaya iki önerinin çıkmasına neden olur. Birincisi Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmelidir. Bu görüşün ilk temsilcisi, emekli Orgeneral Refik Tulga'dır. Cumhurbaşkanı seçimlerinde 13. Turdan 48ille AP bu öneriyi savunmaya başlar. İkinci öneri ise, erken seçimdir. 1980 yılı anayasal sistemdeki aksaklıkların yoğunlaşması ile başlar. Çok fazla bölünen meclisin, toplanıp tek bir yumruk olarak lanse edilmesi gereği herkesin ortak platformudur. Cumhurbaşkanı'nın, devleti, 48illet, hükümeti temsil eden bir yapısı bulunması gerektiği savunulur. Çok fazla görev ayrılıkları, politik hesaplara neden olmaktadır. Bu durum bir başkanlık sistemi ile olabilecektir. Ancak tek adam modeli olan başkanlık sistemi, Osmanlı dönemi padişahlığı tekrar gündeme getireceği düşüncesini uyandırdığı için, muhalefetin çok ciddi eleştirilerine neden olmaktadır. Görünen odur ki devlet başkanlığı Türkiye'de sembolik bir makam değildir.

12 Mart ara rejiminden çıkışla ilgili siyasi mücadelenin merkezinde de Cumhurbaşkanı seçimi yerini almıştır. Bu mücadelede kendisine dikte edilen adayı seçmeyen meclisin muhtıra vesayetini geriletmediği, ara rejimin 14 Ekim 1973 seçimleri ile oluşan TBMM ile sona erdiği belirtilmiştir. Yine 1961 döneminin üç Cumhurbaşkanı'nın da asker kökenli olduğu, seçilme süreçlerindeki değişkenlerin

ordu, yasama ve siyasi iktidar olduğu söylenmiştir. Ordu her üç süreçte, aday çıkartan, onayı zorunlu kılan ya da onay vermesi beklenen konumda yer almıştır. (Akın, 2009:100,139)

2.8. 1980 Sonrası Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Türkiye’de cumhurbaşkanı seçimleri her zaman büyük önem taşımış, bazı seçimler sırasında krizler yaşanmıştır. 1921 ve 1924 Anayasasının yürürlükte olduğu dönemlerde yapılan seçimlerde herhangi bir sorun yaşanmazken 1961 ve 1982 Anayasasının yürürlükte olduğu dönemlerde cumhurbaşkanı seçimleri siyasi krizlere neden olmuştur. Çözüm arayışları sırasında ise dört kez anayasa değişikliği gündeme gelmiş, 1973, 1980 ve 2000 seçimlerindeki değişiklik önerileri Meclislerce reddedilmiş; 2007’deki cumhurbaşkanı seçimlerinde gündeme gelen anayasa değişikliği referandumla kabul edilerek seçim sisteminde köklü değişiklikler yapılmıştır. Cumhurbaşkanları 2007 yılı Anayasa değişikliğine kadar TBMM üyeleri tarafından seçilmiştir. 2007’de yapılan Anayasa değişikliğinde cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi öngörülmüştür. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar 20 kez cumhurbaşkanı seçimi yapılmıştır. Bunların 18’inde cumhurbaşkanı parlamento tarafından seçilmiş, 16 Nisan 2017’de yapılan Anayasa değişikliğiyle yürütmenin yasama içinden oluşmadığı, farklı bir seçimle halk tarafından seçildiği Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçildi bununla da Türkiye’de yeni hükümet sistemi değişikliği gerçekleşti. 1980 yılında yapılan cumhurbaşkanı seçimi sonuçsuz kalmıştır. 1982 yılında ise Kenan Evren, 1982 Anayasası’na konulan bir madde ile halkoylaması sonucu cumhurbaşkanı olmuştur. 1923’ten günümüze 12 cumhurbaşkanı görev yapmıştır. 1921 ve 1924 Anayasalarının yürürlükte olduğu dönemlerde seçilen M. Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dört, Celal Bayar üç kez cumhurbaşkanı seçilmişlerdir. Cemal Gürsel, Cevdet Sunay, Fahri Korutürk, Turgut Özal, Süleyman Demirel, Ahmet Necdet Sezer ve Abdullah Gül birer kez Recep Tayyip Erdoğan da iki kez seçilmişlerdir.

2.8.1. 1980 darbesi ve siyasal süreç bu süreçte cumhurbaşkanlıkları

1923’te Cumhuriyetin kuruluşunda, ilk cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk’ün seçilişinin ardından günümüze kadar geçen süre içinde 12 Cumhurbaşkanı görev yapmıştır. Türkiye’de bugüne kadar Cumhurbaşkanlığı için T.B.M.M.’de 17 kez

seçim yapılmıştır. Cumhurbaşkanlarının, seçtikleri ve görevden ayrıldıkları tarihler şöyledir:

Tablo 2.1. Türk Cumhurbaşkanları

Sıra	Cumhurbaşkanı	Görev başlangıcı	Görev bitişi	Dönem	Önceki görevi	Notlar
1	Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938)	29 Ekim 1923	10 Kasım 1938	1 (1923)	Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı (1920-1923)	Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanıydı.
				2 (1927)		
				3 (1931)		
				4 (1935)		
-	Mustafa Abdülhalik Renda (1881-1957) Vekâleten	10 Kasım 1938	11 Kasım 1938	-	Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı (1935-1946)	Vekâleten cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde Cumhuriyet Halk Partisi üyesiydi.
2	İsmet İnönü (1884-1973)	11 Kasım 1938	22 Mayıs 1950	5 (1938)	Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı (1925-1937)	Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanıydı.
				6 (1939)		
				7 (1943)		
				8 (1946)		
3	Celâl Bayar (1883-1986)	22 Mayıs 1950	27 Mayıs 1960	9 (1950)	Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı (1937-1939)	Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde Demokrat Parti üyesiydi.
				10 (1954)		
				11 (1957)		
-	Cemal Gürsel (1895-1966)	27 Mayıs 1960	25 Ekim 1961	-	Türk Kara Kuvvetleri Komutanı (1958-1960)	27 Mayıs Darbesi'yle göreve gelip askerî yönetim boyunca başbakanlık ve devlet başkanlığı yaptı. TBMM yeniden açılınca cumhurbaşkanlığına seçildi.
		26 Ekim 1961	2 Şubat 1966	12 (1961)		
-	İbrahim Şevki Atasagun (1899-1984) Vekâleten	2 Şubat 1966	28 Mart 1966	-	Cumhuriyet Senatosu Başkanı (1965-1970)	Vekâleten cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde bağımsızdı.
5	Cevdet Sunay (1899-1982)	28 Mart 1966	28 Mart 1973	13 (1966)	Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı (1960-1966)	Cumhurbaşkanlığı öncesinde asker ve bağımsızdı.
-	Tekin Arıburun (1903-1993) Vekâleten	28 Mart 1973	6 Nisan 1973	-	Cumhuriyet Senatosu Başkanı (1970-1977)	Vekâleten cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde Adalet Partisi üyesiydi.
6	Fahri Korutürk (1903-1987)	6 Nisan 1973	6 Nisan 1980	14 (1973)	Türk Deniz Kuvvetleri Komutanı (1957-1960)	Cumhurbaşkanlığı öncesinde asker ve bağımsızdı.
-	İhsan Sabri Çağlayangil (1908-1993) Vekâleten	6 Nisan 1980	12 Eylül 1980	-	Cumhuriyet Senatosu Başkanı (1979-1980)	Vekâleten cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde Adalet Partisi üyesiydi.
-		12 Eylül 1980	9 Kasım 1982	-		12 Eylül Darbesi'yle göreve gelip askerî yönetim

7	Kenan Evren (1917-2015)	9 Kasım 1982	9 Kasım 1989	15 (1982)	Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı (1978- 1983)	boyunca devlet başkanlığı yaptı. Anayasası'nın birinci geçici maddesi gereği, Anayasa'nın halkoyulmasında kabulüyle cumhurbaşkanı oldu.
8	Turgut Özal (1927-1993)	9 Kasım 1989	17 Nisan 1993	16 (1989)	Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı (1983-1989)	Cumhurbaşkanı olmadan önce Anavatan Partisi Genel Başkanıydı.
-	Hüsamettin Cindoruk (1933-) Vekâleten	17 Nisan 1993	16 Mayıs 1993	-	Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı (1991- 1995)	Vekâleten cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde Doğru Yol Partisi üyesiydi.
9	Süleyman Demirel (1924-2015)	16 Mayıs 1993	16 Mayıs 2000	17 (1993)	Türkiye Başbakanı (1991-1993)	Cumhurbaşkanı olmadan önce Doğru Yol Partisi üyesiydi.
10	Ahmet Necdet Sezer (1941-)	16 Mayıs 2000	28 Ağustos 2007	18 (2000)	T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanı (1998- 2000)	Cumhurbaşkanı olmadan önce sivil ve bağımsızdı.
11	Abdullah Gül (1950-)	28 Ağustos 2007	28 Ağustos 2014	19 (2007)	Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı (2003-2007)	Cumhurbaşkanı olmadan önce Adalet ve Kalkınma Partisi üyesiydi.
12	Recep Tayyip Erdoğan (1954-)	28 Ağustos 2014	Görevde	20 (2014)	Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı (2003-2014)	Cumhurbaşkanı olmadan önce Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanıydı.

2.8.2. 1982 Anayasası

1982 Anayasası, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçileceğine hükmetmektedir. Ayrıca görev süresini de 6 yıl ile sınırlamıştır. 1980 anayasası bu sistemin uygulamasında bir geçiş dönemi olarak nitelendirilmiştir. Cumhurbaşkanının görevleri ile ilgili bir diğer düzenlemeye göre, yapılacak Anayasa değişiklikleri Cumhurbaşkanınca Meclis'e geri gönderilebilecek, Meclis düzenlemeyi ancak üye tam sayısının dörtte üç çoğunluğu ile aynen kabul edebilecektir (Özbudun, 1990:50).

Türkiye'de askeri yönetim sonrası geçiş dönemlerinde askeri lider Cumhurbaşkanı olmaktadır. Bu, sivil yönetim döneminin en saygın makamında yer alması itibarı ile askeri yönetime güvence sağlarken, geçiş döneminin sıkıntıları karşısında politikacıların da bir nevi paratoneri olarak değerlendirilir. Böylece askeri dönem uygulamaları yeni iktidar sahiplerince sorgulanmıyor, yumuşak bir geçiş dönemi yaşanıyor. 1961 ve 1980 müdahalelerinden sonraki dönemlerde yaşananlar bu yöndedir (Özdemir, 2007:151).

1982 Anayasası, siyasi istikrarın karar alma ve politika üretme mekanizmalarının güçlendirilmesi adına birtakım yeni düzenlemeler getirmiştir. Bunlar arasında Cumhurbaşkanı'na TBMM seçimlerini yenileme yetkisi tanıyan 116. maddesi de yer almaktadır. Her ne kadar 1961 Anayasası'nın 108. maddesi de Cumhurbaşkanı'na aynı yetkiyi tanımış idi ise de bu yetkinin kullanılmasının gerçekleşmesi neredeyse imkânsız şartlara bağlamıştır. Zira 1982 Anayasası'nın getirdiği düzenlemeler ile seçimlerin yenilenmesine dair yetki tamamen Cumhurbaşkanı'na geçmiştir.

Kamuoyunda 1961 Anayasası'nın Cumhurbaşkanı'na TBMM seçimlerini yenileme yetkisi veren düzenlemesinin 1982 Anayasası'ndakine benzer olmuş olsaydı 1970'li yıllarda yaşanan siyasi krizlerin yaşanmayacağı yönünde genel bir kana oluşmuştur. Yine 1982 Anayasası'nın bu konuda getirdiği düzenlemeler parlamenter rejimde meydana gelebilecek tıkanıklıkların halkın hakemliğine başvurularak çözülmesi imkânı getirmesi bakımından yerinde bulunmuştur. Ayrıca bu düzenlemeler Anayasası'nın kurduğu sistemin parlamenter bir sistem olduğunun kanıtıdır (Özbudun, 1990:325).

1982 Anayasası Cumhurbaşkanlığı kurumunu daha önceki anayasalarımızda bulunmadığı kadar geniş hukuki yetkilerle donatmıştır. Buna göre Cumhurbaşkanının devlet başkanlığı sıfatı ikinci planda kalmış, makam yürütmenin lideri konumuna gelmiştir. Bu rol parlamenter demokrasi modeli ile bağdaşmaz bir modeldir. Zira alabileceği kararlarla siyasi hayatı etkileyen ancak siyasi ya da hukuki sorumluluk taşımayan bir makamın söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Meclisi feshetme, yasama onay ya da sorumluluğuna sahip olmadan AYM ve yüksek yargı organlarına üye atama, YÖK üyelerini atama yetkileri bir arada değerlendirildiğinde ortaya krallık ya da padişahlıklarda rastlanan mutlak iktidar özellikleri taşıyan bir siyasi makam çıktığı, bu nedenle makamın siyaset erbabına son derece çekici bir hale geldiği ifade edilmiştir (Kalaycıoğlu, 2007:180).

2007 değişikliğinden önceki hali ile 1982 Anayasası'nın kurduğu sistemin Cumhurbaşkanı'na tanımış olduğu geniş yetkiler nedeni ile parlamenter sistemden önemli ölçüde saptığı, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini düzenlemediği için de yarı başkanlık sistemi olarak nitelendirilemeyeceği belirlenmiştir. Bu durumda sistem 'zayıflatılmış parlamentarizm' görünümündedir. Sistem içerisinde

devlet başkanının konumunu ise, etkin bir denetim hatta vesayet makamı olarak düzenlenmiştir ki bu hal ‘anomali’ olarak ifade edilebilir. Bu halin giderilmesinin ise iki yolu olduğuna işaret edilir: Ya Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yolunda düzenleme yapılarak yarı başkanlık sistemine geçmek ya da Cumhurbaşkanının yetkilerini parlamenter sistemlerdeki sınırlara çekmek (Özbudun, 2007:239).

2.8.3. Kenan Evren’in Cumhurbaşkanlığı

1977’den 12 Eylül 1980 yılına kadarki süreçte beş koalisyon veya azınlık hükümetinin görev yaptığı, parlamentoda çoğunluk taşımadığı görülmektedir. 1970’lerin başından itibaren ülkedeki siyasal istikrarsızlık dönemin sonlarında daha belirgin olarak yaşanmıştır.

1980 yılına gelindiğinde, halkın huzursuzluğu en üst seviyeye ulaştı. Halkın can ve mal güvenliğinin ortadan kalktığı, terör örgütlerinin eylemlerinin önlenemediği, toplumsal barışın yok olduğu, vatandaşların devlete olan itibar, güven duygularının azaldığı ve temel tüketim ürünlerinin piyasada bulunamadığı bir ortam oluşmuştur. Siyasal partilerin yaklaşımları ise, kutuplaşmayı artıran açıklamalar yapmak ve siyasal gerilimi tırmandırmak şeklinde olmuştur. Ayrışma ve çatışma, ekonomik bunalım, şiddet olayları ve siyasal kutuplaşma ile toplum içinden çıkılmaz bir kaos ortamına doğru sürüklenmiştir.

Uyarı Mektub olarak Siyasi tarihe geçen, 27 Aralık 1979’da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e Başbakan ve diğer siyasi parti liderlerine iletilmek üzere verilen, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya ile Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun’un imzalarını taşıyan mektup, 12 Eylül’e giden süreçte önemli bir olay olarak dikkati çekmiştir. Mektup, ülkede yaşanan siyasal gerginlik, şiddet olayları ve toplumsal bunalım ile alakalı Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşünü içermektedir. Aslında bu mektubun, Temmuz 1979’dan itibaren hazırlanmaya başlatıldığı birçok kaynakta ileri sürülmektedir. Bu görüşlere göre, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren’in belirtilen söz konusu tarihte kuvvet komutanlarıyla yaptığı görüşme sonrasında Genelkurmay 2. Başkanı Haydar Saltık başkanlığında bir çalışma grubu oluşturulmuş, askeri müdahaleye ilişkin

hazırlık çalışmaları bu grup tarafından sürdürülmüştür. Yine bununla bağlantılı olarak, pek çok kaynakta askerlerin darbe yapma fikrini 12 Eylül 1980'den çok daha 54mir, bu çalışma grubuyla 54mir54lel olarak Temmuz 1979 gibi çok erken bir tarihte oluşturdukları belirtilmektedir. Aynı hususlara, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca 2011/246 Soruşturma, 2012/2 Esas ve İddianame No ile Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde açılan 12 Eylül Davası olarak da bilinen davanın iddianamesinde de geniş olarak yer verilmiştir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 35).

Demokratik açıdan bakıldığında, anayasal düzen içinde yürütmenin 54mir ve otoritesi altında yurt savunması görevini gerçekleştirmekle görevli olan silahlı kuvvetlerin, ülkenin içinde bulunduğu koşulları gerekçe göstererek siyasal otoriteyi ikaz gibi bir tutum ve davranış göstermesi elbette ki son derece antidemokratik bir duruma işaret etmektedir. Burada askerlerin, devamlı darbelerin yasal gerekçesi olarak sundukları 35. Maddenin hükmüne dayanarak, adeta ülke güvenliğini sağlama ve Cumhuriyeti koruma ve kollama misyonuna ilişkin bir anlam yükleyerek bunu anayasanın ve demokratik hukuk devleti ilkelerinin üstünde değerlendirmeleri söz konusudur.

2.8.4. 1982 darbesi

Askeri darbe sonrası üç yıl içinde, kanunların büyük bölümü değiştirilmiş, askerî yönetimin belirlediği Danışma Meclisi tarafından hazırlanan Anayasa, 1982 yılında yapılan ve aleyhte konuşmanın ve propaganda yapmanın yasak olduğu referandumda, yüzde 92'nin üstünde Evet oyu ile kabul edilmiştir. Halk oylamasında kabul oylarının yüksek oranda çıkmasında, oylamanın demokratik bir ortamda gerçekleştirilmemesinin payı büyüktür. Propaganda yapmanın yasak olması, kullanılan zarfların şeffaf olması gibi unsurlar vatandaşlar üzerinde ciddi bir tedirginliğe yol açmıştır. Bu tür baskı unsurlarının yanı sıra, 12 Eylül öncesi şiddet olayları nedeniyle, vatandaşların hayatlarından endişe edecek boyutlarda yaşanan olaylardan etkilenmiş olmaları da evet oylarının yüksekliğinin bir diğer önemli sebebi olarak ileri sürülebilir.

Demokrasiyi devre dışı bırakan askeri darbelerin, ülkede aydın olarak bilinen kesimlerden ve basından önemli ölçüde destek gördüğü bilinmektedir.

Çelişkili bir duruma işaret eden bu tutum 12 Eylül müdahalesinde de yaşanmıştır. Üniversitelerin darbecilere akademik unvan vermesi de bu kapsamda değerlendirilebilir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kenan Evren'e 1982 yılında fahri hukuk doktoru diploması, İstanbul Üniversitesi Senatosu ise fahri profesörlük diploması vermiştir. Basın kuruluşlarından ve önemli kalemlerden de aynı tutum içinde olanlar vardır. Hatta basında darbe yönetiminin sözcülüğü boyutuna taşınan istekli bir destek söz konusudur.

Anayasa tartışmaları bağlamında, sivil toplum ve siyasal elitler içindeki siyasal ayrışmada; AP, merkez sağ eğilimli basın ve iş çevrelerinin, 1961 Anayasasının değiştirilmesini ana gündem olarak belirlediği; bunun karşısında CHP, sol eğilimli aydınlar ve basın organlarının ise, 1961 Anayasasının savunusu ekseninde cephe aldığı görülmektedir. Bu çerçevede, 12 Eylül darbesine uzanan süreçte, daha sonra ara rejimin ürünü olacak 1982 Anayasasının köşe taşlarının büyük ölçüde döşenmiş olduğu görülmektedir. Şöyle ki, anayasa değişikliğinden yana olan siyasal çevreler, 1961 Anayasasının işlemeziği tezini öne çıkarırken bir yandan da güçlü yürütme öngören bir anayasa hazırlığı yönündeki iradelerini ortaya koyarak, 1982 Anayasasında somutlaşan güçlü yürütmeye dayalı sistemin ilk işaretlerini vermişlerdir. Kısacası sivil toplum ve siyasal elitlerin bir bölümü; devlet- toplum-birey ilişkileri ağında devleti önceleyen, güçlü yürütmeyi esas alan, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve olağanüstü hal gibi rejimler ile temel hakların kısıtlanmasına olanak sağlayan bir anayasal çerçeveye darbe öncesi süreçte büyük ölçüde hazırlanmış görünmektedir. 1982 Anayasası'nın halkoylamasında büyük bir çoğunlukla kabul edilmesinde bu etmen de göz ardı edilmemelidir. Şüphesiz bürokrasi içindeki siyasal ayrışmanın devleti işlemez hale getirmesi, Mecliste güçlü çoğunluğu olan bir hükümetin kurulamaması ve şiddet olaylarının toplumun tahammül edemeyeceği boyutlara ulaşması gibi etmenler de yeni Anayasa arayışı yönündeki süreci besleyen temel unsurlar olmuşlardır.

2.8.5. 1982 ve sonrası siyasi hayat

12 Mart Muhtırası sonrasındaki dönemde bütün düzenlemelere rağmen sorunları çözmek mümkün olamamıştır. Demokrasinin kurumsallaşamaması nedeniyle sistem kısa zamanda iflas etmişti. Bir tarafta iktidar ile muhalefet bir araya

gelerek sorunları konuşamazken, diğer taraftan da siyaset sağ ve sol diye ikiye bölünmüştü. Hızla artan köyden şehre göç sonucunda ortaya çıkan taleplere siyasetin çözüm üretememesi de bu dönemdeki krizi derinleştirmiştir. Bunca krize bir de Cumhurbaşkanının meclis tarafından bir türlü seçilememesi eklendi. Her gün yapılan seçim turlarından bir sonuç çıkmıyor, Meclis başka bir iş yapamıyordu. Bu durum toplumu rahatsız etmekteydi. Hatta bazı kesimler açıkça darbe beklentisi içerisindeydiler (Dursun, 2006:175,191,196).

1961 Anayasası Cumhurbaşkanlığı makamı boşaldığı zaman onun yerine Cumhuriyet Senatosu Başkanının vekâlet edeceği ilkesini benimsemişti. O zaman Senato Başkanı AP'den İ. Sabri Çağlayangil idi. Hükümette ise yine AP vardı ve Demirel bu durumdan memnundu. Böylece hükümetle Cumhurbaşkanı arasında herhangi bir sorun yaşanmamış olacaktı. Genel seçimlere bir yıllık bir süre vardı ve AP'nin başarı ile çıkacağı ve kendi adayını Cumhurbaşkanı seçebileceği düşüncesi Demirel'de hâkimdi (Dursun, 2005:51).

1982 Anayasası ile yürütme üzerinde denetim ve dengeleme amacıyla oluşturulan bazı kurum ve kuralları değiştirme yoluna gidilmiştir. Senato kaldırılmış, Anayasa Mahkemesi'nin anayasa değişikliklerinde sadece şekil yönünden denetlemesi esas getirilmiş, yargı hem mali hem de idari olarak Maliye Bakanlığı'na bağlanmış, bazı kurumların özerklikleri ya kaldırılmış ya da kısıtlanmıştır. Parti ve derneklerin faaliyet alanları da daraltılmıştır. Etkin denetimin TBMM'de çoğunluk dışındaki kesimlerce yerine getirilmesi imkânsız hale getirildi. Cumhurbaşkanının yetkilerinin genişletilmesi, yönetimde iki başlılığın oluşmasına neden olmuştur (Kalaycıoğlu, 2007:335,336).

Anayasanın geçici 9. maddesine göre Cumhurbaşkanına altı yıllık bir süre için anayasa değişiklikleri üzerinde geniş denetleme yetkisi tanınmıştı. Cumhurbaşkanlığı'na Org. Kenan Evrenin seçilmiş olmaması dolayısıyla, ordu siyasiler üzerindeki etkisini Cumhurbaşkanının yetkilerini genişleterek sürdürmek istemiştir. Yine 1982 Anayasası 101. maddeye göre Cumhurbaşkanlığı için meclis dışından da aday gösterilebilecektir (Dursun, 2006:237,238). Bu düzenleme ile daha önceki dönemlerde olduğu gibi Cumhurbaşkanlığına asker kökenli kişilerin seçilmesinin yolu açılmak istenmiş olabilir. Askerin özerkliği 1982 Anayasası ile

daha da güçlendirilip TSK, yeni oluşturulan Devlet Denetleme Kurulu'nun denetiminin dışında tutulmuş, Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı yargı yolu kapatılmıştır. Artık sıkıyönetim komutanlarının kararlarına karşı adli ya da idari mahkemelerde dava açılmayacaktır. Sıkıyönetim mahkemelerinin yetkileri arttırıldı (Özbudun, 2007:103).

1989'da Turgut Özal, Cumhurbaşkanlığı için genelkurmayın tavsiye ettiği generalleri reddetti ve kendisi Cumhurbaşkanı seçildi. Böylece Türkiye'de asker kökenli olmayan ilk Cumhurbaşkanı seçilmiş oldu (Baydur, 1997:306.322). Baydur'a göre bu dönemde, Cumhuriyet geleneği olan "sil baştan" anlayışına uygun olarak gerçekleşen darbeci ve devrimci istekleri besleyen ütopyalarda bir zayıflamanın gerçekleşmesi sonucunda yeni toplumsal gruplar ortaya çıkabilmiştir (Göle, 1994:511).

Milli Güvenlik Konseyi, (MGK) siyasal yaşama getirilen sınırlamalarla, eski siyasilerden arınmış politik yapılanma girişimini, Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanununa eklediği geçici maddelerle kendine veto hakkı da tanıyarak pekiştirmeye çalışmıştır. Konsey, uygun görmediği siyasi parti kurucuları ve milletvekili adaylarını veto etme hakkına sahiptir. Böylece Konsey, meclis kurulup faaliyete geçtikten sonra da siyasal yaşamı denetim altına tutmayı amaçlamıştır. Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanununda öngörülen geçici hükümler, siyasileri yeni düzende yeni partiler kurmaya yöneltmiştir. 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlere sadece üç parti, Anavatan Partisi, Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi katılabılmıştır. Bu süreçte Konseyin veto engeline takılan SODEP, Yüce Görev Partisi ve Doğru Yol Partisi seçimlere katılamamıştır. Cuntanın düşüncesine göre orta sağda bir parti ve orta solda bir parti olmak üzere iki parti yeterliydi (Göle, 1994:273).

1982 Anayasası yapıldıktan sonra beş kez değişikliğe uğramıştır (Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, 2001:48). İlk değişiklik, 1987'de halk oylaması ile gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklikler, seçmen yaşı, milletvekili sayısı, siyasi yasaklar (geçici 4. md.) ve Anayasada değişiklik usullerine ilişkindir. İkinci değişiklik 1993'te halk oylamasına gerek duyulmaksızın yapılmıştır. Bu değişiklikler, radyo ve televizyon kurma yetkilerinin devlet tekelinden kaldırılması, özel radyo ve televizyon kurma hakkının anayasallaştırılması ve TRT özerkliğinin yeniden getirilmesiyle ilgili değişikliklerdir.

1995'te yapılan üçüncü değişiklikle Anayasa'da geniş ve kapsamlı bir yeniliğe gidilmiştir.

Bu değişiklikler, başlıklar halinde belirtilecek olursa, başlangıç bölümü, dernekler, sendikalar, seçme ve seçilme, siyasal faaliyette bulunma, partiler, TBMM ve üyeleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kooperatifler ve yargıyla alakalıdır. Bu dönemde yapılan değişiklikler, söz konusu alanlarda 1982 Anayasası'nın ilk metninde yer alan ve katı düzenlemeler getiren yasakların kaldırılmasıyla ilgilidir. Bu değişiklikler ile örneğin, devlet memurları sendika kurma hakkına kavuşmuştur. Seçimlerde oy kullanma hakkı yurtdışında çalışanlar ile tutuklulara da tanınmış, parti üyelik yaşı 21'den 18'e indirilmiştir. Partilere yurt dışında faaliyette bulunabilme, kadın ve gençlik kolları gibi yan kuruluşlar ve vakıf kurma yasakları kaldırılmış, yükseköğretim eleman ve öğrencilerinin belli koşullarla parti üyesi olabilmeleri, partilerin yeterli miktarda ve hakça mali yardım görmeleri vs. gibi haklar getirilmiştir. Siyasi parti kurma ve parti üyeliği ve siyasi partilerin uyacağı esaslar yeniden düzenlenmiştir. 1999 tarihinde Anayasa da halk oylamasına gidilmeden yapılan dördüncü değişiklik ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinde (DGM) yer alan subay üyelerin, kararlarında yeterince bağımsız olmadıklarından dolayı yerlerine sivil yargıçların atanması kabul edilmiştir. Yine aynı yıl halk oylaması olmadan gerçekleştirilen beşinci değişiklikler arasında özelleştirmenin anayasal bir statüye kavuşturulması yer alır.

1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı seçimi ve niteliklerine ilişkin getirilen yenilikler, 1961 Anayasası döneminde yapılması gereken son Cumhurbaşkanlığı seçimindeki kilitlenmeye bir tepki olarak getirilen yeniliklerdir. Cumhurbaşkanı görev süresinin dolmasından 30 gün önce veya makamın boşalmasından 10 gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçime başlama tarihinden itibaren 30 gün içinde yeni Cumhurbaşkanı seçilir. Anayasa da öngörülen bu süre kısıtlaması yanında turlar açısından da sınırlamalar getirilmiş ve Cumhurbaşkanı seçilememesi hali TBMM seçimlerinin yenilenmesi şeklinde de bir sonuca bağlanmıştır (md.102). 1982 Anayasasında yer alan bir diğer yenilik, meclis dışından da Cumhurbaşkanlığı için aday gösterme imkânının getirilmiş olmasıdır. Bu da Meclis üye tamsayısının en az beşte birinin yazılı önerisi ile mümkündür (md.101). Bu imkân Meclis dışından da adaylık niteliğine sahip kişilere Cumhurbaşkanı olabilme imkânının tanınması

açısından demokratik bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

1982 Anayasası Cumhurbaşkanına geniş yetkiler tanımıştır. 1982 Anayasası, önceki anayasalarımızdan farklı olarak, cumhurbaşkanının Anayasanın ilgili maddelerinde gösterilen görev ve yetkilerini 104. maddesinde ayrıca ve toplu olarak saymıştır. Bu düzenlemeye göre, Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2001). Yürürlükteki Anayasanın 104. Maddesine göre Yasama, Yürütme ve Yargı alanında Cumhurbaşkanına tanınan yetkiler şöyledir.

Yürütme ile ilgili olanlar:

1. Başbakanı atamak ve onun istifasını kabul etmek,
2. Başbakanın isteği üzerine bakanları atamak veya onların görevlerine son vermek.

Parlamenter sistemde söz konusu görev Başbakana ait iken, 1982 Anayasası ile bu görev Başbakanının teklifi üzerine Cumhurbaşkanına da tanınmıştır. Fakat bu kural yine Anayasada belirtilen Cumhurbaşkanının tarafsızlığı ilkesi (md.101) ile çelişirken, sorumsuzluğu ilkesiyle de, kendi bakanlarından birine söz geçirememiş Başbakanın işini kolaylaştırmaktadır denilebilir.

1. Gerekli gördüğünde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek ve ya Bakanlar Kurulunu kendi başkanlığı altında toplantıya çağırmak.
2. Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye'ye gönderilecek olan yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek.
3. Milletlerarası antlaşmaları onaylamak ve bu onayları yayımlamak. Burada sorumluluk bir Bakanlar Kurulu kararnamesiyle hükümetçe paylaşılır. Cumhurbaşkanı burada tek belirleyici değildir.
4. TBMM adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) Başkomutanlığını temsil etmek.
5. Genel Kurmay Başkanını atamak.
6. Milli Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırmak ve bu kurulun gündemini hazırlamak.
7. Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararı ile olağanüstü hal ilan etmek veya yasa hükmünde kararname çıkartmak.

8. 1982 Anayasasına göre, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan yasa hükmünde kararnamelerin biçim ve esas bakımından Anayasa aykırılığı iddiası ile Anayasa Mahkemesine dava açılmaz. Görüleceği üzere, olağanüstü hallerde 1982 Anayasası Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunu “Anayasa düzeni hakkında kanun” dönemindeki uygulamalarda olduğu gibi mutlak yetkili kılmakta ve bu durumda hem Cumhurbaşkanı ve hem de Bakanlar Kurulunu alacağı kararlar konusunda geriye dönük olarak yargıya karşısında sorumsuz duruma getirebilmektedir.

9. Kararnameleri imzalamak.

10. Sürekli hastalık, sakatlık ya da kocama nedeniyle belirli kişilerin cezalarını hafifletmek ya da kaldırmak.

11. Devlet Denetleme Kurulunun üyelerini ve başkanını atamak, bu kurula inceleme, araştırma ve denetleme yaptırtmak.

12. Yükseköğretim Kurulu üyelerini ve üniversite rektörlerini seçmek.

Yasama ile ilgili olanlar:

1. Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü TBMM’de açılış konuşması yapmak.

2. TBMM’ni gerektiğinde toplantıya çağırarak.

3. Kanunları yayımlamak.

4. Kanunları tekrar görüşülmek üzere TBMM’ne geri göndermek.

5. Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmak.

6. Kanunların, KHK’ların, TBMM iç tüzüğünün tümünün ve ya belli hükümlerinin anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesine iptal davası açmak.

Yargı ile ilgili olanlar: “1982 Anayasasına göre, yargı organlarının hemen hepsinin üyeleri, kısmen ya da bütünüyle, Cumhurbaşkanı tarafından seçilir ya da atanır.” (Soysal, 1987:78). 104. Maddeye göre Cumhurbaşkanıca atanan yargı mensupları şunlardır;

1. Anayasa Mahkemesi Üyeleri
2. Danıştay üyelerinin dörtte biri
3. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı
4. Askeri Yargıtay Üyeleri
5. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Üyeleri
6. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri

Yukarıda adı geçen yargı mensupları Cumhurbaşkanı tarafından atanır ama atandıktan sonra hiçbir kişi ya da kuruluştan emir alamazlar ve görev süreleri dolmadan kendilerini seçen ya da atayanlarca görevden alınamazlar. Buna Cumhurbaşkanı da dâhildir. Görüleceği üzere, kuruluş aşamasında yargı alanın da tam bir bağımsızlığın sağlandığı söylenemez. Bu noktada yargının Cumhurbaşkanlığı tarafından oluşturulan temel yapısının yanlılığı söz konusu olabileceği gibi, bu yanlılığın mahkemelerin işleyiş niteliklerine ve alacağı kararlara da yansımaları muhtemeldir. 1982 Anayasası, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşan Yürütme Organının güçlendirilmesinde açık tercihinin Cumhurbaşkanının güçlendirilmesi doğrultusunda yapmıştır. Ancak, bu güç Cumhurbaşkanına yasma, yürütme ve yargı alanlarında sağlanan yetkiler göz önünde bulundurularak değerlendirilecek olursa Başbakan ve Bakanlar Kurulu ile paylaşılan yetki sorumluluğu şeklinde karşımıza çıkar.

2.8.6. Eylül 1983 seçimleri

24 Nisan 1983'de parti faaliyetleri serbest bırakıldı. Siyasi ortamın hareketlenmesiyle eski liderlerin adı gündeme gelmeye başlayınca liderler yine Çanakkale'ye zorunlu ikamete gönderildiler. Evren ve arkadaşları az sayıda partinin kurulmasından yanaydılar. Önce 16 Mayıs 1983'de askeri yönetimin varisi olan Milliyetçi Demokrasi Partisi kuruldu. ANAP ve Halkçı Parti ise kuruluş dilekçelerini 20 Mayıs'ta verdiler. Aynı tarihlerde kurulan AP'nin devamı DYP ile CHP'nin devamı SODEP vetolar ve kuruluş kararlarının geç onaylanması nedeniyle seçime katılamadılar.

Özal, ANAP'ı, sağın liberal, milliyetçi ve dinci kesimleriyle sosyal demokrasinin bazı unsurlarını (4 eğilimi) birleştirdiğini iddia ederek kurmuştu. Özal, siyasete farklı

bir üslup getirdi. Propagandasını profesyonel reklam şirketleri üstlendi ve siyasi reklam bir sektör oldu. Özal, seçim öncesinde ekonomik temaları işledi. Televizyonda Necdet Calp'la yaptığı Boğaziçi Köprüsü'nün satılması konusundaki tartışma hala belleklerdedir. Seçimler yaklaşırken Evren, askeri yönetimin halefini MDP olarak açıkladı. Seçimden önce yaptığı meydan ve TV konuşmalarında seçmene MDP'yi açıkça adres gösterdi, Özal'ı ise eleştirdi. Seçimler 6 Kasım 1983'de yapıldı ve katılım %92,3 oranında oldu. ANAP umulmadık bir başarı gösterdi ve %45,1 oy alarak 211 milletvekili çıkardı. HP %30,5 alarak 117, darbenin varisi olarak gösterilen MDP ise ancak %23,3 oy alarak 71 milletvekili çıkarabilmişti. Bir yıl sonra 1984'de yapılan yerel seçimler yapay siyasi hayatın sonu oldu. Daha önce seçime alınmayan SODEP ikinci, DYP ise üçüncü parti olmuştu. Eğer bu bir genel seçim olsaydı HP ve MDP barajı bile geçemeyeceklerdi. Solda yükselen SODEP, 1985'de HP ile birleşti. Böylece seçimlere alınmayan SODEP, SHP adını alarak parlamentoya girmiş oldu. Askeri yönetimin varisi MDP ise 1986 yılına gelindiğinde kendini feshetti. Parti üyesi milletvekillerinden 21'i DYP'ye geçti. Seçimlere katılmasına izin verilmeyen DYP de artık parlamentodaydı. Daha önceki genel seçim yapılmadan parlamentonun partileri değişmişti.

2.8.7. Anavatan partisi

Merkez sağda 12 Eylül sonrası ilk kurulan parti 16 Mayıs 1983 günü Turgut Sunalp liderliğinde Milliyetçi Demokrasi Partisi'dir. 20 Mayıs 1983 günü Ali Fethi Esener başkanlığında Büyük Türkiye Partisi, Turgut Özal başkanlığında ANAP kuruldu. Aynı gün, Necdet Calp başkanlığında da Halkçı Parti (HP) de kuruldu (Cemal, 1986). ANAP lideri Turgut Özal, Anayasa'nın geçici 4. Maddesine güvenerek siyasete girmişti (Cemal, 1990:23). 24 Ocak kararları hem Süleyman Demirel'e hem de Turgut Özal'a prestij kazandırmıştı. Demirel, ekonomik önlemleri anlatması için Özal'ı Genelkurmay'a göndermişti. Askerler, Özal'dan etkilenmişlerdi (Yaşar, 1990:49).

12 Eylül sonrası, Bülend Ulusu'nun başbakanlığında kurulan askeri hükümette, Turgut Özal Başbakan Yardımcısı olarak görev almıştı. Ulusu Hükümeti'nde Maliye Bakanı olan Kaya Erdem'in istifası üzerine, yerine Adnan Başer Kafaoglu'nun geleceğini öğrenen Turgut Özal, istifasını vermişti (Cemal, 2013:37). Turgut Özal,

istifasından 63iber sağlık sorunları nedeniyle ABD'ye gitmişti. zal, şubat 1983'te ABD'den döndü. Turgut Özal, Eylül 1982'de siyasete 63iber kararını anlatmak için MBK üyeleriyle grşmşti. Mustafa Taşar'ın da katıldığı bu görüşmede, konsey yeleri zal'ın parti kurma fikrine olumlu yaklaşmışlardı. Turgut Özal, Kenan Evren'in ANAP kurulmadan 63ibe ve kurulduktan 63iber Bülend Ulusu ve MDP ile birleşme önerilerini 63iber etmedi (Donat, 1987:239,242).

Turgut zal, parti kurma çalışmalarında Türkiye'de önemli görevlerde bulunan Büyükelçi Hupe ve İstanbul Başkonsolosu Daniel Newberry ile görüştü. Bu dönemde, ABD eski Dışışleri Bakanı Alexandr Haig Türkiye'ye gelmişti. ABD, Turgut zal''ın veto edilmemesi ve ANAP'ın kapatılmaması için resmi yollardan elinden geleni yapmıştı (Cemal, 2013:51-55). zal, DPT müsteşarlığı esnasında tanıdığı bürokratlara kurucu listesinde yer vermişti. Veysel Atasoy, Mustafa Taşar, Kazım Oksay, Vehbi Dinçerler, Hsn Doğan, Adnan Kahveci, Mehmet Keçeciler DPT'de çalışmışlardı. Kurucu listesindeki isimler, kamuoyunun tanımadığı kişilerdi. Bunun sebebi, zal'ın yeni, genç isimlerle kamuoyuna çıkmak ve ANAP'ın hiçbir partinin devamı olmadığını göstermek istemesiydi (Yücel, 2006:57).

ANAP, 4 eğilimi temsil etmiştir. ANAP'lı yöneticiler, 4 eğilimin "Sağın; liberal, milliyetçi ve dinci kesimleri ile sosyal demokrasinin bazı uzantılarını temsil ettiğini" ifade etmişlerdir (Erol, 1997:91). ANAP lideri Turgut zal, 4 eğilimi alırken Japonya'daki iktidar partisinden esinlenmişti. zal'ın düşüncesi, bütün eğilimleri parti içerisinde toplayarak, muhalefetin parti içinde yapılmasını sağlamaktı (Ekrem Ceyhun ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007). 4 eğilim, özünde uzlaşmaya dayalı, parti içinde farklı seslerden yana, bölücü değil birleştirici özelliklere sahipti. ANAP'ın en önemli stratejilerinden biri olan 4 eğilimle, AP, MHP, MSP ve CHP oylarının ANAP'ta toplanması amaçlanmıştır. (Sakallıoğlu, 1996:1249.1251).

ANAP, merkez sağda yer alan ve muhafazakârlığı benimseyen partiler arasında, tüzük ve programında muhafazakârlığı tanımlama çalışmalarına başlayan ilk parti zellini taşımaktadır. Merkez sağdaki 63ibera partiler muhafazakârlık kavramı yerine milli ve manevi değerler kavramını kullanarak görüşlerini beyan ettiler. Turgut zal'ın 1989'da Cumhurbaşkanı olmasından 63iber ANAP'ta Mesut Yılmaz'ın ağırlığı görülmektedir. 4 eğilim, zal sonrasında terk edilmiştir. Turgut

Özal'dan 64iber, ANAP'ın siyasi kimliğinde 64iberalizm öne çıkmış ve muhafazakâr ve milliyetçi siyasi kimliğinden ayrılan bir siyaset anlayışı benimsenmiştir (Safi, 2005:272, 274).

2.8.8.1989 Turgut Özal dönemi

12 Eylül 1980 Askeri İhtilali sonrası ANAP, 20 Mayıs 1983 yılında 24 Ocak 1980 kararları olarak isimlendirilen ekonomik önlemler paketini hazırlayan, 12 Eylül döneminde ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcılığı görevini yerine getiren Turgut Özal tarafından kurulmuştur. Özal'ın çevresinde örgütlenmiş, büyük ölçüde kişiselleşmiş bir parti görünümüne sahip olan ANAP'ın (Mutlusu, 2010:375,390) lideri olan Özal'ın kişilik özellikleri Yeni Sağ'ın hegemonik gücünü kullanmasında kendisine büyük ölçüde yardımcı olmuştur. ANAP'ın hâlâ Özal'la özdeş tutulması da lider merkezli Yeni Sağ parti retoriğine işaret etmekte olup (Safi, 2005:178), ANAP merkez sağ çizgi içerisinde yer almıştır.

Adnan Menderes ve Süleyman Demirel'den sonra Merkez sağ çizgide ANAP lideri Turgut Özal üçüncü büyük lider olarak yerini almıştır (Çavuşoğlu, 2009:265,278). 1983 genel seçim sonuçları ile başlayan sürece ANAP ve lideri Turgut Özal, Türk siyasal hayatında, damgasını vurmuştur. Bu dönemde ülkemizde pek çok değişiklik görülmüştür. 24 Ocak 1980 kararlarının mimarı olan Özal'la, 1980 öncesinde toplumda, ekonomide ve politikada var olan devlet belirleyiciliği, değişmiştir. Özal, sağ ve sol kavramlarını o güne kadar anlaşıldığı biçimiyle reddetmiş ve kurduğu partinin hemen her görüşü kapsamına ve her görüşe eşit mesafede davranmaya özen göstermiştir (Taşdemir, 2005:173.180). Şöyle ki ANAP; mukaddesatçı sağ, milliyetçi sağ, liberal sağ ve sosyal demokrasi olmak üzere dört farklı siyasi eğilimi birleştirme iddiasında olup, bu özelliği ANAP'ın bir geçiş dönemi partisi olma özelliğini fazlasıyla açıklamaktadır (Arslan, 2007:129).

Her iki genel seçim sonunda tek başına iktidara gelen ANAP merkez sağda yer alan ve muhafazakârlığı benimseyip, tüzük ve programında muhafazakârlığı tanımlama çalışmalarına ilk başlayan partidir (Çavuşoğlu, 2009:173). Ayrıca askeri ihtilalin meydana getirdiği siyasal boşluğu iyi değerlendiren Özal, merkez sağın kentlerde tutunamama krizini aşmasını sağladığı gibi, dünyada iktisadi ve politik açıdan egemen olan aktörlerle kurduğu ittifakın nimet ve avantajlarını da iyi kullanarak,

yeni bir merkez sağ patisi oluşturmayı başarmıştır (Taşkın, 2009: 157,180).

Demokrasinin olduğu yerde, serbest piyasanın var olacağını ve serbest piyasa ekonomisi anlayışıyla demokrasinin birbirinin eksikliğini tamamladığı görüşünü benimseyen Özal'la (Çınar, 2011: 1,19), politik örgütlenmede ve Türk ekonomisinin gidişatında birbirinden farklı anlayışlar gündeme gelmiştir. Özal döneminde ANAP, bu minvalde dışa açılımcı ve ihracata dayalı bir ekonomik büyüme stratejisi ve devletin ekonomiden el çekmesi gerektiğine dayanan bir ekonomi politikası ile toplum ve devlet ilişkisinin çoğulcu ve demokratik bir içeriğe kavuşturulması amacını güden bir politika stratejisi izlemiştir. Bu politikanın neticesi olarak, Özal'ın Batı'nın gerçek değerleri olarak serbest fikir özgürlüğü ve serbest piyasanın değerleri 1980'li yılların sonlarında belirgin bir ölçüde kabul görmüştür.

Özal'dan sonra 1990'lı yıllarla birlikte, özel sektör ile kamu sektörünün birliği, başka bir deyişle devlet ile toplumun organik birliği arzulanmaktadır. Sağcısı ve solcusu ile tüm toplumsal kesimler ve burjuvazi, daha sivil toplumcu ve katılımcı bir ülke izini sürmeye başlamıştır. Liberal demokratik nitelik taşıyan bu iz, merkez sağ ve sol politikacılar, bazı Sosyalist çevreler, kentli orta sınıflar, sivil toplumcu İslami çevrelerce kabul görmeye başlamıştır (Çaylak, 1999:473,490).

Özal döneminde ANAP, liberal ekonomi politikalarıyla milliyetçi- muhafazakâr ideolojileri sentezleme üzerine kurulu olan merkez sağ siyaset zemininden uzaklaşmamış, liberalizmle milliyetçiliği birbirine kaynaştırarak dışa açık bir şehirli toplum ideolojisine dayanmıştır (Mert, 2007:7). Fakat 1980 yılından sonra reformcu bir siyasetçi olarak isim yapan ve ön plana çıkan Özal, bu dönemde popülist bir yaklaşımı benimsemeye başlamıştır. Bu arada 1989'da partisinin oylarıyla Cumhurbaşkanı seçilen Özal, kendisinden sonra partide çok fazla etkisi olmayan TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut'u Genel Başkanlığa taşımıştır. Genel Başkan Akbulut olmasına rağmen Partideki bütün kararlarda Özal'ın ve ailesinin etkisi epeyce fazlaydı. Akbulut'un 18 aylık etkisiz liderliğinin ardından, Haziran 1991 yılında yapılan Olağan Kongre'de Mesut Yılmaz Genel Başkanlığa seçilmiştir. Yılmaz döneminde ise, Özal'ın parti içindeki etkisinin gittikçe azalmaya başladığı görülmüştür (Yılmaz, 2007:13).

2.8.9. Süleyman Demirel

Süleyman Demirel Türk siyasal yaşamında uzun yıllar belirleyici ve yönlendirici olmuş liderlerden biridir. Demokrat Parti'nin (DP) iktidar yıllarında genç bir bürokrat olarak başlayan siyasal deneyimi Cumhuriyet'in en yüksek siyasal konumu olarak nitelendirilebilecek olan Cumhurbaşkanlığı ile sonuçlanmış ve günümüzde de siyasal olaylara verdiği tepkilerle siyasetten kopmadığı gösterir biçimde devam etmiştir.

Demirel konuşmalarında altmışlardan günümüze değin farklı dönemlerde farklı ağırlıklarla da olsa “sessiz milyonların” sözcüsü olduğunu tekrarlamaktadır. Demirel siyasal liderliği boyunca “kitleleri sürüklediğinin” bilincinde bir siyasetçidir ve bunu “halkı seveni, halk sever”; “demir çarık, demir asa” sözleriyle açıklamaktadır. Demirel'e göre (8 Haziran 2002:9), kendisi kitlelerle konuşurken bir üslup geliştirmiştir ve bu üslup “daha çok nutuk verir gibi değil de konuşur gibi bir diyalog”dur. Demirel, liderliğinin ilk günlerini anlatırken halkın sorunlarını iyi bildiğini, meydanlarda bu sorunları mahalli düzeye kadar inerek aktardığını, bu nedenle meydanlarda çok iyi karşılandığını ve “siyasetin lisan” değiştirmesini gündeme getirdiğini belirtir. Aynı şekilde İsmet Paşa'nın “bu Demirel'in lisanına dikkat edin. Bu başka bir lisan konuşuyor.” dediğini anlatır (Birand, Dündar, Çaplı, 1991:136). Demirel söyleminde “sessiz milyonları” halkla özdeşleştirmekte ve ilk olarak “halk” ile “elit” ayrımının sınırlarını çizmektedir. Bu ayrım kendisinin konumunu belirleme ve halkla özdeşleşme çabasının ilk vurgusudur. Bu çalışmada ilk olarak Demirel'in konuşmalarında halkın temsilcisi olma iddiasını temellendirdiği noktalardan biri olan “halk ve elit” ayrımı farklı dönemlerden örneklerle aktarılacaktır.

Demirel DP ile birlikte çok partili hayata geçişe verdiği önemi tarihsel bir süreci de vurgulayarak: “Şimdi o zamanlarda Türkiye'de ihtilal olmuştu, bu ihtilalin sebebi neydi, sebebi sol sağ kavgası değildi, bana göre bu ihtilalin bir tek sebebi vardı, 624 sene çok yaşa Padişahım diyen bir halk Cumhuriyetle beraber hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir demiş. Fakat bunu ancak duvara yazabilmiş. Hâkimiyet gene kayıtsız şartsız milletin olmamış. Ben bunu Meclis kürsülerinde söyledim. Ne olmuş tek parti devri gelmiş, tek partide tek partide müntehibi sani yani ikili seçmen adam

birisini seçiyor o da gidiyor başka birisini seçiyor. Direkt ‘sufrage générale’ general genel oy yok. Ancak 1950’de gelmiş genel oy” sözleriyle halkın yönetime gelişini ve Cumhuriyet’in temel prensiplerinde biri olan millî hâkimiyet ilkesini de bu çerçevede değerlendirerek anlatmaktadır.

Demirel’e göre Türkiye yeni bir Avrupa kimliği geliştirmek için çaba göstermek zorundaydı ve bu kimliğin, ulusal kimlikle Avrupa kimliğini birleştiren bir anayasal vatandaşlık ve vatanseverlik kavramı esas alınarak oluşturulması gerekiyordu. Herkes için özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramları ile tanımlanan Avrupa kimliği, barışın, istikrar ve refahın kapısını açar. Bu kimlik hiçbir surette dini esaslara dayandırılmamalıdır. Temel esasları demokrasi, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerden oluşmalıdır.

Süleyman Demirel’in Cumhurbaşkanlığı merkez sağ siyasetin kırılma noktasıdır. Türkiye’de 1950’den günümüze iktisat politikaları değişmişti. 1950 sonrası iktisat politikalarında tarım sektörü önemli bir paya sahipti. Tarıma önemli kaynaklar ayrılmıştı. 1980 sonrasında ise tarım yatırımları azalmaya başlamıştır. 1970’lerde Türkiye nüfusunun %70’i köylerdeydi. 1990’larda ise nüfusun %60’ı kentlerdeydi. Çiftçi ve köylü 1980 sonrasında siyasetteki ağırlığını, 1980 öncesine kıyasla kaybetmişti. Bu etkenlerin dışında en önemli faktörlerden biri de Süleyman Demirel’in Cumhurbaşkanlığı sonrasında DYP ve ANAP liderlerinin birbirlerini siyasetten silmek için izledikleri siyaset anlayışıdır. Bu siyaset anlayışı, merkez sağda önemli bir gerilemeye neden olmuştu. DYP ve ANAP’ın oy oranlarının azalmasında, yolsuzluk, yozlaşma, güvensizlik gibi etkenlerin önemli bir payı olmuştur.

2.8.10. Ahmet Necdet Sezer

23/5/1987 tarihli ve 3376 sayılı Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun gereğince, halkoyuna sunulmak üzere 16/6/2007 tarihli ve 26554 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, 16/10/2007 tarihli ve 5697 sayılı Kanunla değişik 31/5/2007 tarihli ve 5678 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 21/10/2007 tarihinde yapılan halkoylaması sonucu kabul edilmiş ve buna ilişkin Yüksek Seçim Kurulu Kararı 31/10/2007 tarih ve 26686 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu

doğrultuda, Anayasa değişikliklerinin halkoylamasıyla kabul edilmesi sonucu, Anayasanın 101 nci maddesinin ikinci fıkrasındaki düzenlemeyle Cumhurbaşkanının görev süresinin 5 yıl olduğu, 102 nci maddesinde de halk tarafından seçileceği Anayasal hüküm halini almıştır. Mevzu bahis düzenleme sonrasında, Cumhurbaşkanının durumu, hukuki tabiriyle Cumhurbaşkanının Cumhurbaşkanlığı statüsünün müddetiyle alakalı olmak üzere, akademisyenler, siyasetçiler ve medya mensupları başta olmak üzere, işbu konu bu güne değin tartışılma gelmiştir.

1982 ile 1961 arasında, cumhurbaşkanı adaylarında aranan niteliklerde bir değişiklik yok: kırk yaş ile yükseköğrenim koşulu. Ancak 1982'nin getirdiği önemli bir yenilik var: Artık TBMM dışından da aday göstermek olanaklı. TBMM üye tamsayısının beşte biri, öteki nitelikleri taşıması koşuluyla, milletvekili seçilme yeterliğine sahip bir adayı TBMM dışından da gösterebiliyor. 1961 Anayasası döneminde, özellikle Cevdet Sunay'ın seçiminden önce başvuru dolambaçlı yol anımsanırsa, bu değişikliğin olumlu olduğu kuşkusuz. 1982 Anayasası döneminde, bu yol Ahmet Necdet Sezer için kullanıldı.

Sezer, daha göreve geldiği sıralarda cumhurbaşkanının yetkilerinin aşırı olduğunu savunmuş, bu görüşünü sonuna dek korumuştur. Bunun tanıtı olarak, halkoylamasına götürdüğü son anayasa değişikliğini meclise geri gönderirken verdiği gerekçedeki şu tümce gösterilebilir: “Anayasa’da benimsenen sistem klasik parlamenter rejimin niteliklerini taşımakla birlikte, Cumhurbaşkanı’nın yetkileri yönünden bu sistemden uzaklaştığı, Cumhurbaşkanı’na, iktidar gücüne karşı bir denge ve istikrar öğesi olarak güçlü ve etkili bir konum verildiği görülmektedir.” ‘Anayasanın sözüne bakılırsa, cumhurbaşkanına tanınan birtakım yetkilerin demokratik parlamenter dizgeyle bağdaşmadığı düşünülebilir. Öyleyse, bu bağdaşmayı sağlamanın tek yolu, bu yetkileri hep bu dizgenin gereklerine göre kullanmaktır.’ Kısacası, Sezer’in bu tanısından birbirine tamamen karşıt iki davranış kılavuzu çıkarılabilirdi. Sezer, öze göre söze üstünlük tanımakla, gerçekte anayasayla bağdaşmayan bir tutum takınmış ve bunu sonuna dek sürdürmüştür. Ne yazık ki, cumhurbaşkanlarının böyle davranmalarının tek örneği Sezer değildir. Darbe sonrası cumhurbaşkanları bir yana bırakıldığında bile, hem 1961 Anayasası döneminde, hem de 1982 Anayasası döneminde, genel kural olarak cumhurbaşkanlarının anayasadaki yetkilerini harfiyen

kullanma, dahası zaman zaman bunları aşma eğiliminde buldukları görülür.

2.8.11. Abdullah Gül

Dönemin Kayseri Milletvekili Abdullah Gül'ün 28.08.2007 tarih ve 26.627 sayılı 1. Mükerrer Resmi Gazete'de yayınlanan aynı tarihli meclis kararıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından, cumhurbaşkanlığı statüsüne ilişkin hükümler içeren 5678 sayılı Kanunun öngördüğü anayasa değişiklikleri 21.10.2007 tarihli halkoylaması ile kabul edilmiştir. Bu kapsamda yapılan önemli değişikliklerden birisi de cumhurbaşkanının görev süresine ilişkindir; değişiklik öncesi cumhurbaşkanının görev süresi yedi yıl olarak öngörülmüşken değişiklik bu süreyi beş yıl olarak belirlemiştir.

Cumhurbaşkanının görev süresini düzenleyen Anayasamızın 101'inci maddesi, 21 Ekim 2007 tarihli halkoylamasıyla onaylanan 31 Mayıs 2007 tarih ve 5678 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunuyla değiştirilmiş ve söz konusu süre yedi yıldan beş yıla indirilmiştir. Anayasamızın anılan Kanunla değiştirilen 102'nci maddesinin ikinci fıkrasında aynen şöyle denmektedir: "Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir". Bu fıkranın yürürlüğe gireceği tarihle ilgili en ufak bir tereddüt olamaz. Zira söz konusu fıkra'yı getiren 5678 sayılı Anayasa Değişikliği Kanununun son maddesinde aynen şöyle denmektedir: "Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer ve halkoyuna sunulması halinde tümüyle oylanır". 5678 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu, 21 Ekim 2007 tarihinde halkoylamasına sunulmuş ve halkoylaması kesin sonuçları ise Yüksek Seçim Kurulu tarafından 31 Ekim 2007 tarih ve 26686 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Dolayısıyla 5678 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu 31 Ekim 2007 günü yürürlüğe girmiştir. Yani Cumhurbaşkanının görev süresi, 31 Ekim 2007 günü yedi yıldan beş yıla inmiştir.

Dolayısıyla 5678 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu, Cumhurbaşkanının görev süresinin beş yıl olduğu yolundaki kurala bir istisna getirmediğine göre, beş yıllık süre kuralı bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra görevde olan veya göreve gelecek olan bütün Cumhurbaşkanlarına uygulanır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 28 Ağustos 2007 tarihinde, yani 5678 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce seçilmiş olmasının değiştireceği bir şey yoktur. O da, mutlak ve genel bir kural olan

beş yıllık süre kuralına tâbidir.

2.8.12. Recep Tayyip Erdoğan

Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi iktidarında Türkiye'de öncülük ettiği değişim paradigmasının etkisi, daha önceki siyasi liderlerle karşılaştırıldığında oldukça göz ardı edilmeyecek şekilde önemlidir. Erdoğan, ülke siyasetindeki kronik sorunlara yapısal çözümleri gündeme getirmekle kalmayarak aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası görünürlüğünde radikal bir değişiminin öncülüğünü de yaptı. Türkiye'nin ekonomik büyümesine ilişkin, uygulamaya koyduğu politikalar, ülkenin uluslararası platformlarda tartışılan önemli bir aktör olarak yer almasını sağladı. Ülkenin demokratik konsolidasyonu ve iç düzenin yeniden inşa edilmesi için gösterilen çabalar, sivil-asker ilişkilerinden Kürt meselesine ve din-devlet ilişkilerine kadar birçok kronikleşmiş gündem maddeleri son on yıllık döneminin şekillenmesinde önemli bir rol oynadı. Erdoğan'ın siyasal fonksiyonu, iç politika ve uluslararası siyasetteki karşılığına bakılarak da anlaşılabilir.

Erdoğan'ın Türkiye siyasetindeki işlevinin anlaşılmasında önemli dönemlerden biri de cumhurbaşkanını halkın seçmesine yönelik 2007 yılı ve sonrasıdır. Bu bağlamda, Erdoğan'ın liderlik özelliği, cumhurbaşkanını halkın seçmesi için verdiği mücadelede en bariz şekilde ortaya çıkmaktadır. 2007 yılında cumhurbaşkanlığı seçim sisteminde yapılan değişikliklerle birlikte, Türkiye siyasetinin devletçi yönünü temsil eden cumhurbaşkanlığı makamının yapısı ve işlevi önemli bir değişim ve dönüşüm sürecine girdi. Söz konusu anayasal değişikliklerden önce cumhurbaşkanlığı seçimleri, sivil-askeri bürokratik seçkinlerce genellikle rejim krizine dönüştürülür ve siyasal sonuç üretilmeye odaklanılırdı (Aslan, Miş, Eren, 2014:103).

Cumhurbaşkanını halkın seçmesine yönelik referandumun kabul edilmesinden sonraki süreçte, halkın seçeceği cumhurbaşkanı ile ilgili tartışmalar birbiriyle doğrudan alakalı iki konu etrafında şekillendi. Bunlardan ilki, mevcut yetkilerle halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı ile yine halk tarafından seçilen başbakan arasında bir krizin gündeme gelme ihtimalinin olmasıydı. Bu bağlamda, cumhurbaşkanı ve başbakanın aynı siyasal gelenekten gelmesi durumunda nispeten bu krizin daha yumuşak yaşanabileceği gerçeğine karşı, farklı partiler ve siyasi geleneklerden gelmesi halinde krizin çok daha derin olacağı tartışmaları uzun süre

gündemde kaldı. Muhalefet partileri, Anayasa'da cumhurbaşkanlığının yetkilerinin ve konumunun tartışılmaya açılması gerektiğine dikkati çekse de, bu değişikliklerin ne olması gerektiğine yönelik etraflı ve kapsamlı bir çözüm sunamadılar. Erdoğan ise, bu sorunu aşmak için bir sistem tartışması başlatarak, mevcut siyasal sistemi başkanlık, yarı başkanlık ve partili cumhurbaşkanlığı seçeneği çerçevesinde tartışılmasını sağladı. Erdoğan'ın bu tartışmaları açmasındaki ve gündeme getirmesindeki en önemli amaç, siyaset kurumunun ve siyasal kültürün Türkiye'de tam olarak kurumsallaşmamasından dolayı, AK Parti döneminde yakalanan siyasal istikrarın dönemsel olmaktan çıkarılarak kurumsal hale getirilmesini sağlamaktır. Güçlü iktidar yapılarını ortaya çıkaran bir yasal sistemin varlığı, partilerden bağımsız olarak istikrarı sağlayabilecekti. Fakat bu tartışmalara muhalefet partilerinin olumsuz yaklaşmasından dolayı bir sonuç alınamadı.

Cumhurbaşkanını halkın seçmesiyle ilgili tartışmanın çerçevesini belirleyen bir ikinci konu, cumhurbaşkanlığı makamının halkın seçmesiyle beraber değişen anlamıydı. Cumhurbaşkanını halkın seçmesi, Çankaya Köşkü'ne aday olan tüm aktörleri devletten yana değil, siyasetten yana bir tavır almaya zorlayacaktı. Toplumun değer ve isteklerini dikkate almayan ve demokratik rejimin kuralları çerçevesinde hareket etmeyen bir aday halktan oy alamayacağı için seçilemeyecekti. Bu durum, cumhurbaşkanı adaylarının statükoya ve vesayetçi yapılara yaslanmasını önleyen demokratik bir duruşu zorunlu kılıyordu. Fakat Türkiye'de cumhurbaşkanlığı makamını sembolik ve siyaset üstü bir konumda gören çevreler bakımından bu yeni durum sorun olarak algılanmaktaydı.

Tablo 2.2. 2002 ve Sonrası Seçimlerde Siyasi Partilerin Oy Oranları

		AK Parti	CHP	MHP	DTP	BDP	HDP	Katılım Oranı (yüzde)
2002 Genel Seçimleri	Oy Oranı (yüzde)	34,3	19,4	8,4	-	-	-	79,13
	Oy Sayısı	10.808.229	6.113.352	2.635.787	-	-	-	
2004 Yerel Seçimleri (II Genel Meclisi)	Oy Oranı (yüzde)	41,7	18,2	10,5	-	-	-	76,25
	Oy Sayısı	13.447.287	5.882.810	3.372.249	-	-	-	
2007 Genel Seçimleri	Oy Oranı (yüzde)	46,6	20,9	14,3	-	-	-	84,24
	Oy Sayısı	16.327.291	7.317.808	5.001.869	-	-	-	
2009 Yerel Seçimleri (II Genel Meclisi)	Oy Oranı (yüzde)	38,4	23,1	16	5,7	-	-	85,19
	Oy Sayısı	15.353.553	9.229.936	6.386.279	2.277.777	-	-	
2011 Genel Seçimleri	Oy Oranı (yüzde)	49,8	25,9	12,9	-	-	-	83,16
	Oy Sayısı	21.399.082	11.155.972	5.585.513	-	-	-	
2014 Yerel Seçimleri (II Genel Meclisi)	Oy Oranı (yüzde)	43,39	25,6	17,6	-	4,51	2,3	89,19
	Oy Sayısı	19.469.840	11.493.758	7.907.067	-	2.027.782	817.494	
2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri		Recep Tayyip Erdoğan	Ekmeleddin İhsanoğlu	Selahattin Demirtaş				
	Oy Oranı (yüzde)	51,79	38,44	9,76				
	Oy Sayısı	21.000.143	15.587.720	3.958.048				
Referandumlar		Evet	Hayır					
2007 Anayasa Değişikliği Referandumu	Oy Oranı (yüzde)	68,9	31	-	-	-	-	67,4
	Oy Sayısı	19.422.714	8.744.947	-	-	-	-	
2010 Anayasa Değişikliği Referandumu	Oy Oranı (yüzde)	57,8	42,2	-	-	-	-	73,7
	Oy Sayısı	21.787.610	15.856.441	-	-	-	-	

10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, cumhurbaşkanının ilk kez halk tarafından belirlenecek olması dolayısıyla liderlerin aldığı oylar ait oldukları siyasi partilerin ötesinde anlamlar taşımaktadır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 21.000.260 oyla seçmenlerin yüzde 51,79'unun oyunu alarak, ilk turda rakiplerinin toplamından daha fazla oy oranına ulaşmıştır. Çatı aday Ekmeleddin İhsanoğlu 15.587.132 oyla, oyların yüzde 38,44'ünü alırken, HDP adayı Selahattin Demirtaş ise 3.958.510 oyla, oyların yüzde 9,76'sını almıştır. Erdoğan, katılım oranının yüzde 74'te kaldığı seçimde AK Parti'nin 30 Mart yerel seçimlerinde aldığı 19,5 milyon oyu da arttırmış oluyordu. Bu sonucun Erdoğan'ın siyasi hayatı açısından rakamsal değerlendirmesine bakıldığında, Erdoğan'ın 2002 yılından itibaren AK Parti'nin başında katıldığı seçimlerde 2011'den sonraki en fazla oy sayısına bu seçimde ulaşmıştır.

Erdoğan, 12 yıllık iktidarı döneminde girdiği 9 seçimi kazanarak seçimleri sürekli kazanan, en yakın rakibine önemli oranda fark atan ve söz konusu farkı kalıcı hale getiren bir lider olarak partisini hâkim siyasi parti pozisyonuna getirmiştir. En son cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Erdoğan kendisine en yakın iki muhalefet partisinin oylarının toplamından daha fazla oy almıştır. Bu bağlamda, Türkiye siyasal

kültüründe partilerin kurumsallaşmasında en büyük eksiklik olan siyasi partilerin uzun ömürlü olarak varlığını sürdürememe ve giderek zayıflama ve siyaseten tükenme sorunu hâkim siyasi parti konumuyla farklı bir boyuta taşınmıştır (Ete, Akşam gazetesi: 26 Ağustos 2014).

Girdiği her seçimi kazanması ve birinci turda da cumhurbaşkanlığı seçimlerinin galibi olması Erdoğan'ın savunduğu fikirlerin, geleceğe dair siyasi tasavvurunun benimsenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, seçim sonuçları ekonomik istikrar ve büyüme, toplumsal sınıfların konumlarının iyileşmesi, güçlü bir siyaset temelinde Türkiye'nin demokratikleşme eşiğinin yükselmesinin bir neticesi olduğu kadar, aslında Erdoğan'ın liderlik siyasetinin pekişmesinin bir karşılığıdır. Bu açıdan bakıldığında, cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları, Erdoğan'ı siyasi bir partinin başkanı olmasının ötesinde siyasi bir hareketin liderliği konumunu da inşa etmiştir. Dolayısıyla Çankaya'ya siyasi bir hareketin lideri olarak çıkmıştır. İlk defa halkın seçtiği bir cumhurbaşkanı olarak Erdoğan, aynı zamanda cumhurbaşkanlığının yeni misyonunun oluşmasında kurucu bir aktör olacaktır (Miş, Star TV Açık Görüş: 17 Ağustos 2014).

Halk tarafından 12. Cumhurbaşkanı olarak seçilen Recep Tayyip Erdoğan kurucu cumhurbaşkanı olarak tanımlanabilir. Erdoğan vesayet ile mücadelenin sonlanma noktasına geldiği bir siyasi ortamda cumhurbaşkanlığı makamına oturmaktadır. Siyasetin odağı daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında önemli ölçüde farklılaşmıştır. Siyaset vesayet ile toplumsal muhalefet arasındaki bir çatışmadan, farklı toplumsal grupların etkileşime girerek bir toplumsal düzen inşa etme sürecine girmeleri noktasına çevrilmiştir. Dolayısıyla, Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı siyasi hayatın vesayet sonrasında yeniden kurulmasını ve kurumsallaşmasını kapsayacaktır. Ayrıca, Erdoğan direkt olarak halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanıdır. Bu durum Erdoğan'ın siyasi meşruiyetini ve yürütmedeki sorumluluğunu çok daha üstlere taşımaktadır. Erdoğan, cumhurbaşkanlığının tüm yetkilerini kullanmak kaydıyla cumhurbaşkanlığı makamını pratik olarak da dönüştürerek Türkiye'yi "de facto" olarak başkanlık sistemine doğru zorlayacaktır. Böylece tam anlamıyla Erdoğan döneminde Cumhurbaşkanlığı, sembolik bir makam olmanın ötesinde icrayı yönlendiren bir makama dönüşerek ülke yönetiminde etkin görev üstlenilen bir pozisyonda olacaktır. Burada daha dikkat çekici olan konu, Erdoğan'ın

cumhurbaşkanlığıyla beraber cumhurbaşkanlığının siyasi sistem içerisindeki işlevinin yürütmeyi frenlemekten, yürütme ile beraber hareket eden bir çizgiye doğru kaymasının daha ileri bir boyuta taşınmasıdır. Böylece Erdoğan döneminde cumhurbaşkanlığı makamı, AK Parti hükümeti ile beraber yeni Türkiye'nin düşünsel ve kurumsal olarak inşasını gerçekleştirme mücadelesi içerisinde olacaktır (Duran, Sabah gazetesi, 12.06.2014).

Cumhurbaşkanının geniş ve kapsamlı yetkileri olması, halk tarafından seçilmeyle birlikte daha fazla manevi bir güç katmaktadır. Türk Cumhurbaşkanlarının bu manevi destek atmosferinde, siyasal yaşamı çok fazla etkileyebilecek bir durumu söz konusudur. Bu sistematiği ile cumhurbaşkanlığı, günümüzde çok fazla konuşulan başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemine geçişi için muhalefet partilerince uygun görülmemektedir. Günümüzde sıkça bahsedilen ABD Başkanlık Sistemi uygulamalarının Türk Başkanlık sistemine uygunluğunun uygun bir demokratik ortam oluşturmayacağı, hatta yürütme gücünün Başkan'ın elinde toplanması ile birçok dengenin bozulacağı ve kişisel çıkarların çok daha artacağı düşünülerek Anayasa koyucu Cumhurbaşkanını Meclis'in seçmesini uygun görmektedir.

Günümüzde demokratik anlayışların çok fazla gelişmesi, siyasal yaşamdaki bazı dengeleri de değiştirmektedir. Özellikle seçim konularında, partilerin iktidarı seçim yolu ile kazanarak, aşırı yetkilerle donatılmış cumhurbaşkanlığı makamının ele geçirmesi ve böylece Anayasa gibi hassas konularda yetki sahibi olması demokratik atmosferi etkilemektedir. Bunun dışında, demokrasi ön plana alınarak, çoğunluk düşüncesi ile cumhurbaşkanlığı makamının önemini daha artırılmış olmaktadır. Demokrasinin etkili olabilmesi için o ülkede ki insan hakları konuları işlevsel olmalıdır. Bu durumda cumhurbaşkanlığı makamının temel hakların korunmasında ve toplumda daha da güçlendirilmesinde en uygun bir mekanizma görevi görmektedir. Demokratik yönetimlerin uygulanması için hayati derecede önem taşıyan seçimler, ortaya çıkardıkları iktidar yapılarıyla, halkın tercihini yansıtmalarıyla bütünlük taşıyan ve bu nedenle üzerinde önemle durulması gereken konulardandır. Seçimlerin yol açacağı sistemlerin daha adil ve daha faydalı olması ise hangi seçim sisteminin uygulanacağına karar vermekten geçer. Seçim sistemlerinin sağladığı iki tür yarardan söz edebiliriz (Teziç, 1991:176): Yönetimde istikrar ve temsilde adalet.

Parlamentarizm ile referandum usulünün birleşmesi ikinci dünya savaşı sonrası Anayasa hukukunun en dikkate değer sorunlarından. Bu dönem anayasalarının yasamanın üstünlüğü prensibine dayanmaları ve Cumhurbaşkanının tüm bağımsızlığına son vermiş olmaları açısından referandum hükümetle meclis arasındaki ve Cumhurbaşkanı ile milletvekilleri arasındaki uyuşmazlıkların çözümü için özel bir yol halini almıştır. Bu hali ile referandum ile bir kanuna oy veren halk aynı zamanda parlamento ile hükümet arasındaki uyuşmazlığı da çözmüş olmaktadır. Anayasamızda referandum mevcut olmasına göre, halkın seçtiği Cumhurbaşkanı, halkın seçtiği meclis, halkın seçtiği mecliste çoğunluğa sahip hükümet arasında uyuşmazlık çıkıp çıkmayacağı yani halkoyuna dayalı çoğunluk istibdadı yaşanıp yaşanmayacağı düşünülmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. 18.Yüzyıl fikir adamlarına göre toplumsal sözleşme görüşünün mantıklı bir sonucu olan referandum, 20.Yüzyıl'da bir politika tekniğinden öte bir şey değildir. Referandum makul bir tarz mıdır, bu sayede hürriyete daha çok mu yaklaşılır, yoksa uzaklaşılır mı? (Guettevitch, 1938:119,143). Halk tarafından seçilmesi durumunda hükümet sistemlerinin yetki alanları ve kuvvetler ayrılığı konusu, iktidarda bulunanın meşruiyeti, istikrarı ve etkinliği gibi özelliklerini de ön plana çıkarmaktadır. Cumhurbaşkanının hem yürütme hem de yasama ile olan ilişkileri nedeni ile hükümet sistemlerinin tiplendirilmesi çalışmalarının da odak noktası olmuştur (Yücel, 2003:340,341).

Çoğulcu demokratik değerler ve hukuk devleti ilkesi açısından başkanlık sistemi diğer sistemlere göre daha fazla riskler taşır, çifte meşruiyet taşıyan sistemler çatışma ve hükümet bunalımlarına daha açık durumdadırlar. Belirli bir süre için seçilecek ve azledilemeyecek olan başkanın sistem içerisinde istikrar ögesi olacağı, siyasi tercihinin göre yöneteceği, halk tarafından seçilmesinin verdiği demokratik meşruiyetle daha güçlü konumda olacağı, halk tarafından seçilecek olması nedeni ile icraatının daha önceden kestirilebileceği yani öngörülebilir ve hesap sorulabilir olacağı sistemin avantajları olarak sayılmıştır. Başkanın kendini Rousseau'cu manada milli irade ile özdeşleştirilmesi ise aynı meşruiyet kaynağına dayanan kabine sayesinde dengelenecektir. (Özsoy, 2007:151) .

Siyasal katılımın etkili olmasının sağlanması için, başta insanların yönetim konularında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Demokratik ortam sayesinde bilgi

geliştirilebilir ve paylaşılabilir. Bu durum toplum yapısını açık ve şeffaf bir platforma taşır. Kişiler bilgilendikleri konuları anlatarak toplumun daha fazla bilgilmesini sağlarlar. Bu durum toplumda belirli bir kanaat oluşmasına sebebiyet verir. Toplumda iktidar dağılım sistemi olan siyasal sistemde, bireyin siyasal elitleri kontrol ve etkilemesi anlamında katılma, böylece bir otorite ilişkisi içinde gerçekleşmektedir. Taraflardan birinin, isteklerini karşı tarafa kabul ettirmesi olarak tanımlanan otorite ilişkileri özde, taraflar arasında eşitsizlik ve hiyerarşik farklılaşma üzerine kurulu bulunmaktadır. (Uysal, 1984:41).

Günümüzde, seçim sistemleri iki temel ilkeyi ön planda tutmaktadır. Bunlar adalet ve fayda ilkeleridir. Ancak gelişen toplum yapıları gereği her iki ilkede göz önünde bulundurulabilir. Burada önemli olan tercihtir. Genel olarak seçimlerde uygulanan sistemler; çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemidir. Çoğunluk sistemine göre fayda ilkesi ön plandadır. Nispi temsil sisteminde ise adalet ilkesi uygulanmaya çalışılır.

Nispi temsil veya orantılı temsil, siyasal partilerin güçleri oranında, başka bir deyişle, seçimde aldıkları oy oranında parlâmentoda temsil edilmelerine olanak veren bir sistemler grubunun ortak adıdır. Nispi temsil sistemlerinde adalet ilkesi ön plandadır. Çoğunluk sistemlerinden farklı olarak, nispi temsil sistemlerinde her seçim çevresinden birden çok milletvekili seçilir; dolayısıyla bu sistemler, seçim çevreleri itibariyle her zaman çok adlıdır, geniş bölgedir, liste usulü ile uygulanır. Nispi temsil sistemlerinde listelerdeki aday sıralaması, çok önemlidir. Çünkü her partinin aday listesinden o partinin kazandığı milletvekilliği sayısı kadar aday, oradaki sıraya göre milletvekili seçilir. Fakat eğer tercihli sistem kullanılıyorsa, bu durumda listedeki isimler tercih sayılarına göre ve en fazla alandan en az alana doğru sıralanır ve bu sıraya göre o partinin kazandığı milletvekilliği sayısı kadar aday seçilmiş olur. Nispi temsil sisteminde çok farklı formüller söz konudur. Dünyada yaygın olarak kullanılan formüllerin üç yüzden fazla çeşidinin geliştirildiği iddia edilmektedir. Formüllerinin bu kadar çok farklılaşmasının altında yatan neden, oyları sandalyelere çevirecek matematiksel formüller konusunda bir anlaşma olmamasıdır (<http://www.yerelsiyaset.com>, 29.01.2015).

Nispi temsil esasına dayanan sistemin avantajları;

- Kullanılan oyların çoğunluğunun değerlendirilmesini sağlayarak, temsilde adalet

ilkesinin gerçekleştirilmesini olanaklı kılar,

- Toplumdaki farklı siyasi eğilimlerin ve görüşlerin mecliste temsil edilmesini sağlar,
- Çoğunluk sistemine kıyasla daha az oyun boşa gitmesini sağlar,
- Küçük partilerin temsilini mümkün kılarak, sisteme yeni ve dinamik güçler kazandırır.

Nispi temsil esasına dayanan sistemin dezavantajları;

- Mecliste birden çok partinin temsili sağlanmakla beraber tek bir partinin iktidara gelmesi zordur,
- Koalisyon hükümetlerinin kurulması ile istikrarsız yönetimler meydana gelir,
- Yönetimde istikrar ilkesi sağlanamaz,
- Seçmenler ile milletvekilleri arasında zayıf bir bağın oluşmasına neden olur.

Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemleri bir seçim bölgesinde seçilecek adaylardan en çok oyu alan adayın seçilmesidir. Bu sistemin uygulanmasında farklı yöntemler vardır. Tek turlu ve iki turlu çoğunluk sistemi olarak ayrılan bu yöntemlerden tek turlu çoğunluk sistemi de kendi arasında ayrılmaktadır (<http://www.siyasaliletisim.org>, 07.03.2017).

Çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminin avantajları;

- Genellikle ülkedeki büyük partilerin seçilmesini sağladığından yönetimde istikrar ilkesinin uygulanmasına zemin hazırlar,
- Özellikle dar bölge seçim sisteminde adaylarla seçmenlerin birebir iletişimini sağlayarak, doğru seçimler yapılmasını olanaklı kılar,
- Güçlü bir muhalefet oluşmasına sebep olur.

Çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminin dezavantajları;

- Sadece büyük partilerin mecliste temsilini sağladığından temsilde adalet ilkesine zarar verir,
- Çoğunluğu sağlayamayan parti, oy oranı ne olursa olsun temsil edilemediğinden boşa giden oy sayısı çok fazladır,

- Oy oranı yüksekliğine rağmen partisinin temsil edilmediğini gören halk da sisteme karşı güvensizlik oluşur.

Çoğunluk sisteminde güçlü iktidar sağlanabilmektedir. Çünkü en yüksek oyu alan aday veya parti seçimi kazandığı için parlamentoda güçlü olarak yer alabilmektedir. Fakat kazanamayan parti o seçim çevresinden hiç temsilci çıkaramadığı için de temsilde adalet ilkesine açıkça aykırıdır. Bu sistem kolay ve basit olmakla beraber özellikle iki turlu olması durumunda daha masraflı olabilmektedir. Çoğunluk sistemi genellikle partiler arasında ittifakı zorunlu kılmaktadır. Gerekli çoğunluğu alabilmek için partiler arası ittifaklar yapılmakta, bu sayede de daha ılımlı listelerin çıkması sağlanabilmektedir. Bunun yanı sıra marjinal partiler de temsilci çıkarma şansını kaybetmektedirler. Bu da temsilde adalet ilkesi ile çelişmektedir.

Çoğunluk sisteminde dar veya geniş seçim bölgesi kullanılmaktadır. Dar bölge sisteminde her seçim çevresi bir temsilci çıkaracak biçimde bölünmektedir. Geniş bölge sisteminde ise birden fazla temsilci seçilecek biçiminde seçim bölgeleri oluşturulmaktadır. Dar bölge sistemi, alanın darlığı sebebi ile seçen ve seçilen arasında daha güçlü iletişim kurulmasına olanak sağlamaktadır. Bu durumda seçmenler genelde partilere değil adaylara oy vermektedir. Böylece daha güçlü temsilcilerin seçilmesi sağlanmaktadır (<http://www.yerelsiyaset.com>, 29.01.2015).

2.8.13. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi

16 Nisan 2017’de yapılan Anayasa değişikliği ile yürütmenin yasama içinden oluşmadığı, ayrı bir seçimle halk tarafından seçildiği Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilerek Türkiye’de hükümet sistemi değişikliği gerçekleşti. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi olarak adlandırılan yeni sistem öncesinde ise Türkiye’de parlamenter sistem uygulanıyordu. Yeni sistem ile ilgili bilgileri paylaşmadan önce hükümet sisteminin ne olduğu, sonrasında ise Türkiye’deki hükümet sistemleri ile ilgili bilgileri analiz edelim:

Hükümet sistemleri devlet yapısını oluşturan yasama, yürütme ve yargı güçlerinin dağılımı ve düzenlenişi açısından uygulanan kural ve kurumlar bütünüdür. Bu güçler arasındaki dağılımın nasıl olacağı, bu dağılımın kuralları hükümet sistemine göre belirlenir.

Güçler arasındaki ilişkilere göre, hükümet sistemleri ilk önce güçler birliği ve güçler ayrılığına dayanan sistemler olarak ikiye ayrılır. Güçler ayrılığı ilkesine dayanan hükümet sistemleri parlamenter sistem ve başkanlık sistemi olmak üzere iki çeşittir. Yarı başkanlık sistemi ise seçimle iş başına gelen başkan içeren ancak temelde parlamenter sisteme benzeyen bir hükümet sistemidir.

Parlamenter sistemde yürütme başbakan ve bakanlar kurulu, yasamanın parlamento içinden çıkar. Hükümet yasamaya karşı sorumludur. Başkanlık sisteminde, yürütme başkan ve yasama meclis, kongre, temsilciler meclisi ayrı seçimler ile halk tarafından seçilir. Yürütme doğrudan halk tarafından seçildiği için meşruiyetini halktan alır. Yarı başkanlık sisteminde ise yürütme gücü cumhurbaşkanı ile başbakan hükümet arasında paylaşılır, halk tarafından seçilen ve meşruiyetini halktan alan cumhurbaşkanı devlet başkanıdır ve geniş yetkilere sahiptir.

1876 tarihli Kanun-i Esasi ile ilk yasama organı olan Meclis-i Umumi kuruldu ve parlamenter sistem yolunda siyasi tarihimizde ilk adım atıldı. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açıldı ve 1921'de yapılan Anayasa ile yasama ve yürütmenin yetkilerinin birleştiği, meclis hükümeti sistemi ile yönetim sürdürüldü. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan Anayasa değişikliğiyle parlamenter hükümet sistemi benimsendi. 29 Ekim 1923 sonrasında yapılan anayasa değişiklikleri ile meclis ve cumhurbaşkanının yetkilerinde değişikliğe gidildi; 1982 Anayasası ile cumhurbaşkanının yetkileri arttırıldı. 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi sağlandı. Böylelikle parlamenter sistemdeki devlet başkanının meclis tarafından seçilmesi uygulaması son buldu ve parlamenter sistemden uzaklaşıldı.

Parlamenter sistemin özellikleri;

- Yürütme organı devlet başkanı cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulundan başbakan ve bakanlar oluşur.
- Cumhurbaşkanı devletin başı ve temsilcisidir, sembolik yetkilere sahiptir ve tarafsızdır. Tek başına alacağı kararlar sınırlıdır.
- Parlamento üyeleri milletvekilleri halk tarafından seçilir.
- Yürütmenin yetkili unsuru olan başbakanın da olduğu bakanlar kurulu yasama içinden çıkar ve yasamaya karşı sorumludur. Başbakan ve bakanlardan oluşan

hükümet, göreve başlamadan yasama organının güvenoyunu almak durumundadır.

- Yasama ve yürütme organlarının her ikisi de birbirlerinin hukuki varlığını sona erdirecek yetkisi vardır.
- Bütçeyi yürütme organı hazırlar ama yasama organı tarafından kabul edilir, bütçe parlamentoların varlık sebebidir. Hükümet, bütçenin kullanımı ile ilgili parlamentoya hesap vermekle yükümlüdür.
- Hükümetin kanun önerme hakkı vardır, yasama çalışmalarına katılır.
- Yasama organı, soru, meclis araştırması, meclis soruşturması, gensoru gibi yollarla yürütmeyi denetler.

16 Nisan 2017'deki Anayasa değişikliği ile Türkiye'de parlamenter sistemden cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildi. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi özellikleri itibariyle başkanlık hükümet sistemi ile benzerlik gösteriyor. Yeni sistemde yürütmenin yapısı Anayasa değişikliği ve sonrasında çıkarılan kanun hükmünde kararnameler (KHK) ile büyük ölçüde belirli hale geldi. Fakat yasama organı olan Meclisin yeni sistemde nasıl işlev göstereceği konusunda belirsizlikler bulunuyor. Meclisteki komisyonların yasama ve denetim görevlerine nasıl katkı sunacağı belirsizliğin devam ettiği konulardan. 27. Yasama dönemi başında yapılması öngörülen Meclis İktüzüğü ile bu belirsizliklerin giderilmesi ve Meclisin yasama ve denetim görevini hakkıyla yerine getirmesi yeni sistemin işlemesi için de önemli.

“Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi” olarak adlandırılan yeni hükümet sistemi yasama, yürütme ve yargı ilişkilerinin düzenlenmesi bakımından başkanlık sistemine benzerdir. Yeni sistem, yasama ve yürütme organlarının seçimleri, yürütmenin görev ve yetkileri, seçimlerin yenilenmesi, yüksek yargı mensuplarının seçimi, cumhurbaşkanının kararname yetkisi ve bütçe konularında başkanlık sistemleri ile benzer özellikler barındırır. Yeni sistemde, yürütmenin yapısı Anayasa değişikliği ve 24 Haziran seçimleri sonrası çıkarılan uyum yasaları ile büyük ölçüde belli olmuştur, fakat yasama organı olan Meclisin yeni sistemde nasıl çalışacağı tam anlamıyla açıklık kazanmamıştır.

Anayasadaki hükümler ve bugüne kadar yapılan düzenlemelerin ışığında cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi şu şekilde özetlenebilir:

- Yasama ve yürütme organı ayrı ayrı halk tarafından seçilir. Yürütme (cumhurbaşkanı) doğrudan halk tarafından seçilir ve meşruluğunu halktan alır. Sembolik bir devlet başkanı makamı yoktur, devleti cumhurbaşkanı temsil eder.
- Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, yürütme organı cumhurbaşkanından ibarettir. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar atama ile göreve gelir, doğrudan cumhurbaşkanına karşı sorumludurlar.
- Cumhurbaşkanının üst düzey kamu görevlilerini, büyükelçileri, rektörleri, üst kurulların yöneticilerini tek başına atama yetkisi bulunmaktadır. (ABD’de bu atamaları başkan tek başına yapmamakta, başkanın bu atamalarını belli aşamalardan sonra yasama organı olan Senato tarafından onaylanmaktadır.)
- Yeni sistemde yasama ve yürütmenin karşılıklı fesih yetkisi seçimlerin yenilenmesi olarak Anayasada yer alır. TBMM seçimlerin yenilenmesine 5’te 3 çoğunluk (360 milletvekili) ile karar verir. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar verme yetkisi vardır. Her iki durumda da iki seçim birlikte yapılır.
- Yeni sistemde yasa yapma yetkisi tek başına TBMM’ye aittir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisi vardır. Cumhurbaşkanı kararnamelerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine dava açılabilir. Bu kararnamelerin sınırları Anayasa’da çizilmiştir ve kanun ile düzenlenen konularda cumhurbaşkanları kararname çıkaramamaktadır. Ancak bu konuda denetimin nasıl yapılacağı açık değildir.
- Yeni sistemde bütçe, cumhurbaşkanı tarafından TBMM’ye bütçe teklifi olarak sunulur ve TBMM tarafından onaylanır. TBMM onaylamadığında yani bütçe kanununun süresinde yürürlüğe konulamaması durumunda, yeni bütçe kanunu kabul edilinceye kadar bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilerek artırılarak kullanılır.
- Kanunların yayımlanma yetkisi yeni sistemde de cumhurbaşkanına ait. Cumhurbaşkanı kanunu yeniden görüşülmek üzere TBMM’ye gönderirse, kanun metninin aynen kabul edilmesi için Meclisin salt çoğunluğu (301 milletvekili) tarafından kabul edilmesi gerekiyor.
- Yeni sistemde TBMM bilgi edinme ve denetleme yetkisini meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla kullanacak. Yazılı sorular ise sadece cumhurbaşkanı yardımcılara ve bakanlara sorulabilecek,

cumhurbaşkanına yazılı soru sorulamıyor.

- Yeni sistemde cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun (301 milletvekili) verdiği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının 5'te 3'nün (360 milletvekili) gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında milletvekilleri ile kurulacak 15 kişilik komisyonda soruşturma raporu hazırlanır. Rapor, TBMM Genel Kurulunda da görüşülür ve oylanır. TBMM'nin 3'te 2'sinin (400 milletvekili) gizli oyu ile Yüce Divana sevk kararı alınabilir. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar için de aynı süreç uygulanır.

- Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları yargılayabilir.

- Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, Anayasa Mahkemesi 15 üyeden oluşur. 3 üyeyi TBMM, 12 üye ise cumhurbaşkanı tarafından atanır. Cumhurbaşkanı 12 üyenin 4'ünü doğrudan, kalan 8 üyeyi ise Danıştay, Yargıtay ve YÖK'ün kendi içinden belirlediği adaylar arasından atar (<http://www.mecliste.org>, 26 Eylül 2018).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİYASAL İLETİŞİM VE MEDYA

Siyasal iletişim, bir siyasal görüşün ya da organın bulunduğu siyasal sistem içerisinde toplumun, kamuoyunun güvenini ve desteğini sağlamak dolayısıyla iktidar olabilmek için reklam propaganda ve halkla ilişkilerinden yararlanarak sürekli bir şekilde gerçekleştirilen tek veya çift yönlü iletişim faaliyetleridir.

Medya kavramının ortaya çıkışı, haber alma ve haber aktarma ihtiyacından ötürüdür. Hem iletişim kaynağı hem de iletişim mecraları genel olarak “medya” ifadesi altında toplanır. Haber, spor, bilim, edebiyat, teknoloji, siyaset, din, sanat, ekonomi gibi alanların hepsi bilgi veya etkinlik paylaşma üzerine kurulu öğelerdir. Örneğin bir spor müsabakasını izleyen insanlar medya araçları aracılığı ile birbirleriyle iletişime geçerken, organizasyonu yapanlar ekonomik beklentiler için medya araçlarını kullanır. Siyasiler, gazeteciler veya basın organları aracılığı ile toplumla iletişime geçer ve politikalarını aktarma ve paylaşma imkânı bulur. Bilim teknikleri için medya araçlarına ihtiyaç vardır. Medya siyasal gündemi belirlemede çok önemli bir görev üstlenmektedir. Siyasal gündem ve medya arasındaki ilişkide kitle iletişim araçları önem arz etmektedir. Türkiye’de ise siyasal iletişim 1950 yılında Tek Parti Dönemi’ni bitirip iktidara gelen Demokrat Parti’nin seçim kampanyasında uyguladığı kampanyalar siyasal iletişim ve medya çalışmalarının önem kazanmasına yol açmıştır.

3.1. Medyanın Önemi ve Toplumsal Etkileri

Medyanın amacı, haberin mesaj ve semboller yoluyla istenilen doğrultuda halka aktarılmasıdır. Her ne kadar sosyal medya bilgi aktarımı için son zamanlarda ön plana çıksa da, hala nüfusun büyük çoğunluğu haberleri klasik medya aracılığıyla takip etmektedir. Özellikle cumhurbaşkanlığı seçimleri gibi uzun vadede gerçekleşen ve Türkiye örneğinde olduğu gibi kutuplaşmaların ve gerginliklerin hâkim olduğu

seçim süreçlerinde haberlerin sosyal medyadan bütünsel olarak takip edilmesi daha da zorlaşmaktadır. Bunun yanında sosyal medyadan haberlerin takibi daha genç bir kitleye hitap ederken, seçmenlerin hala büyük bir çoğunluğu haberlerini klasik medya kanallarıyla almaktadır. Gerçekten de politik partiler seçmen tabanlarıyla irtibat için sosyal medya kanallarını aktif olarak kullansalar da, miting ve televizyon kampanyaları yoluyla seçim kampanyasının yürütülmesine hala büyük önem verilmektedir. Bu durumda kitle iletişim araçları, mesaj ve sembollerin iletilmesi için çok önemli bir platform olma konumunu korumaktadır (Küçükşen, 2012,s.126 [Balcı 2015,s.55]).

Söz konusu seçimlerde, tüm Cumhurbaşkanı adayları TRT’de 30 dakika konuşma süresi ve eşit koşullar altında reklam süresi alma hakkına sahip olmuşlardır. Reklam konusunda tek sınırlama, Yayıncılık Yasası’na göre reklamların bir saatin en fazla beşte biri olabileceği şeklindedir (AGİT, 2014, s.20). TRT 1 kampanya yayınında sürenin %51’ini Erdoğan, %32’ini İhsanoğlu’na, %18’ini Demirtaş’a ayırmıştır. Buna ek olarak İhsanoğlu’na dair yayının dörtte biri olumsuz bir ton taşırken, Erdoğan’a ait yayının tümü olumlu bir ton taşımıştır. ATV, seçim yayının %70’ini Erdoğan’a, %18’ini İhsanoğlu’na ve %11’ini Demirtaş’a ayırmıştır. İhsanoğlu’na dair yayının %49’u olumsuz tonda olmuştur. NTV seçim yayının %70’ini Erdoğan, %20’sini İhsanoğlu ve %10’unu Demirtaş’a ayırmıştır ve adaylarla ilgili yayının tümü olumlu/tarafsız bir ton taşımıştır. CNN Türk, sürenin %54’ünü Erdoğan’a, %27’sini İhsanoğlu’na ve %20’sini Demirtaş’a ayırmıştır. Ancak Erdoğan’a dair yayının %54’ü olumsuz ve eleştirel bir ton taşımıştır. Televizyondaki zamanın çoğunun Erdoğan’a ayrılması ve olumlu tonda olmasıyla birlikte satın alınan reklam zamanının miktarı Erdoğan’a seçmenlere ulaşma konusunda belirli bir avantaj kazandırmıştır. Times gazetesine göre 2 ve 4 Temmuz tarihleri arasında TRT Erdoğan’ın kampanyasına 204 dakika ayırırken, aynı sürede rakiplerine 3’er dakikadan az zaman ayırmıştır (BBC, 2014).

Etkili bir araç olan medya kavramı dördüncü güç olarak da ifade edilmektedir. Medya ve takipçisi kamuoyu arasında derin iletişim vardır. Britanya’da, 19. Yüzyılda bu bağlantıyı ifade eden eğitici model, kitlenin bir kısmının akılcı ve fikirlere açık olduğunu varsaymıştır. Bu modele göre, medya, “gerçek” ve “ortak yarar” galip oluncaya kadar çatışmalı düşüncelerin rekabet içinde olduğu tartışma aygıtı olarak

hizmet vermektedir. Bu görüşe göre medya, parlamento gibi kamusal bir alan olarak kabul edilmiştir. Parlamento gündeminde yer alan kamuya ait konular, medyada da kendine geniş bir alan bulmuştur.

Temsili model olan ikinci model ise, kamuoyunun siyasete dâhil olmasına yoğunlaşmış ve kamusal alanla bütünleşmesini fazla dikkate almamıştır. Temsili modele göre, medya, kamuoyunun ilgi duyduğu konuları gündeme getirdikleri mecra olmuş ve kitlenin çıkarlarını yansıtmıştır. Medya, yolsuzluklardan toplumu haberdar ederek, demokratik hükümetin yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamıştır. Her iki modelde de, temsili yönetim veya hükümet ve bileşenleri arasında zorunlu bir bağlantı olarak hizmet eden medyaya vurgu yapılmaktadır (Hampton, 2010:4,5).

Demokratik bir araç olarak medyanın en önemli özelliği, diğer kurumlardan ve hükümetten, iş dünyasından ve endüstriden bağımsız olmasıdır. Bu bağımsızlık, medyaya; kamuoyunun dikkatini hükümet yetkililerinin ve siyasetçilerin yer aldığı diğer kurumların faaliyetlerine çekme olanağı sağlamaktadır. Ancak, medya, devlet tarafından kontrol edildiğinde, bir dördüncü güç olarak değil, hükümetin bir parçası ve sesi olarak işlev görmektedir (Newman ve ark., 2012:7).

Medyanın dördüncü kuvvet rolüne ilişkin klasik değerlendirme ise, hükümete ilişkin bilgi toplayan, yurttaşlara enformasyon dağıtan bağımsız medyanın, bir balans unsuru ve büyük önem taşıyan denetim aracı olarak hizmet ettiği şeklindedir (Eizenstat, 2004:15). “Hükümetten ve herhangi bir siyasal kuruluştan bağımsız bir şekilde işlevini yerine getiren bir dördüncü kuvvet olarak medyanın rolü, demokratik uygulamalar için elzem ve önemlidir, çünkü liberal demokratik felsefeye göre, medya, siyasal iktidar üzerinde denetim ve denge unsuru olarak işlevini yerine getirmektedir” (Butler, 1998:29). 19. yüzyıl sonunda geliştirilen objektiflik normu ile dördüncü güç rolünü ilişkilendiren Drummond’un (Jensen, 2010:618) da ifade ettiği gibi, medyanın demokratik yönetimlerdeki işlevini yerine getirebilmesi için haberin yayımlanmasında doğruluk ve tarafsızlık ilkesinin sürdürülmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Yasama, yürütme ve yargının hata yapması mümkündür. Aslında, söz konusu yanlışlara, siyasi iktidarın; insan hakları ve özgürlük ihlallerinin gerçek sorumlusu olduğu otoriter rejimlerde daha çok rastlanmaktadır. Kanunların, demokrasinin

gereği olduğu, hükümetlerin oy çokluğuyla seçildiği ve adaletin teorik olarak yürütmeden bağımsız olduğu demokratik ülkelerde bile, iktidarın kötüye kullanımı görülebilmektedir. Bu açıdan, toplumsal sorumluluk sahibi medya, masum insanların aleyhine verilen adil olmayan, haksız, yasa dışı kararlara demokratik biçimde karşı koymak, bunları eleştirmek ve iptal ettirmek için yurttaşların başvurduğu bir ses ve araç olarak kabul edilmektedir. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla beraber, dördüncü kuvvet medya, bu potansiyelini ve karşı-güç olma işlevini yavaş yavaş kaybetmektedir. 1990'lı yıllarda yararlı olan ombudsmanlar veya medyatörler, ticarileştirilmiş ve saygınlıklarını yitirmiştir. Ombudsmanların ya da medyatörlerin işlevi, bir imaj kaygısıyla, medyanın itibarını yapay olarak güçlendirmek için şirketler tarafından araçsallaştırılmıştır (Ramonet, 2004).

Sonuç itibariyle, medya, bugün geçmişe kıyasla daha az eleştireldir. Buna bağlı olarak, medyanın bir dördüncü kuvvet olarak işlevini yerine getirme adına başarı şansı azalmaktadır (Lewis ve ark., 2008a:28). Medya, gözlemci rolünü oynarken yalnız değildir; Eizenstat'a göre, yüzyıllardan beri, medyanın bu rolü, kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları tarafından da üstlenilmektedir (2004:15).

3.2. Siyasal Gündem

Siyasal gündeme ait olan enformasyonun taşıyıcısı ve şekillendiricisi olan medya, bu şekilde siyasal gündemin de belirleyicisi konumundadır (Toker, 2013:58). Gerçek yaşamın hemen çözülmesi gereken gündemdeki siyasal sorunları, siyasal gündemi oluşturur. Terkan, birçok sorun arasından bazı sorunların öncelik taşıyarak gündemin üst sıralarına çıkmasının nedenlerini; siyasal başarı, olayın yeniliği, olayın önemi, olayın sürpriz şekilde gelişmesi ve beklenmeyen olayların ve gelişmesi gibi unsurlara bağlamıştır. Ayrıca siyasi partiler, medya, baskı grupları ve siyasi liderlerde siyasal gündemi oluşturan ana unsurlardır (Terkan, 2005:565). Atabek (1998) ise, medyada yer alan haber konularının siyasal gündemdeki yer almasını; haber medya araçlarında yer alır, haberler, söz konusu sorunların bireyler için önem düzeyini etkiler, kamuoyunun gündemindeki sorunların öncelik sırasının değişimi, siyasal yöneticilerin siyasi tercihlerini etkiler şeklinde açıklamıştır (Atabek, 1998:168).

3.3. Gündem Belirleme Kuramı

Kaynağını İngilizceden alan kavram, farklı kaynaklarda değişik şekillerde ifade edilmiştir. Aslı İngilizce ‘agendasetting’ olan kavram Türkçe literatüre gündem belirleme, gündem yaratma, gündem oluşturma, gündem kurma ve gündem hazırlama gibi ifadelerle girmiştir (Yüksel, 2007:576). Kitle iletişim araçlarının kamuoyunu etkilemede önemli yaklaşımlarından biri olan gündem belirleme kuramı, “halkın, çeşitli güncel sorunların görece önemini algılamasının kökenini açıklamaya çalışan bir kitle iletişim kuramı (Mutlu, 2008:121) şeklinde tanımlanmaktadır. Kuramın öncüleri kabul edilen Malcom McCombs ve Donald Shaw şu görüşü ileri sürmektedir: “Kitle iletişim araçları, halka ‘ne düşüneceklerini söylemede’ çoğu kez başarılı olmayabilir; fakat izleyicilerine ‘ne hakkında düşüneceklerini’ anlatmada çok başarılıdır” (Yüksel, 2001:34).

Gündem belirleme kuramı; siyasetin gündemini medya aracılığı ile kamuoyu arasında cereyan eden ilişkileri açıklamaya ve bu gündemlerin birbirlerini ne şekilde etkilediğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Medyanın, siyasal gündemin belirlenmesi sürecinde, çok çeşitli roller üstlenebildiği bir gerçektir. Medya, eş zamanlı olarak olaylar ve hikâyeler üretirken, olayları haberleştirerek aktif bir rol içine girebilmektedir” (Terkan, 2005). Gündem belirleme kuramı, medyanın sunduğu haberlerle halkın ne düşündüğünün ve ne konuştuğunun belirlenmesi temeline dayanmaktadır. Kuramın temeli medyanın haberleri sunuş biçimiyle vatandaşın üzerinde kafa yorduğu ve konuştuğu konuların belirlendiği düşüncesine dayanmaktadır (Yaylagül, 2014:78).

Kamuoyu oluşturma ile gündem belirleme kavramlarının birbirine karıştırıldığına dikkat çeken Yüksel, iki kavramın kesişen noktaları olsa da birbirinin yerine ikame edilemeyecek kadar farklı olduğunu belirtmiştir. Kavramlar arası temel farkın etki alanlarıyla ilgili olduğunu ileri süren Yüksel, “gündem belirleme yaklaşımı, kamuoyunun farkına varma ve haberdar olma boyutunda, medya etkilerinin ilk basamağını oluşturan, bilişsel düzeydeki etkileri konu almaktadır. Kamuoyu oluşumundan söz edildiğinde ise genellikle medya etkilerinin daha üst aşamaları olan tutum, kanaat değişimi ya da davranış değişikliğine vurguda bulunmaktadır” “(Yüksel, 2007) şekilde iki kavramın farkını ortaya koymuştur.

Medyanın gündem oluşturması konusunda Terkan, şu kıstası ileri sürmüştür: Medyanın gündemi belli bir zaman aralığını içine alır ve o belirlenmiş zaman süreci içinde gündemi etkilemeye çalışır. Medya gündemi oluştururken kendi ekonomik veya ideolojik çıkarlarını dikkate alır ve buna göre bir gündem geliştirir (Terkan, 2005:564). Yüksel, ise buna ek olarak çeşitli alanlarda faaliyet gösteren baskı gruplarının dıştan yaptıkları etki ile medyanın gündeminin şekillenmesinde etkili olduğunu ileri sürmüştür (Yüksel, 2001:72). Bu faktörlerin yanı sıra medya çalışanlarının siyasilerle olan ilişkileri de medyanın gündem oluşturmasında etkili faktörlerdir (İrvan, 2001:81). Terkan, medyanın gündem belirlemede etkili olan bir diğer hususun ise, kitle iletişim araçlarının birbirleri ile olan etkileşimi olduğunu ileri sürmüştür (Terkan, 2005:565).

Atabek (1998), medya gündeminin oluşmasındaki etkileri; haberi bulan muhabirden, haberin ne şekilde işleneceğine dek medya çalışanlarından kaynaklanan etkiler, gerçekten gündem maddesi olacak kadar önemli olaylar ve medya çalışanlarının ilişkileri, yakın çevresindeki seçkinler ve diğerleri ile girdikleri ilişki sonucu ortaya çıkan etkiler şeklinde özetlemiştir (Atabek, 1998:164-165). Halkla İlişkiler kuramcılarına göre (Grable, Vibbert), “bir ya da daha çok insan bir duruma ya da algılanan bir soruna önem atfettiğinde bir gündem yaratılmış olur” (Akt. Yazar, 2008-James Grunig, 2005:163). Vibbert, gündemlerin tanımlama, meşrulaşma, kutuplaşma ve özdeşleşme şeklinde dört evreden geçerek geliştiğini söylemiştir.

Gündem belirleme yaklaşımı ile ilgili yukarıdaki ifade edilen uzman görüşlerine istinaden bu yaklaşımın özetle iki temel iddiası olduğu söylenebilir. Birincisi: Medya gerçekliği yansıtmaz, onu filtre eder ve yeniden kurar. İkinçisi: Medyanın belirli konuları ve o konularla ilgili belirli açılarını öne çıkarır ve böylece kamunun bakışını etkiler. Bilim insanlarının yukarıdaki açıklamaları temel alınarak gündem belirlemenin; konuların seçilmesi, seçilen konularla ilgili olarak neyin önemli olduğunun belirlenmesi ve belirlenen gündemin bir ortamdan diğerine aktarılması şeklinde üç aşamadan oluştuğu söylenebilir.

3.4. Gündem Belirleme Kuramının Önemi

Medya, toplumun gündemini oluşturmada önemli işleve sahiptir. Bunu yaparken bazı olayları olduğundan fazla gündeme tutarak onlara geniş yer verir ya da bazı olayları

gündeme getirmez. Gündeme gelmeyen olay hakkında toplum habersiz kalır ve medya bu şekilde toplumun için farklı gündemler oluşturur. Gündem belirlemenin neticesinde kaçınılmaz olarak kamuoyunun düşünce ve kanaatlerinde bir etkilenme ve değişme olur. Medyanın olaylara verdiği önem ve öncelik kamuoyunun da önem ve önceliği haline gelir (Yaylagül, 2014:80).

Kitle iletişim araçlarının (KİA) öncelik verdiği konular izleyicinin de önceliği olur. KİA'nın konulara verdiği öneme göre kamuoyu kendi önceliğini oluşturmaktadır. Bu anlamda gazetelerde yer alan önemli konular, gazetenin diğer içeriğini de oluştururken, köşe yazıları, röportajlar ve diğer araştırma yazıları da bu öncelikli konuyu tartışır. Medyanın gündem yaptığı konuları televizyonlar birinci haber olarak verirler. Bazen toplumun gerçek gündemi olan konulara KİA'da ya hiç verilmez ya da son sıralarda ve kısa kısa yer verilir.

Son yıllarda çeşitlilik ve kullanımda yaygınlık kazanan sosyal medya ağları, kitle iletişiminde yeni bir devir açmıştır. Sosyal medyayı kullanan kitleler bu mecra ile artık kendi gündemlerini oluşturabilmektedirler. Buna rağmen televizyon ve gazete gibi geleneksel kitle iletişim araçlarının mülkiyetini ve işletmeciliğini elinde bulunduranlar bu araçlar yoluyla ulaşabildikleri kitleler üzerinden kamuoyunu önemli ölçüde etkilerler. Ayrıca büyük medya gruplarını kontrollerinde tutanlar dünya üzerindeki güç ilişkileri içerisinde yer alırlar. Bu ilişkilerde medyanın görevi dünyanın gündemini ekonominin ve siyasetin seçkinlerinin istekleri doğrultusunda belirlemektir (Güngör, 2011:213).

3.5. Gündem Belirleme Kuramına İlişkin İlk Çalışmalar ve Tarihi Süreç

Gündem belirleme kavramını ilk adlandıranlar Maxwell E. McCombs ve Donald L. Shaw'dır. ABD'nin 1968 yılı başkanlık seçimlerinde, kararsız seçmenlerin medyadan nasıl etkilendiğini araştırmışlardır. McCombs ve Shaw, çalışmalarında kararsız seçmenlere seçim süresince temel mesele olarak ne düşündüklerini sormuş, aldıkları cevapları güncel medya içeriği ile karşılaştırarak bir değerlendirmede bulunmuşlardır. Medyanın gündeminde olan konuların önem sıralaması ile kararsız seçmenlerin düşünce dünyasındaki önem sıralaması arasında ilişkinin varlığını sorgulayan bilim insanları, buradan hareketle “gündem belirleme” kavramını tanımlamış, kavramdan “kitle medyasının bir işlevi” olarak söz etmişlerdir.

Medyanın insanlar üzerindeki etkilerinin güçlü olduğunun düşünüldüğü dönem 1920-1940 yıllarıdır. Ardından medya etkilerinin sınırlı olduğunun düşünüldüğü dönem 1940-1960 yıllarıdır. Sonraki yıllarda medyanın etkilerinin sanılan kadar sınırlı olmadığı ve belki de güçlü olduğuna dair düşünceler gündeme gelmiştir. 1970’li yıllardan sonra medyanın insanlar üzerindeki etkilerinden söz edilirken bu etkiler belli düzeylerle açıklanmıştır. İlk düzey, “farkında olma” ya da “farkına varma/vardırma” düzeyidir. Okur veya izleyici- medya aracılığıyla çevrelerinde olup bitenlerin farkına varmaktadırlar. Ardından ikinci düzey olan “bilgi edinme” düzeyine geçilir. Üçüncü aşamada ise “tutum” geliştirme düzeyine ulaşılır. Son aşama ise, iletişimin üzerinde en çok sözü edilen etkilerine yöneliktir. Henüz sınırlı sayıda araştırma yapılmış olsa da elde edilen sonuçlar, medyanın insanların tutumlarını da etkilemede başarılı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu aşamada davranış değişikliği söz konusu olmaktadır (İrvan, 2001:69).

3.6. Suskunluk Sarmalı Kuramı

Bu kuram, Nazi partisi subayı ve öğrenci örgütü üyesi olan Alman sosyolog Elisabeth Noelle-Neumann tarafından geliştirilmiştir (1974,1980). Elisabeth, Nazi propagandası yapan bir gazeteci olarak, Alman Hıristiyan Demokrat Partisi’nin seçim araştırmalarını yapan özel bir kamuoyu araştırma şirketi kurmuştur. Suskunluk sarmalı modeli, deneyimleri ve özellikle 1970 başlarındaki araştırmalarının sonucu olarak oluşmuştur.

Modelin varsayımları şu şekildedir: “İnsanlar çoğunluk tarafından hangi fikirlerin tutulduğunu ya da kuvvet kazandığını, hangi fikirlerin azınlıkta olduğunu ve gerilediğini görmek için çevreyi gözlerler ve egemen olan kamuoyunu bilirler. Toplumdaki çoğunluk tarafından benimsenmeyen tutumları, inançları ve fikirleri tutmadan sakınırlar; sosyal izolasyondan korkarlar; bu nedenle azınlıkta olan düşüncelerini ifadeden geri dururlar. İzolasyon korkusu, suskunluk sarmalını hızlandıran merkezi güçtür. İnsanlar kendi düşüncelerinin egemen kamuoyuyla benzer olduğunu düşündüklerinde, bunu açıkça ifadeye yönelirler; fakat kendi düşüncelerinin azınlıkta olduğunu algılayınca, ifade etmez, konuşmaz dile getirmez ve bastırırlar.” Noelle-Neumann’a göre (1984), sadece caniler veya kahramanlar toplumun ne düşündüğüne önem vermez ve dikkate almazlar. Bir görüş biçiminin

egemen olduğunu algılama, çoğu kez halk çoğunluğunun böyle bir görüşe sahip olup olmadığıyla çok az ilişkilidir. Algılanmış çoğunluk fikirleri, çoğu kez sadece bir azınlık tarafından tutulur ve kabul edilir. Bununla birlikte, bir görüş biçiminin çoğunlukta olduğu algısı sarmal bir süreci harekete geçirir: Bu süreçte aksi görüşe sahip halk sessiz durmaya başlar ve algılanmış çoğunluk görüşü egemen gerçek görüş olarak kurulur. Kişiler arası iletişim bilgilendirmesi sağlar, ancak kitle iletişim araçları asıl faktör olmaya yönelir: medya suskunluğun sarmalıyla azınlığın sesini kesmesini hızlandırır. Bu kuram, bireylerin birçoğunun dışlanma ya da toplumu oluşturan herkesten biri sayılmama, kabuğuna çekilme, kabul edilememe korkusuyla, çoğunluğun kanaatlerini-düşüncelerini-takip ettikleri veya görüşlerini kabul ediyor göründükleri varsayımına dayanır. Aslında bu kuram, çok yerinde ve zamanında açıklanmıştır denilebilir. Zira toplumda baskın grupların kendi düşünce ve inançlarını isteyerek veya zorla dayatmaları da gözlemlenen bir olgudur.

Alman siyaset bilimci Elisabeth Neuman tarafından geliştirilen bu kuram kitle iletişim kuramları arasında önemli bir yere sahiptir. Elisabeth Neuman, kamuoyu ile kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi incelerken, “suskunluk sarmalı” prensibinden söz etmektedir. Suskunluk sarmalı, “anonim bir toplumda bağlılığın, değerler ve hedefler üzerindeki yeterli bir anlaşma düzeyi aracılığıyla sürekli olarak sağlanmak zorunda olduğu varsayımı üzerine kuruludur” (İrvan, 2002:384).

Neuman, suskunluk sarmalının kapsamını ve işleyişini şöyle ifade etmektedir: Suskunluk sarmalı kuramı, sadece birbirlerini tanıyan gruplar değil, toplumun ortak uzlaşmanın dışına çıkan bireyleri dışlamak ve toplumda ihraç etmekle tehdit ettiği, öte yandan bireylerin de genellikle bilinçsiz, muhtemelen genetik bir dışlanma korkusuna sahip oldukları görüşünden hareket eder. Bu dışlanma korkusu bireylerin, çevrelerinde hangi düşünce ve davranışların onaylandığını öğrenmek amacıyla, sürekli olarak insanları ve olayları gözlemlemesine neden olur. Ayrıca kurama göre, insanlar tahminlerde ve değerlendirmelerde bulunmalarını sağlayan istatistiksel bir yetiye sahiptirler ve davranışları, konuşmaları bunun sonuçlarından etkilenir. Görüşlerinin toplumun geneliyle uyum içinde olduğundan emin olduklarında, gerek özel, gerekse kamusal alana kendinden emin bir biçimde katılır ve rozetlerle, araba çıkartmalarıyla, giyim tarzıyla ve herkes tarafından görülebilen diğer simgelerle düşüncelerini açığa vururlar. Örneğin kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan

memurların siyaset yapma yasağı olmasına rağmen, iktidardan yana olan görüşlerini açıkça ve sesli olarak belirtmeleri gibi. Yine ülkemizde Gezi Parkı olayları da bu tanımlamaya uyan bir harekettir. Azınlıkta olduklarını düşündüklerinde, daha dikkatli davranır ve susmayı tercih ederler, böylece toplum içinde gerçekte olduğundan daha zayıf bir izlenim yaratırlar. Bu durum, bu cephe giderek küçülüp, geçmişteki değer yargılarına sıkı sıkıya sarılan küçük bir çekirdek oluşturana ya da kanaatleri bir tabuya dönüşene kadar devam eder.

Suskunluk sarmalı kuramı beş varsayım üzerine kuruludur: 1. Toplum genel uzlaşmanın dışına çıkan bireyleri dışlamakla tehdit eder. 2. Bireyler sürekli dışlanma korkusu içindedirler. 3. Bireyler dışlanma korkusundan ötürü sürekli kanaat ortamlarını gözlemleyip, değerlendirmeye çalışırlar. 4. Bu gözlemler sonucu edindiği izlenimler bireyin toplum içindeki davranışlarını, özellikle de görüşlerini ifade etme ya da saklama konusunda etkiler. 5. Son varsayım bu dört varsayımı birleştirir ve buradan kamuoyunun oluşumu, korunması ve değişimine dair çıkarımlarda bulunur” (Neumann, 1996:234).

Suskunluk sarmalı kuramı, bireylerin sürekli olarak dışlanma korkusu duyduğu ve bu korku nedeniyle her an fikirlerini yeniden değerlendirmeye tabi tuttuğunu varsaymaktadır. Bu değerlendirmeler sonucu da kişi ya fikirlerini kamuoyu önünde açıkça ifade etmektedir ya da gizlemektedir. Eğer bireyin fikri, kamuoyunda genel kabul görüyorsa, birey fikrini açıklamakta bir sakınca görmemektedir. Ancak kamuoyunun genel görüşünden farklı düşünüyorsa işte o zaman fikrini gizlemeyi tercih etmektedir. “Bireyler de kendi fikirlerini oluştururken en çok da kitle iletişim araçlarından sağlanan bilgi ve haberleri kullanmaktadır. Bir yerde bireyler, kitle iletişim araçlarının topluma sundukları bilgileri değerlendirmekte, bu bilgilerin kamuoyunda nasıl algılandığına, kamuoyunun hangi yönde oluştuğuna dikkat ederek, buna göre bir pozisyon almaktadırlar. Kitle iletişim araçlarının oluşturduğu ve hatta yönlendirdiği kamuoyu, toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından kabul görmekte, sorgulanmadan, tartışılmadan olduğu gibi algılanabilmektedir. Bu yönlendirilmiş kamuoyunun bakış açısından farklı düşünen, en azından genel kabul görmüş fikirlere katılmayanlar ise, toplumun geneli tarafından uyumsuz olarak nitelenerek dışlanabilmektedir” (Özkan 2004:218). Bu durum son yıllarda yapılan mahalle baskısı, toplumsal baskı içerikli araştırmalara da konu olmuştur. Binnaz Toprak’ın,

araştırma sonuçlarını konu alan, “Türkiye’de farklı olmak-Din ve muhafazakârlık ekseninde ötekileştirilenler” (2008) isimli kitabında belirttiği gibi, insanlar yaşam biçimlerine müdahale edildiğini, kimliklerini gizlediklerini ve muhafazakâr çoğunluğun baskısı nedeniyle rahat hareket edemediklerini ifade etmektedirler. Dolayısıyla insanlar çoğunluğun görüşlerine katılmadıkları durumunda seslerini çıkaramamakta ve onlardan biriymiş gibi davranabilmektedirler.

Neumann’a göre insan dışlanmaktan kaçınmakta ve çoğunluk görüşlerine uyum göstermeyi tercih etmektedir. Egemen görüşlerle aynı doğrultuda olduğunu saptayan kişinin özgüveni artmakta, korkmadan benimsediği fikirleri ileri sürmekte, gazetesini veya rozetini herkesin görebileceği şekilde sergilemekte sakınca görmemektedir. Buna karşın psikolojik sezgisi ile görüşlerinin azınlıkta olduğunu fark eden kişi “ötekileştirilmiş” konuları, örneğin kadın-erkek eşitliği, Alevilik, laiklik, içki içme, oruç tutmama gibi tartışmaya açık konularda görüşlerini açıklamaktan kaçınmaktadır. İşte bu noktada suskunluk sarmalı oluşmaktadır. Başka bir deyimle korkuya kapılan, dışlanmak istemeyen, gruptan kopmayı göze almayan birey, çareyi sessizliğe gömülmekte bulmaktadır. Dolayısıyla “mahalle baskısı”nın artışı ile “suskunluk sarmalı”nın büyümesi iç içe geçmiş bir toplumsal sürece yol açmaktadır (Unat, 15 Ocak 2009, Cumhuriyet Gazetesi). Diğer taraftan, bu kuramın varsaydığı husus, kitle iletişim araçlarında işlenen görüşün meşru ve başat olduğu üzerinedir. Diğer bir deyişle, alternatifin bastırıldığı ya da yok edildiği, yok sayıldığı ve ekranlarda görünürlüğünün engellendiği bir ortamda insanlar-kitleler- sessizleşip “bekle gör” anlayışıyla suskunluk sarmalının girdabına girmekte ve daha da suskunlaşmaktadırlar. Bu duruma “sessiz çoğunluk” diyenler de vardır. Yani, bireyler, kurumlar, kitleler suskun kaldıklarında ve görüşlerini ifade edemediklerinde, görüşleri daha az yaygın ve daha az geçerli hale gelmekte, bu görüşleri kabul eden kitleler bu yolla suskunluk sarmalına düşmektedirler. Bu durumda, özellikle “sessiz çoğunluk” diye nitelenen kararsız kitleler kendi güçlerinin farkında olmadıklarından, medyada başat görüşmüş gibi sunulan görüşleri kabul etme yoluna gitmekte, kanaatlerini ve tutumlarını buna göre, oluşturup seçim sandığına gitmektedirler. Kalender, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Seçmenler, herhangi bir siyasi parti veya adaya oy verme kararı durumunda toplumdaki çoğunluk görüşünü gözleyebilecek, bunun içinde yoğun olarak kitle

iletişim araçlarına başvuracaktır. Eğer oy vermeye niyetlendiği siyasal parti veya adayın seçmenlerin çoğunluğunca desteklendiği inancına sahip olursa, bu yöndeki niyetini sağlamlaştıracak ve açıkça görüşlerini belirtme cesaretine sahip olacaktır. Tersine bir durumda kendi siyasal parti veya adayının kazanamayacağına inanacak, ya “gözde olana yönelme” etkisiyle toplumca daha çok desteklenen tarafta yer alacak veya susup pasif bir hale geçecektir” (2005:113).

Suskunluk sarmalında tek yanlı propagandanın, ikna yöntemlerinin ve asılsız haberlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Medya bu etkilerini üç yolla sağlamaktadır: İlk olarak, kitle iletişim araçları toplumda baskın olan düşüncelerin neler olduğunu biçimlendirmektedir. Örneğin muhafazakâr demokrat görüş gibi. İkinci olarak, yükselmekte olan düşüncelerin-ideoloji ve dünya görüşü-neler olduğuyla ilgili izlenimleri pekiştirmektedir. Son olarak, herhangi bir bireyin toplum -kitle- önünde hangi düşüncelerin korkmadan söylenebileceği ile ilgili izlenimleri belirlemekte ya da pekiştirmektedir.

3.7. Bilgi Açığı Hipotezi ve Ortaya Çıkışı

İlk olarak 1970 yılında ABD’de Minnesota Üniversitesi’nde çalışan Phillips J. Tichenor, George A. Donohue ve Clarice N. Olien’in, “Kitle Medyasının Akışı ve Bilgideki Farklı Büyüme” adlı çalışmaları ile birlikte ortaya çıkmıştır. Kitle medyasındaki bilgilerin bir toplumsal sisteme nüfuzu arttıkça, bilgilerin kazanımı sosyo-ekonomik seviyeye göre farklılık göstermektedir. Kitle iletişim araçları tarafından aktarılan bilgiler, toplumun içerisinde yer alan daha yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip kesimlerce, toplumun daha düşük sosyo-ekonomik statüye sahip kısımlarına göre daha hızlı bir şekilde kazanılmaktadır. Böylece bu kesimler arasında var olan bilgi açığı azalmak yerine daha da artmaktadır. Bilgi açığı hipotezini aynı zamanda bir “iletişim açığı” olarak nitelendirilen bu hipotez, kitle iletişim araçlarının bir konu ile ilgili olarak toplumu geniş bir şekilde bilgilendirme konusunda başarısızlığını açıklayan bir teori olarak görmüşlerdir.

Tichenor, bilgi açığı hipotezini ortaya koyarken farklı çalışmalardan yararlanmışlardır. Bu araştırmalar; haberin yayılması çalışmaları, zaman eğilimi, bir gazete grevi ve kendi yapmış oldukları bir çalışmayı kapsamaktadır. Haber yayılması çalışmalarında Star-Huges, Robinson, Hyman Sheatsley ve Key’in araştırmalarından

esinlenmişlerdir. Star ve Huges, gençlerin Birleşmiş Milletler hakkında bilgi edinmesini sağlamaya çalışan bir araştırmada, yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin konuya daha fazla ilgi duyduklarını ve dolayısıyla daha çok bilgilendiklerini tespit etmişlerdir. Bir diğer araştırmacı olan Robinson ise çalışmasında, bir konu hakkında daha az bilgiye sahip bireylerin dışarıdan gelen bir uyarıcı güç olmadan bu konu hakkında bilgi edinme konusunda pasif olduklarını, buna karşın başlangıçta daha çok bilgiye sahip bireylerin bu konu hakkında bilgi edinmede daha istekli davrandıkları sonucuna ulaşmıştır.

Hyman ve Sheatsley araştırmalarında “insanlar öğrendikçe ilgileri artar, ilgileri arttıkça da öğrenme eğilimleri artar” gibi bir sonuca ulaşmışlardır. Key ise, başkanlık seçimi için yapılan kampanyaların yüksek ve düşük eğitim düzeyine sahip bireyler arasındaki bilgi açığını arttırabileceği yönünde bir görüş bildirmişlerdir

(Tichenor vd., 1970:159-161,170). Zaman eğilimi konusunda ise bilgileri uzun ve kısa dönemli araştırmalardan toplamışlardır. Gazete grevi konusunda ise Samuelson’ın (1960) doktora tezinden istifade etmişlerdir. Bununla birlikte yaptıkları saha çalışması bilgi açığı hipotezini desteklemiştir. Ortaya koydukları hipotezin iki şekilde test edildiğini, ancak medya yayınlarının olmadığı dönemde de test edilebileceğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, daha sonraki çalışmalarda diğer araştırmacılar, bilgi açığını test etmenin başka bir yolunu tespit etmişlerdir. Bu yöntem ile araştırmacılar hipotezi eğitimi düzeyi, bilgi ve medya kullanımı arasındaki ilişki bakımından teste tabi tutmuşlardır. Genel olarak; hipotezin, zaman içinde, zaman içerisinde belli bir noktada ve medya kullanımına göre test edildiği görülmüştür.

Zaman içerisinde belirli bir noktada medyada daha az yer alan konularla kıyaslandığında medyada daha çok yer alan konuların elde edilmesi ve eğitim seviyesi arasında daha yüksek bir ilişki olacağı belirtilmiştir. 1967’de bireylerin bir konuyu anlamadaki farklılıklarını tespit etmek amacıyla 22 Tıp ve Biyoloji makalesi ve 21 Sosyal Bilim makalesi belirlenmiştir. Çalışmada her bireyden iki farklı bilim haberinin makalesini okumaları istenmiş ve sonuç olarak yapılan dört karşılaştırmanın her birinde medyada daha çok yer alan makalelerin yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin konuya olan ilgilerini ve anlamalarını çok daha fazla

arttırdığı neticesine ulaşılmıştır (Tichenor vd., 1970:188).

Tichenor'den farklı olarak (1970) Eveland ve Scheufele, bilgi açığı hipotezini test etmenin bir üçüncü yolu olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmacılar, zaman içerisinde belirli bir noktada tek bir konu test edildiğinde medya kullanımı yüksek olan bireylerin bilgi elde etme ve eğitim düzeyi arasında güçlü bir ilişkinin olabileceğini ifade etmişlerdir (2000).

3.7.1. Bilgi açığının oluşmasının ve azalmasının sebepleri

Bilgi açığının oluşmasında “iletişim becerileri”, “önceden verilmiş olan bilgiler”, “sosyal ilişki”, “bilginin kabulü, akılda tutma ve seçici/bilerek maruz kalma”, “kitle iletişim araçlarının doğası”nın etkili olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra yazılı basının bilim ve kamu işleriyle ilgili haberlerde daha yüksek sosyo-ekonomik statüye (SES) sahip bireylere yönelik haberler vermeyi istedikleri dikkati çekmektedir. Bu tür haberler ise, daha düşük SES'ye sahip kişilerin bir konuyu öğrenmesini kolaylaştıran tekrardan yoksundur (Tichenor vd., 1970:162). Yeni iletişim teknolojilerine ulaşmadaki ve bu teknolojileri kullanım için gerekli motivasyondaki farklılıkların bilgi açığı oluşmasında bir etken olduğu bildirilmektedir (Ettema ve Kline, 1977:181). “Toplum yapısı”nın da bilgi açığının oluşmasında bir diğer etken olduğu belirtilmektedir. Daha çoğulcu bir yapıya sahip toplumda bireyler çok farklı bilgi ve medya kaynaklarına ulaşmakta ve sonuç olarak bu çeşitlilikten dolayı farklı sosyal tabakalar arasında bilgi açığı genişleme eğilimi göstermektedir (Donohue vd, 1975:8). SES'si daha düşük olan bireylerin herhangi bir konuda bilgiyi elde etmek için daha az motive oldukları vurgulanmaktadır. Çünkü sosyo-ekonomik seviyesi daha düşük olan bireyler bu tür bilgilerin kendilerine herhangi bir fayda sağlamayacağını düşünmektedirler. Sonuç olarak, bilgi açıkları azalmak yerine artmaktadır (Ettema ve Kline, 1977:188).

Bilgi açığının konulara göre değişebileceği, yerel konulardaki bilgi açığının ulusal konulara göre daha az olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Ancak, yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin ulusal ve uluslararası konulara daha çok ilgi duymalarından ötürü bilgi açığı genişlemektedir (Brantgarde, 1983:361-365). 1999 ve 2014'te yapılan başka bir çalışmada “inanç-bilgi açığı” hipotezi ortaya konmuştur. Bu hipotez ideolojilerdeki farklılıklar üzerine temellenmiştir. Buna göre belirli

gruplar kültürlerindeki ve ideolojilerindeki farklılıklar sebebiyle diğer gruplara göre bilgiyi daha hızlı elde etmekte ve bu sebeple bilgi açığı genişlemektedir (Gaziano, 2014:13). Bir başka tespit ise, ideolojiler ve izlenen haber kaynaklarıyla ilgilidir. İnsanların bireysel yapıları ve ideolojilerinin takip ettikleri haber kaynaklarını belirlediği ve farklı ideolojilere sahip haber kaynaklarının haberleri farklı sunmalarından dolayı yatay bir bilgi açığı olduğu ortaya çıkmıştır (Wang vd., 2014:31).

Toplum kesimleri arasındaki bilgi açığının oluşmasında ve artmasında birçok sebep olduğu gibi, daralmasında da birçok sebep bulunmaktadır. Donohue ve arkadaşları 1975 yılında bilgi açığı hipotezini revize etmişler ve bilgi açığı hipotezinin her durumda aynı olmadığını ortaya koymuşlardır. Yani, bilgi açığı bazı etkenlerden dolayı daralma eğilimi göstermektedir. Onlardan farklı olarak ilerleyen yıllarda yapılan bilgi açığının azalmasında etkili olan bazı değişkenler tespit edilmiştir. Yerel sorunlarla ilgili olarak toplumda çatışma-anlaşmazlık seviyesi arttığında bilgi açığının daraldığı dikkati çekmektedir. Araştırmacılar toplumun modernleşmesinde, kentin yenilenmesinde ve yerel sanayileşme konusundaki çevresel kısıtlamalarla ilgili olarak bazı kaygıların olabileceğini ve bu tür kaygıların sosyal bir çatışmaya sebep olacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca bilginin çok yüksek bir oranda topluma nüfuz etmesiyle toplumun her kesiminin elde ettiği bilgide bir eşitleme söz konusu olduğunu ve bundan dolayı bilgi açığının tamamen yok olma eğiliminde olduğunu vurgulamışlardır. Bunlardan farklı olarak konuların medyada çok fazla tekrarı arttığında daha az aktif bireylerin de bilgiye ulaşacaklarını ve sonuç olarak bilgi açığının azalacağını dile getirmişlerdir (Donohue vd. 1975:3-9). Bilgi açığının azalmasında etkili olan bir diğer sebep ise, konuya olan ilgi seviyesidir. SES'si düşük olan kişilerin motivasyonu artırıldığında veya konu ve bilgi onlar için bir anlam taşıdığına bilgi açıklarının daralabileceği ortaya konmaktadır (Ettema ve Kline, 1977:188).

Diğer bir çalışmada, mesajın/haberin süresiz ya da uzun vadede medyada yer aldığı durumlarda bilgi açığının azalacağı ve daha sonra tamamen kapanacağı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada, kamuyla ilgili konulara ilişkin bilginin elde edilmesinde "bireysel ilgi"nin eğitim gibi sosyo-ekonomik faktörlerden çok daha fazla etki ettiğini ve konuya daha çok ilgi gösteren bireylerin daha çok bilgi elde ettikleri

sonucuna ulaşılmıştır (Genova ve Greenberg, 1979:80-81,88-90). Medya bağımlılığı da bilgi açığına azaltan etkenlerden biridir. “Medya bağımlılığı”nın farklı eğitim düzeyine sahip bireyler arasındaki bilgi açığına daralttığı belirtilmektedir (Miyo,1983:649).

Bireyler üzerinde medya kullanımının artırılmasının eğitim düzeyinden kaynaklanan bilgi açığına aşmak için önemli bir etken olduğu ortaya konulmaktadır (Kwak, 1999). Diğer taraftan, “topluluk bağları ve toplum bağımlılığı”nın yerel konularda bilgi açıklarını azalttığı dikkati çekmektedir (Viswanath vd., 2000). İdeolojinin siyasi konularda büyük bir rolü olduğu görülmektedir. ABD’de yapılan bir araştırmada demokratlar ve cumhuriyetçiler arasında sağık hizmetleri reformu konusunda var olan bilgi ve inançlardaki açıkların arttığına ortaya çıkması bunu göstermektedir. Eğitim düzeyi farklılıklarından dolayı ortaya çıkan bilgi açığının ise yok olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer bir ifadeyle, ideolojinin medyadan bilgi edinme konusunda eğitim seviyesinden daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hindman, 2012:585-605). Haberler duygusal olarak kişiselleştirildiğinde, düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin daha çok bilgilendikleri ve dolayısıyla bilgi açığının daraldığı görülmektedir (Bas ve Grabe, 2013). Diğer taraftan, medyada insanların ilgilendikleri konuların daha çok yer almasının, bilgi açıklarını azaltacağı ifade edilmektedir (Yaylagül, 2013:85).

3.7.2. Bilgi açığı ve medya

Bilgi açığı hipotezi, KİA’dan sunulan bilginin sosyo-ekonomik statüler arasında daha önceden var olan bilgi açıklarını daha da artırdığı varsayımı üzerine kurulmuştur. Tichenor (1970) ve Donohue (1975) bilgi açığı hipotezi konusunda büyük ölçüde yazılı basın üzerine eğilmişlerdir. Gazeteler vasıtasıyla gelen bilginin bilgi açıklarını daha da artırdığını belirtirken Miyo (1983), Tichenor’den farklı olarak, gazete okumanın az eğitilmiş insanların iletişim yeteneğini geliştirdiğini ve medya bağımlısı bireyler arasındaki bilgi açığına daraltabileceğini belirtmiştir. McLeod ve Perse ise, gazetecilerin ve haber organizasyonlarının faydalı bilgi sağlayarak ve verdikleri bilginin önemini ve faydasını topluma anlatarak daha düşük SES’ye sahip bireylere yardımcı olabileceklerini belirtmişlerdir (McLeod ve Perse, 1994:441).

Bir diğerk araştırmacı olan Jerit de, uzman veya gazeteci yorumlarının bilgi açıklarını daha da artırdığını bildirmekte, haber yazım tarzının değiştirilmesinin bilgi açıklarının daralmasına etki edeceğinden söz etmektedir (Jerit, 2009). Bas ve Grabe (2013). Haberlerin “heyecan-uyandıran” tarzı üzerine yaptıkları araştırmada, haberlerin duygusal kişiselleştirmesinin yüksek ve düşük eğitimli bireylerin bilgiyi kodlama, saklama ve hatırlamalarını güçlendirdiğini ve bu tarz haber sunmanın bilgi açığını azalttığını ortaya koymuşlardır. Tichenor (1970), televizyon izlemenin bazı durumlarda “bilgi-eşitleyici ” bir fonksiyonu olduğunu belirtirken, Prior (2005), televizyon izlemenin bilgi açığını azalttığını ancak kanal sayısındaki artışın bilgi açığını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Radyonun bilgi açığı üzerine etkisini inceleyen çok çalışma olmamakla birlikte Tichenor, Donohue ve Olien küçük yerleşim yerlerinde yaşayanlar için radyonun bölgesel konularda önemli bir haber kaynağı olduğunu ifade etmişlerdir (Donohue vd., 1987:87-90).

Radyonun etkisiyle ilgili olarak ABD’de yapılan bir alışma, Anayasa Mahkemesi Hâkimi Hugo Black’ın ve Amerikan Başkanı Roosevelt’in konuşmasını ele almıştır. Yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler bu konuşmaları diğer eğitim gruplarına göre çok daha fazla dinlemişler ve daha çok bilgi edinmişlerdir.

3.8. Bağımlılık Modeli

Bağımlılık modelini Rubin ve Windahl (1986) geliştirmişlerdir. Temel tez şudur: “Kişi belli ihtiyaçlarını karşılamak ve amaçlarını gerçekleştirmek için medya enformasyonuna bağlıdır. Ancak kişi her araca eşit derecede bağlı değildir. Gereksinimlerini daha çok gideren araca, gidermeyenden daha çok bağlanır. Kişi gereksinimlerini gidermek için medyaya daha çok bağlandıkça, medyanın önemi o kişi için daha da artacaktır. Kullanımlar sonucunda ortaya çıkan bağımlılık ve gündem hazırlama tezi arasında ince bir köprü kurar. Eğer kişi sadece medya enformasyonuna bağlı olursa, gündemi kurma kolaylaşır. Kullanımlar ve doyumlar araştırmaları kullanışın etkisini pek nadir işlemiştir. Bu noksanlığı ortadan kaldırmak için, izleyici odaklı ve toplum temelli bir inceleme çerçevesi getirildiği modelde ileri sürölmektedir. Bağımlılıkta, kişi iletişime gerekli olarak girer; kullanımlar, kişinin istek ve arzularına bağlıdır. Kullanımlar ve bağımlılık modeli bu iki farklı eğilimi birleştirir ve halkın güdülerinin toplumsal ve iletişim sistemleriyle ilişkilerini

geliştirdikçe değişip farklılaştığını gösterir. Bağımlılık modeli, kitle iletişimini toplumsal sisteme bağlar. Bu modele göre, çağdaş toplumlar gelişip karmaşıklaştıkça, halk toplumsal örgütlerle ilişkilerinde kitle iletişimine daha çok dayanmaya başlar.”

İletişim araçlarının etkisi toplumsal yapı, iletişim sistemi ve izleyiciler arasındaki ilişkilere dayanır. İlk ilişki, toplumsal sistemle kitle iletişimi sistemi arasında olmaktadır. Bu ilişki iletişim araçlarının kullanılmaya hazır ve ulaşılabilir, elde edilir olmalarına etki eder. İkinci ilişki, iletişim aracı ile izleyici arasında olmaktadır. Enformasyon gereksinimleri daha çok arttıkça, bunları karşılamak için araçlarla gönderilmiş enformasyon arama dürtüsü ve medyaya bağımlılık da güçlenir ve medyanın davranışları, duyguları ve algılamayı etkileme ihtimali de artar. Örneğin, toplumsal hayatı anlama, etkili ve anlamlı bir şekilde hareket etme, gerçeklerden ve sorunlardan, kaçma gibi durumlarda araçlara bağlanabilir. Üçüncü ilişki, toplum ve izleyiciler arasındadır. Toplum tüketicilerin iletişim araçlarını kullanmak gereksinimlerini ve güdülerini etkiler, toplum üyeleri için kurallar, değerler, bilgi ve yasalar sağlar. İletişim araçlarınıninkine benzer hizmet ve olanaklar sunarak, kültürel ve eğitim sistemleri iletişim araçlarına görevsel seçeneklerle hizmet edebilirler. Sistemler izleyicilere birçok yönden bağımlıdır. Siyasal sistem halka oy verenler, özel çıkar grupları ve seçmenler olarak dayanır. Ekonomik sistem, halka tüketici olmaları bakımından bağlıdır. İletişim araçları, bu ilişkilerde önemli bir “aracı” rolü oynar (Ball-Rokeach ve DeFleur,1976,1982; Rubin ve Windahl,1986).

“Toplumlarda şahıslar fonksiyon görebilmek için iletişim araçlarıyla gönderilen bilgilere muhtaçtır.” iddiasının geniş halk kitleleri için ne kadar doğru olduğu kuşkuludur: İletişim araçlarının verdiği "enformasyonun" kitleler için faydalar sağladığını ve kitlelerin bu enformasyon olmadan toplumda fonksiyon göremeyeceğini iddia etmek geçersizdir. Televizyon ortadan kaldırılırsa, onu en çok seyreden kişiler bile kısa zamanda anlamlı seçenekler bulup kullanmaya başlar. Kuramın göz ardı ettiği soru: Bu tür bağları araçların yaratmadığı veya yaratmak amacı gütmeyeceğini iddia etmek geçerli midir? Araçları gönderici olarak kullanılan "durumlara" yardımcı olarak mı gelirler, yoksa "durumları" yaratır ve "sömürtürler mi? Rubin ve Windahl'a göre en önemli husus, enformasyon arama stratejisi darsa ve alternatif kaynaklar arama ve kullanma güdüsü zayıfsa, kişinin bir kaynağa

bağımlılığı ve bu kaynak tarafından sunulan görüşle aynı çizgide olma veya görüşü kabul etme olasılığı daha yüksektir. Bu sav, kişinin enformasyon stratejisinin ve dürtüsünün zayıflığının nedenlerini iletişim kaynağının sayısına bağlar. Eğer kaynağın sayısı çoksa kişinin zayıflıktan kurtulacağını ima eder.

Anlamlı soru, bu basit ilişkinin varlığını araştırma yerine, enformasyon arama stratejisinin dar olmasına, kişinin alternatif kaynaklar arama dürtüsünün zayıflığına neden olan etkenlere yönelen sorudur. Ayrıca tek kaynağa bağımlılık fikrinin altında sayıca çokluğu niteliksel farklılığa bağlayan ideolojik çerçeve yatar. Eğer bu savın deneme ile elde edilecek sonucunu makro düzeyde yorumlarsak ve bunu mikro düzeyle birleştirecek elde edeceğimiz sonuç çok açıktır: Otoriter sistemlerin iletişim, kültürel, toplumsal sistemlerinde veya azgelişmiş ülke ya da azgelişmiş insanlarda bu tür durumu görürüz. Buna çözüm, makro düzeyde serbest pazar sistemini kabul ve geliştirme ve mikro düzeyde kişiye daha çok kaynak olanakları sağlamaktır. Aynı görüşü 1950'lerde Lerner ve arkadaşları ileri sürmüşlerdi. Örneğin eğer sadece tek bir dergi okuyorsa, daha çok dergi okumasını sağlamak; eğer moda dergisini okuyorsa, buna ek olarak bugünün modası, gençlik modası, gelin ve moda, yaşasın moda gibi farklı seçenekler sağlamak. Kısaca, kişiyi bu dar çerçeveden ve uyuşukluktan kurtaracak seçim özgürlüğünü sağlamak. Bunun ne denli basit fakat bazı egemen yapılar için ne denli işlevsel olduğu görülmektedir.

İkinci sav, eğer kişinin enformasyon arama stratejisi daha geniş, var olan kaynakların nicelik-nitelik karışımı iyi, görevsel alternatifler arama isteği güçlü ise, belli iletişim kaynağına bağlılık daha azdır ve bu aracın algıları, tutumları ve davranışları etkileme ihtimali de azdır. Bu öneride de, ilkinde olduğu gibi, önemli öge belli bir iletişim kaynağına bağımlılık veya bağımsızlıktır. İkinci savın doğal sonucu şudur: Çok kaynağın olduğu bir çevrede tutumlar ve davranışlara kitle iletişim araçlarının etkisi çok azdır. Bu modelin getirdiği gerçek bir yenilik yoktur. Özgür ülkelerde sistemlerin getirdiği sınırlamalar bireylerin olanaklarını ve yeteneklerini geliştirme yönünde çalışır. Otoriter sistemlerde getirilen sınırlamalar ise, kişilerin bireysel etkenliğini ve seçme olanaklarını azaltır. İkinci sistemde, pasif izleyici ve güçlü iletişim araçları görüşü geçerli olur. Rubin-Windahl mikro fonksiyonalizm ve makro fonksiyonalizmi birleştirmeye çalışmışlar ancak araştırma önerilerinde zorunlu olarak mikro düzeye dönmüşlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE 2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNE KATILAN SİYASİ AKTÖRLERİN BASINDA YER ALAN İLETİLERİNİN ANALİZİ

Bu bölümde, 2014 cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde aday olarak yarışan üç siyasi aktöre ilişkin basında yer alan iletiler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmektedir. Araştırmanın amacı, önemi, kapsamı, yöntemi ve varsayımları belirtildikten sonra, çalışmanın sınırlılıklarına yer verilecektir. Elde edilen bulgular başlığı altında, adayların incelenen gazetelerde ekonomi, iç-dış politika ve eğitim konularında yapmış oldukları açıklamalara ilişkin iletilerin analizi yapılacaktır.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, 2014 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yarışan adayların basında yer alan iletilerinin analizinin gerçekleştirilmesidir. Bu kapsamda ideolojik bakış açıları farklı Cumhuriyet, Sabah, Yeni Şafak ve Hürriyet gazeteleri araştırmanın objesi olarak belirlenmiştir.

4.2. Araştırmanın Önemi

Basın, siyasal iletişim kampanya sürecinde siyasi aktörlerin hedef seçmen kitlesinin oy verme davranış ve eğilimlerini etkileyebilmek, parti ya da kendi politikalarını anlatabilmek amacıyla yoğun olarak yer almaya çalıştıkları bir mecraya dönüşmüştür. Dolayısıyla bu süreçte siyasi aktörlerin/adayların basında çıkan haber içeriklerindeki iletilerinin analiz edilmesi siyasal kampanya kodlarının çözümlenmesi açısından son derece önemlidir. Çalışma bu perspektiften yaralanarak seçime katılan üç adayın basın iletilerini çözümlenmekte ve bilimsel alana katkı sağlamayı hedeflemektedir.

4.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmada, Türkiye’de 2014 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecine ilişkin olarak

ideolojik görüşleri farklı ve yüksek tiraja sahip dört gazete Cumhuriyet, Sabah, Yeni Şafak ve Hürriyet gazeteleri inceleme kapsamına dahil edilmiştir.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Hürriyet, Cumhuriyet, Yeni Şafak ve Sabah gazeteleri içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmada, adaylara ait haberlerin dağılımları nicel ve nitel içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Nitel araştırma “niçin”i anlamaya yönelikken nicel araştırmada “ne kadar”ı bulmaya yöneliktir. Bu çalışmada içerik çözümlemesinin her iki yönteminden de yararlanılmıştır. Haber içerikleri nitel içerik analiziyle çözümlenmeye çalışılırken, hangi adaya hangi gazetenin ne kadar yer verdiği nicel araştırmalarla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4.5. Varsayımlar

Türkiye’de halkın doğrudan seçimiyle yapılmış ilk cumhurbaşkanlığı seçimi 10 Ağustos 2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu seçimi diğer seçimlerden farklı kılan en bariz özelliği ilk defa cumhurbaşkanı adayları kendi siyasal kampanyalarını yapmış, bu kampanyalarla halktan doğrudan oy istemişlerdir. 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, kamuoyu ve medya tartışmalara yoğun şekilde katılmıştır. Kamuoyunda tartışılan ve medyanın gündemini oluşturan konular genel olarak siyasal sistem tartışmaları, orantısız rekabet ve adayların mal varlıkları ve kişilikleri ile ilgili konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Siyasal gündem medya gündemini de bariz şekilde ayırtmıştır.

Gazeteler cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde siyasi aktörlerin politik hedefleri doğrultusunda ülkenin ekonomik, askeri ve politik gündemini belirleyecek iletilere yer vermektedir.

1- Araştırma kapsamında analiz edilen gazeteler seçilirken sahip oldukları ideolojiler belirleyici olmuştur. Hürriyet, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinin seçim sürecinde siyasi iktidarın gündemi ekseninde ve onun desteklediği adayın görüşlerine paralel iletilere yoğun olarak yer verdiği varsayılmaktadır. Sol Kemalist Cumhuriyet

gazetesinin ise haber sürecinde tüm adaylara eşit şekilde yer vererek nötr kaldığı öngörülmektedir.

2- Araştırma kapsamında incelenen gazeteler 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde kararsız seçmen kitlesini etkileyebilecek, kendi ideolojilerine uygun ekonomik, politik iletilere yer vererek destekledikleri adayların oy potansiyelini artırmaya çalışmaktadır.

3- Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde siyasal iktidar basın iletileri aracılığıyla kamuoyu gündemini belirlemeye ve kendi adayının seçim yarışından başarıyla çıkmasına zemin hazırlamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda seçimlere ilişkin siyasal iletişim stratejisinin temelini ise ekonomik, askeri ve siyasi sorunlar ile bunların çözümüne odaklandırmaktadır.

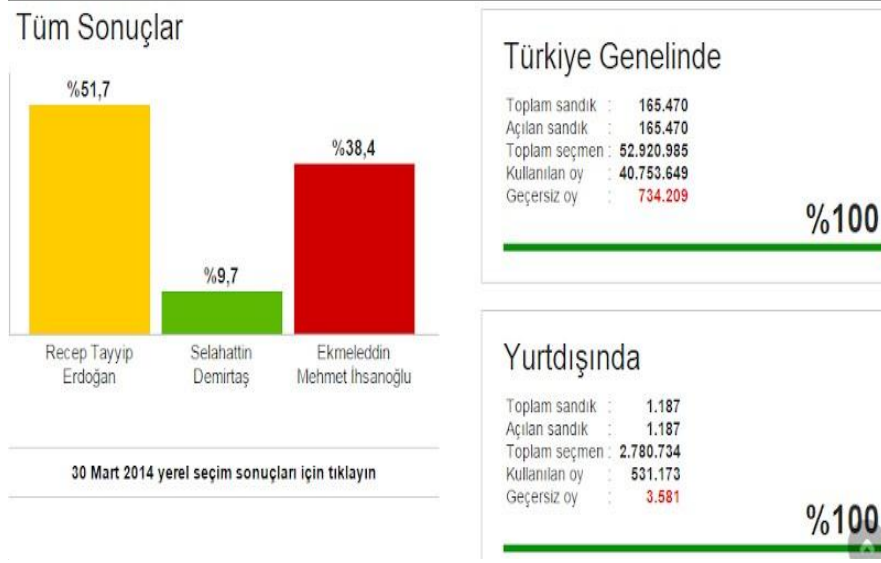
4.6. Sınırlılıklar

Bu çalışma, günlük olarak ulusal yayın yapan Cumhuriyet, Sabah, Yeni Şafak ve Hürriyet gazeteleriyle sınırlandırılmış, çalışmada söz konusu gazetelerdeki cumhurbaşkanı adaylarının, 9 Temmuz-9 Ağustos 2014 tarihleri arasındaki iletileri değerlendirilmeye alınmıştır.

Siyasi medya ve akabinde bunların kullanımı, son yıllarda çok fazla tartışılan ancak henüz çerçevesi üzerinde tam uzlaşılabilen yeni bir konudur. Bu nedenle, akademik yazında bu alanda yapılan çalışmalar çok fazla değildir. Toplumun algısının, medyanın sadece gündem takip edilen bir sektör olarak görülmesinden ibaret kalması ve benzeri siyasi içerikli konularda fazla açık davranmaması araştırmanın diğer bir kısıtını oluşturmaktadır. Niş bir alan sayılabilecek çalışma konumuza dair yapılacak yeni araştırmalar ekseninde yayınlanacak eserlerle, literatürün zenginleşmesi sağlanabilir. Nitel ve nicel araştırmalardan elde edilecek üst bilgilerle, konunun paydaşları durumundaki siyaset, medya, kamuoyu figürlerinin gelişim sürecinin hızlandırılabilmesi öngörülebilir. Bu araştırmaların uygulamalı içeriğinin geniş bir alanın ilgisini çekeceği düşünülmektedir.

4.7. Elde Edilen Bulgular

2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri belirlenen gazetelerde nicel ve nitel analize tabi tutulmuştur.

Şekil 4.1. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Haritası (http://www.cumhuriyet.com.tr/cb_secim_2014_1.)

Seçimi % 51,7'lik oranla Recep Tayyip Erdoğan kazanmış, Ekmeleddin Mehmet İhsanoğlu'nun oy oranı % 38,4'te kalmış ve Selahattin Demirtaş'ın oy oranı ise % 9,7 olarak gerçekleşmiştir.

4.7.1. Recep Tayyip Erdoğan

Recep Tayyip Erdoğan'a ait ileti başlıklarını tablolar eşliğinde analiz edelim;

Tablo 4.1. Recep Tayyip Erdoğan'ın İleti Başlıkları

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İleti Konuları	29	48,4	11	50,0	31	52,5	30	53,7
Ekonomi	23	35,5	9	50,0	18	27,9	17	33,3
İç Politika	8	14,5			10	14,8	6	13
Dış Politika	2	1,6			2	4,9		
Eğitim								
Kültür-Sanat								
Toplam	62	100	20	100	61	100	54	100

2014 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde elde edilen bulgulara göre Recep Tayyip Erdoğan'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te ekonomi ve iç politikaya yönelik çok sayıda iletisi bulunmaktayken; Cumhuriyet dışında diğer gazetelerde dış politika ve eğitim iletileri az sayıdadır. İncelenen tüm gazetelerde ise, Recep Tayyip Erdoğan'ın kültür-sanat iletisinin olmadığı saptanmıştır.

Tablo 4.2. Recep Tayyip Erdoğan'ın Ekonomi İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Terör	30	48,4	10	50,0	32	52,5	29	53,7
Dokunulmazlık	22	35,5	10	50,0	17	27,9	18	33,3
Enflasyon	9	14,5			9	14,8	7	13
İşsizlik	1	1,6			3	4,9		
Eğitimde Artış								
İç Dış Borç								
Bölge Refahı								
Lider Ülke Olma								
Toplam	62	100	20	100	61	100	54	100

2014 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde elde edilen bulgulara göre Recep Tayyip Erdoğan'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te ekonomi iletilerinde özellikle terör ve terörün verdiği zararları çok fazla dile getirmiş durumdadır. Dokunulmazlık, enflasyon ve işsizlik diğer en önemli ekonomi iletileri arasında sıralanmaktadır. İç borç, bölge refahı ve lider ülke olma durumu konusunda gazeteler bu konulara değinmemişlerdir.

Tablo 4.3. Recep Tayyip Erdoğan'ın İç Politika İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Demokratikleşme	8	14,5			7	14,8	9	13
Laiklik								
İnsan Hak ve Özgürlükleri								
Siyasal Sistem	2	1,6			5	4,9		
Din Siyaset İlişkisi	28	48,4	12	50,0	30	52,5	27	53,7
Hukuk Devleti								
Milli Birlik Vurgusu	24	35,5	8	50,0	19	27,9	17	33,3
Kadın Hakları								
Toplam	62	100	20	100	61	100	54	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Recep Tayyip Erdoğan'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle Din ve Siyaset ilişkilerine değinmişlerdir. Ardından Milli Birlik Vurgusu demokratikleşme ve siyasal sitem gelmektedir.

Tablo 4.4. Recep Tayyip Erdoğan'ın Dış Politika İletileri

Gazeteler İleti Konuları	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Kıbrıs Sorunu	2	1,6			4	4,9		
AB ilişkileri	21	35,5	13	50,0	16	27,9	17	33,3
Ortadoğu ilişkileri	10	14,5			8	14,8	8	13
Yunanistan ilişkileri								
Amerika ve Rusya ilişkileri	29	48,4	7	50,0	33	52,5	30	53,7
Bölge Ülkelerindeki İstikrarsızlık								
Toplam	62	100	20	100	61	100	55	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Recep Tayyip Erdoğan'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle Din ve Siyaset ilişkilerine değinmişlerdir. Ardından Milli Birlik Vurgusu demokratikleşme ve siyasal sitem gelmektedir.

Tablo 4.5. Recep Tayyip Erdoğan'ın Eğitim İletileri

Gazeteler İleti Konuları	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Din Dersleri	21	35,5	13	50,0	16	27,9	17	33,3
Başörtülü Çocukların Okumasında Serbestlik	10	14,5			8	14,8	8	13
Öğrenci Burslarının Yaygınlaştırılması	2	1,6			4	4,9		
Eşit Eğitim	29	48,4	7	50,0	33	52,5	30	53,7
Toplam	62	100	20	100	61	100	55	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Recep Tayyip Erdoğan'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te eğitim iletilerinde eşit eğitim ve din derslerine önem verilmiştir. Diğer yandan İslam ülkesi olarak başörtülü çocukların eğitim görmesi de iddialı konulardan birisi. Öğrenci burslarını yaygınlaştırması da eğitime verilen önemi göstermektedir.

İletilerin genel taramasını ve tüm tablolar eşliğinde analizini yaptığımızda Recep Tayyip Erdoğan'a dair olarak şu saptamalar yapılabilir: Gerçekçi, dönüştürücü, karizmatik, girişimci, hitabeti, çekirdek kadroyla hareket etmesi, halkın tansiyonuna uygun hareket etmesi, açılım çalışmaları, yol ve inşaat performansı, özelleştirme çalışmaları, vesayete karşı duruşu, bölücülükle mücadelesi, terör örgütleriyle mücadelesi, TSK'da büyük çaplı modernizasyon oluşturması, dış ülkelere karşı farklı yaklaşımı, Türkiye'yi bölgedeki stratejik ülke konumuna katkısı gibi hususlar basında yer alan belli başlı konu başlıklarıdır.

4.7.2. Ekmeleddin İhsanoğlu

Ekmeleddin İhsanoğlu'na ait ileti başlıklarını tablolar eşliğinde analiz edelim;

Tablo 4.6. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İleti Başlıkları

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Ekonomi	32	48,4	9	50,0	29	52,5	31	53,7
İç Politika	20	35,5	11	50,0	20	27,9	16	33,3
Dış Politika	9	14,5			11	14,8	7	13
Eğitim	1	1,6			1	4,9		
Kültür-Sanat								
Toplam	62	100	20	100	61	100	54	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te ekonomi ve iç politika ağırlıklı iletilerine yer verilmektedir. Dış politika, eğitim ve kültür sanat konuları çok dikkat çekmemektedir.

Tablo 4.7. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Ekonomi İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Terör	28	48,4	12	50,0	34	52,5	31	53,7
Dokunulmazlık	24	35,5	8	50,0	19	27,9	16	33,3
Enflasyon	8	14,5			7	14,8	7	13
İşsizlik	2	1,6			5	4,9		
Eğitimde Artış								
İç Dış Borç								
Bölge Refahı								
Lider Ülke Olma								
Toplam	62	100	20	100	61	100	54	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te ekonomi iletilerinde özellikle terör en çok başlık bulmaktadır Dokunulmazlık, enflasyon ve işsizlik diğer en önemli ekonomi iletileri arasında sıralanmaktadır. İç borç, bölge refahı ve lider ülke olma durumu konusunda gazeteler bu konulara değinmemişlerdir.

Tablo 4.8. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İç Politika İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İleti Konuları	10	14,5			9	14,8	10	13
Demokratikleşme								
Laiklik								
İnsan Hak ve Özgürlükleri								
Siyasal Sistem	1	1,6			3	4,9		
Din Siyaset İlişkisi	27	48,4	10	50,0	28	52,5	26	53,7
Hukuk Devleti								
Milli Birlik Vurgusu	24	35,5	10	50,0	17	27,9	18	33,3
Kadın Hakları								
Toplam	62	100	20	100	61	100	54	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle Din ve Siyaset ilişkileri ön planda görülmektedir. Ardından Milli Birlik Vurgusu demokratikleşme ve siyasi sistem de önemli vurgular olmaktadır.

Tablo 4.9. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Dış Politika İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İleti Konuları	3	1,6			5	4,9		
Kıbrıs Sorunu								
AB İlişkileri	9	14,5			7	14,8	9	13
Ortadoğu ilişkileri	20	35,5	11	50,0	17	27,9	16	33,3
Yunanistan ilişkileri								
Amerika ve Rusya İlişkileri	30	9	7	50,0	32	52,5	30	53,7
Bölge Ülkelerindeki İstikrarsızlık								
Toplam	62	100	20	100	61	100	55	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle Din ve Siyaset ilişkilerine değinmişlerdir. Ardından Milli Birlik Vurgusu demokratikleşme ve siyasi sistem gelmektedir.

Tablo 4.10. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Eğitim İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İleti Konuları	19	35,5	13	50,0	16	27,9	17	33,3
Din Dersleri								
Başörtülü Çocukların Okumasında Serbestlik	8	14,5			8	14,8	8	13
Öğrenci Burslarının Yaygınlaştırılması	11	1,6			4	4,9		
Eşit Eğitim	24	48,4	7	50,0	33	52,5	30	53,7
Toplam	62	100	20	100	61	100	55	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te eğitim iletilerinde eğitim çok ağırlıklı bir konu olarak ele alınmıştır. Diğer yandan İslam ülkesi olarak başörtülü çocukların eğitim görmesi de iddialı konulardan birisi. Öğrenci burslarını yaygınlaştırması da eğitime verilen önemi göstermektedir.

İletilerin genel taramasını ve tüm tablolar eşliğinde incelemesini yaptığımızda Ekmeleddin İhsanoğlu'na dair olarak şu başlıklar dikkat çekmektedir: Halkçı, Cumhuriyetçi, Atatürkçü, duygusal, barışçı, diplomat, aydın, dürüst, kişilikli, şair ve tevazu gibi hususlar en fazla işlenen temalar arasındadır.

4.7.3. Selahattin Demirtaş

Selahattin Demirtaş'a ait ileti başlıklarını tablolar eşliğinde analiz edelim;

Tablo 4.11. Selahattin Demirtaş'ın İleti Başlıkları

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İleti Konuları								
Ekonomi	30	48,4	9	50,0	29	52,5	31	53,7
İç Politika	11	35,5	11	50,0	20	27,9	16	33,3
Dış Politika	21	14,5			11	14,8	7	13
Eğitim	1	1,6			1	4,9		
Kültür-Sanat								
Toplam	62	100	20	100	61	100	54	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Selahattin Demirtaş'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te ekonomi ve iç politika ağırlıklı iletilerine yer verilmektedir. Dış politika ve ekonomi konuları çok dikkat çekmemektedir.

Tablo 4.12. Selahattin Demirtaş'ın Ekonomi İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İleti Konuları								
Terör	21	48,4	12	50,0	34	52,5	31	53,7
Dokunulmazlık	31	35,5	8	50,0	19	27,9	16	33,3
Enflasyon	8	14,5			7	14,8	7	13
İşsizlik	2	1,6			5	4,9		
Eğitimde Artış								
İç Dış Borç								
Bölge Refahı								
Lider Ülke Olma								
Toplam	62	100	20	100	61	100	54	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Selahattin Demirtaş'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te ekonomi iletilerinde özellikle terör en

çok başlık bulmaktadır. Dokunulmazlık konusu en fazla dikkat çekici konudur. Selahattin Demirtaş bütün konuşmalarında dokunulmazlığa sürekli vurgu yapmaktadır.

Tablo 4.13. Selahattin Demirtaş'ın İç Politika İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İleti Konuları								
Demokratikleşme	12	14,5			9	14,8	10	13
Laiklik								
İnsan Hak ve Özgürlükleri								
Siyasal Sistem	19	1,6			3	4,9		
Din Siyaset İlişkisi	25	48,4	10	50,0	28	52,5	26	53,7
Hukuk Devleti								
Milli Birlik Vurgusu	4	35,5	10	50,0	17	27,9	18	33,3
Kadın Hakları								
Toplam	62	100	20	100	61	100	54	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Selahattin Demirtaş'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle Din ve Siyaset ilişkilerine ağırlık vermektedir. Ardından Milli Birlik Vurgusu konusu önemsenmezken, siyasi sisteme vurgu çok fazla yapılmıştır.

Tablo 4.14. Selahattin Demirtaş'ın Dış Politika İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İleti Konuları								
Kıbrıs Sorunu	3	1,6			5	4,9		
AB İlişkileri	17	14,5			7	14,8	9	13
Ortadoğu ilişkileri	25	35,5	11	50,0	17	27,9	16	33,3
Yunanistan İlişkileri								
Amerika ve Rusya İlişkileri	17	9	7	50,0	32	52,5	30	53,7
Bölge Ülkelerindeki İstikrarsızlık								
Toplam	62	100	20	100	61	100	55	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Selahattin Demirtaş'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle orta doğu ve AB ilişkileri ağırlıklı yer almaktadır. Kıbrıs sorunu ve Amerika ile ilişkiler çok fazla önemsenmemiştir.

Tablo 4.15. Selahattin Demirtaş'ın Eğitim İletileri

Gazeteler	YENİ ŞAFAK		CUMHURİYET		SABAH		HÜRRİYET	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İleti Konuları								
Din Dersleri	2	35,5	13	50,0	16	27,9	17	33,3
Başörtülü Çocukların Okumasında Serbestlik	11	14,5			8	14,8	8	13
Öğrenci Burslarının Yaygınlaştırılması	7	1,6			4	4,9		
Eşit Eğitim	42	48,4	7	50,0	33	52,5	30	53,7
Toplam	62	100	20	100	61	100	55	100

2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde elde edilen bulgulara göre Selahattin Demirtaş'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te eğitim iletilerinde eğitim çok ağırlıklı bir konu olarak ele alınmıştır. Özellikle eşit eğitim oldukça geniş bir kapsamaktadır.

İletilerin genel taramasını ve tüm tablolar eşliğinde değerlendirmesini yaptığımızda Selahattin Demirtaş'a dair olarak şu başlıklar dikkat çekmektedir: Sosyalist, zeki, milliyetçi, ilkeli, elit, sakın.

4.8. Değerlendirme

30 Haziran 2014 ile 6 Temmuz 2014 Tarihleri arasındaki gazete tirajlarına göre Hürriyet gazetesinin, tirajının oldukça yüksek gazeteler arasında olup 3. sırada olduğu görülmüştür (<http://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/gazete-tirajlari-aciklandi-550766/>).

Gazete, manşetlerinde oldukça renkli baskılar ve dolu bir içerik sunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine de diğer gazeteler kadar ağırlık vermemiştir. Özellikle seçime bir hafta kala manşetlerine konuyu taşımıştır. Hürriyet gazetesi, her ne kadar tarafsız olsa da, özellikle İhsanoğlu ile ilgili haberleri çok çok manşetlerinde göstermiştir.

4.9. Tüm Gazeteler için Genel Değerlendirme

İncelenen 4 gazete içinde cumhurbaşkanlığı seçimini geniş manşet olarak yayınlayanın Hürriyet olduğu söylenebilir. Hürriyet gazetesinin manşetleri değerlendirildiğinde “oldukça net” ifadeler dikkat çekmektedir. Diğer gazetelere Hürriyet bu seçime diğer gazetelerden daha çok eğilmiştir.

Tüm gazeteler içinde cumhurbaşkanlığı seçimi ile yakından ilgilenen gazete Cumhuriyet gazetesidir. Ancak, özellikle İhsanoğlu'nu gündeminde daha fazla

tutarken, diğerk adaylara pek fazla özellik vermemiştir.

Yeni Şafak gazetesi cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili Başbakan Erdoğan yanlısı haberler sunan tek gazetedir. Diğerk taraftan ise, diğerk adayları pek fazla sergilememekle birlikte, onları gafları ile gündeme getirmiştir.

Gazetelerin halkın nabzını tuttuğunu söylemek oldukça zordur. İncelenen bu dört gazetenin taraf oldukları siyasi görüşe ağırlık vererek haber yatıkları söylenebilir. Özellikle Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah gazeteleri taraf tuttıkları zihniyeti yansıtırken, Hürriyet bu konuda çok fazla ön planda değildir.

Gazete haberlerinin diğerk bir özelliğı ise, adayların, sergiledikleri tutumları abartmalarıdır. Örneğın, özellikle İhsanoğlu ve Erdoğan'la ilgili olarak, en ince detaylarına kadar adayları tanıtmaya çalışmışlardır. Gazeteler, adayların birbirleri ile ilgili etik olmayan sözleri de yansıtmıştır.

Küresel açıdan giderek artan etkileriyle seçimler, günümüzün en önemli sorunu haline gelmiştir. Bu durum sadece ülkemiz için olmayıp, diğerk ülkeleri de etkileyen bir durumdur. Son yıllarda artan iletişim araçları ve özellikle her şeye tepki veren sosyal medya, seçimlerin çok fazla eleştirel kılmaktadır. Seçimler, diğerkini yani muhalefeti, ya da iktidarı ötekileştirmek ve kendi dünyalarına sokmamak gibi genelde batı medyasında çok fazla olan bir lobi faaliyetine dönüşmektedir.

İnsanların birbirleriyle savaş, ticaret ya da çeşitli alanlarda haberleşmek için iletişim tekniklerini ilk uygarlıklardan itibaren kullanmışlardır. Toplumun bilgi edinme gereksinimini karşılayan, haber ve bilgi iletme işlevleri ise medyanın var oluşunun temel nedeni olmuştur. Yazılı basının yanı sıra, 1900'lerin başlarında icat edilen radyo ve televizyonun medya içerisinde önemli bir yere sahiptirler. Tarih boyunca insanın bilgiye duyduğu gereksinim medyayı doğurup beslemiştir. Medyanın toplumların ve bireylerin yaşam biçimleri üzerinde yarattığı gelişmeler bilgi gereksinimini arttırmış ve bu döngü sürekli hale gelmiştir. Son 50 yıl içerisinde uygarlığın bütün yönleriyle kaydettiğı gelişmenin yarattığı olanaklar, günümüzde medyaya yasama, yargı ve yürütmenin ardından dördüncü kuvvet olma özelliğı kazandırmıştır.

Medyatik ortamda herkesin bir imajı bulunmaktadır. İnsanlar değışken bir ortamda

yaşayarak, sürekli olarak birbirini takip eden bir ortam oluştururlar. Bu nedenle medya bu takibin en büyük baş aktörüdür. Medya tüm kültürleri tanıtmak durumundadır. İnsanların dünyası artık her kültürden insanların dikkatini çekmektedir. Medyanın uğraşı alanı konuyu insanlara bir şekilde olumlu ya da olumsuz sunmaktır. Bu nedenle vurgulanmak istenen konu herkesin ilgi alanında olmasa bile insanların dikkatini çekebilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma üç ana bölüm üzerine kurgulanmıştır. Birinci bölümde, siyasal iletişim kavramları ve cumhurbaşkanlığı seçimleri üzerinde durulmuştur. Kavramsal çerçeve denilen bu bölümde, geniş literatür taraması yapılmış, kavramlar konusunda bilim insanlarının görüşlerinden istifade edilerek yeni kavram ve açıklamalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, siyasal iletişim ve medya üzerinde yoğun olarak durulmuş ve detaylı literatür taraması yapılmıştır.

Son bölüm ise, uygulamaya yönelik bir çalışmadır. Burada içerik çözümlemesi yönteminden yararlanılmıştır. Uygulama kapsamında Türkiye’de yaygın dağıtım ağına sahip ulusal gazetelerden bazıları çalışma kapsamına alınmıştır. Bu gazetelerin 9 Temmuz - 9 Ağustos tarihleri arasındaki sayıları incelenmiştir. Bu gazetelerin tercih edilmesinde yaygınlık, kitlesellik ve ideolojik tutum göz önüne alınmıştır.

Türkiye’de halkın doğrudan seçimiyle yapılmış ilk cumhurbaşkanlığı seçimi 10 Ağustos 2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu seçimi diğer seçimlerden farklı kılan en bariz özelliği, ilk defa cumhurbaşkanı adaylarının kendi siyasal kampanyalarını yapması ve bu kampanyalarla halktan doğrudan oy istemeleri olmuştur. 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, kamuoyu ve medya tartışmalara yoğun şekilde katılmıştır. Kamuoyunda tartışılan ve medyanın gündemini oluşturan konular genel olarak siyasal sistem tartışmaları, orantısız rekabet, adayların kişilikleri ve mal varlıkları ile ilgili hususlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Siyasal gündem medya gündemini de bariz şekilde ayırtmıştır.

Hürriyet gazetesi manşetlerinde oldukça renkli baskılar ve dolu bir içerik sunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine de diğer gazeteler kadar ağırlık vermemiştir. Özellikle seçime bir hafta kala manşetlerine konuyu taşımıştır. Hürriyet gazetesi, özellikle İhsanoğlu ile ilgili haberleri daha çok manşetlerinde göstermiştir.

İncelenen 4 gazete içinde cumhurbaşkanlığı seçimini geniş manşet olarak yayımlayanın Hürriyet olduğu söylenebilir. Hürriyet gazetesinin manşetleri değerlendirildiğinde “oldukça net” ifadeler dikkat çekmektedir. Diğer gazetelere kıyasla Hürriyet bu seçime daha çok eğilmiştir.

Tüm gazeteler içinde cumhurbaşkanlığı seçimi ile yakından ilgilenen gazete Cumhuriyet gazetesidir. Ancak, özellikle İhsanoğlu’nu gündeminde daha fazla tutarken, diğer adaylara pek fazla özellik vermemiştir.

Yeni Şafak ve Sabah gazeteleri cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili Başbakan Erdoğan yanlısı haberler sunan tek gazetedir. Diğer taraftan ise, diğer adayları pek fazla sergilememekle birlikte, onları gafları ile gündeme getirmiştir.

Gazetelerin halkın nabzını tuttuğunu söylemek oldukça zordur. İncelenen bu dört gazetenin taraf oldukları siyasi görüşe ağırlık vererek haber yaptıkları söylenebilir. Özellikle Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah gazeteleri taraf oldukları zihniyeti yansıtırken, Hürriyet bu konuda çok fazla ön planda değildir.

Gazete haberlerinin diğer bir özelliği ise, adayların, sergiledikleri tutumları abartmalarıdır. Örneğin, özellikle İhsanoğlu ve Erdoğan’la ilgili olarak, en ince detaylarına kadar adayları tanıtmaya çalışmışlardır. Gazeteler, adayların birbirleri ile ilgili etik olmayan sözlerini de yansıtmıştır.

Çalışmada Recep Tayyip Erdoğan’ın ele alınan dört gazetede ki ileti başlıkları incelendiğinde, 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Erdoğan’ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet’te ekonomi ve iç politikaya yönelik çok sayıda ileti bulunmaktayken; Cumhuriyet gazetesinde dış politika ve eğitim iletileri az sayıdadır. İncelenen tüm gazetelerde ise Recep Tayyip Erdoğan’ın kültür-sanat iletinin olmadığı saptanmıştır. Erdoğan’ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet’te ekonomi iletilerinde, özellikle terör ve terörün verdiği zararlar çok fazla dile getirilmiş durumdadır. Dokunulmazlık, enflasyon ve işsizlik diğer en önemli ekonomi iletileri arasında sıralanmaktadır. Gazeteler iç borç, bölge refahı ve lider ülke olma konularına değinmemişlerdir. Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet’in iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle din ve siyaset ilişkilerine değinmişlerdir. Ardından diğer temalar olarak milli birlik vurgusu, demokratikleşme

ve siyasal sistem gelmektedir.

Recep Tayyip Erdoğan'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle din ve siyaset ilişkilerine değinmişlerdir. Ardından milli birlik vurgusu, demokratikleşme ve siyasal sistem gelmektedir. Recep Tayyip Erdoğan'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te eğitim iletilerinde eşit eğitim ve din dersleri temalarına önem verilmiştir. Diğer yandan İslam ülkesi olarak başörtülü çocukların eğitim görmesi de iddialı konulardan birisi olarak dikkat çekmiştir. Öğrenci burslarını yaygınlaştırması da eğitime verilen önemi göstermektedir.

Ekmeleddin İhsanoğlu'nun ileti başlıkları incelendiğinde ise, 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi'nde Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te ekonomi ve iç politika ağırlıklı iletilerine yer verilmektedir. Dış politika, eğitim ve kültür sanat konuları çok dikkat çekmemektedir. İhsanoğlu'nun Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te ekonomi iletilerinde özellikle terör en çok yer alan başlık durumundadır. Dokunulmazlık, enflasyon ve işsizlik diğer en önemli ekonomi iletileri arasında sıralanmaktadır.

İç borç, bölge refahı ve lider ülke olma durumu konularına gazeteler değinmemişlerdir. Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde özellikle din ve siyaset ilişkileri ön planda görülmektedir. Ardından milli birlik vurgusu, demokratikleşme ve siyasal sistem de önemli vurgular olmaktadır. Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle din ve siyaset ilişkilerine değinmişlerdir. Ardından milli birlik vurgusu, demokratikleşme ve siyasal sistem gelmektedir. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te eğitim iletilerinde eğitim çok ağırlıklı bir konu olarak ele alınmıştır. Diğer yandan İslam ülkesi olarak başörtülü çocukların eğitim görmesi de iddialı konulardan birisi olmuştur. Öğrenci burslarını yaygınlaştırması da eğitime verilen önemi göstermektedir.

Selahattin Demirtaş'ın ileti başlıklarında da Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te ekonomi ve iç politika ağırlıklı iletilerine yer verilmektedir. Dış politika ve ekonomi konuları çok dikkat çekmemektedir. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde elde edilen bulgulara göre Selahattin Demirtaş'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve

Hürriyet'te ekonomi iletilerinde özellikle terörle ilgili çok başlık bulunmaktadır. Dokunulmazlık konusu en fazla dikkat çekici konudur. Selahattin Demirtaş, bütün konuşmalarında dokunulmazlığa sürekli vurgu yapmaktadır. Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazeteler özellikle din ve siyaset ilişkilerine ağırlık vermektedir. Ardından milli birlik vurgusu konusu önemsenmezken, siyasal sisteme vurgu çok fazla yapılmıştır. Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te iç politika iletilerinde bütün gazetelerde özellikle Ortadoğu ve AB ilişkileri ağırlıklı yer almaktadır. Kıbrıs sorunu ve Amerika ile ilişkiler çok fazla önemsenmemiştir. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde elde edilen bulgulara göre Selahattin Demirtaş'ın Yeni Şafak, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet'te eğitim iletilerinde eğitim teması çok ağırlıklı bir konu olarak ele alınmıştır. Özellikle eşit eğitim vurgusu oldukça geniş bir yer kaplamaktadır.

Sonuç olarak, gazeteler cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde siyasi aktörlerin politik hedefleri doğrultusunda ülkenin ekonomik, askeri ve politik gündemini belirleyecek iletilere yer vermektedir.

Araştırma kapsamında analiz edilen gazeteler seçilirken sahip oldukları ideolojiler belirleyici olmuştur. Hürriyet, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinin seçim sürecinde siyasi iktidarın gündemi ekseninde ve onun desteklediği adayın görüşlerine paralel iletilere yoğun olarak yer verdiği varsayılmaktadır. Sol Kemalist Cumhuriyet gazetesinin ise haber sürecinde tüm adaylara eşit şekilde yer vererek tarafsız kaldığı öngörülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen gazeteler, 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde kararsız seçmen kitlesini etkileyebilecek, kendi ideolojilerine uygun ekonomik, politik iletilere yer vererek destekledikleri adayların oy potansiyelini artırmaya çalışmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde siyasal iktidar basın iletileri aracılığıyla kamuoyu gündemini belirlemeye ve kendi adayının seçim yarışından başarıyla çıkmasına zemin hazırlamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda seçimlere ilişkin siyasal iletişim stratejisinin temelini ise, ekonomik, askeri ve siyasi sorunlar ile bunların çözümüne odaklanmak oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

Akın, Rıdvan (2009). Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923 – 2007. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Atabek, Ü. (1999). Akademik İlgi Alanı Olarak Siyasal İletişim. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Aziz, A. (2007). Siyasal İletişim. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Aziz, A. (2011). Siyasette Etkili İletişim Teknikleri. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Aziz, A., (2014). Siyasal İletişim, Ankara: Nobel Yayınları.

Bektaş, A. (2007). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Birand, Mehmet Ali, Can Dünder ve Bülent Çaplı (1991). Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Cemal, H. (1986). 12 Eylül Günlüğü Demokrasi Korkusu. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Cemal, H. (1990). Özal Hikâyesi. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Copeland, G. A. , Johnson-Cartee, K. S. (1997). Inside Political Campaigns: Theory and Practice. United States: Praeger.

Çankaya, E. (2008). İktidar Bu Kapağın Altındadır: Gösteri Demokrasisinde Siyasal Reklamcılık. İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Dalkıran, N. (1995). Siyasal Reklamcılık ve Basının Rolü. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Davut, Dursun (2005). 12 Eylül Darbesi. İstanbul: Şehir Yayınları.

Davut, Dursun (2006). Ertesi Gün; Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar. 1. Baskı, İstanbul: İşaret Yayınları.

Devran, Y. (2004). Siyasal Kampanya Yönetimi: Mesaj, Strateji ve Taktikler. İstanbul: Odak İletişim.

Devran, Y. (2011). Seçim Kampanyalarında Geleneksel Medya, İnternet ve Sosyal Medyanın Kullanımı. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Donat, Yavuz. (1987). Buyruklu Demokrasi (1980-1983). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Eizenstat, S E (2004). Nongovernmental Organizations as the Fifth Estate, Seton Hall, Journal of Diplomacy and International Relations 5 (2), 15-28.

Göle, Nilüfer (1994), “80 Sonrası Politik Kültür”, Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarıbay (der.), Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde, Der Yayınları, İstanbul, s.509-519.

Gözler, Kemal (2000). Türk Anayasa Hukuku, Bursa: Ekin Yayınları. Gözler, Kemal (1999). Türk Anayasaları, Bursa: Ekin Yayınları.

Guetzevitch, Boris Mirkine (1938). Hukuku Esasiyede Yeni Temayüller (Çeviren: Ali Rıza Türel), Ankara: Hapisane Matbaası.

Güngör, N. (2011). İletişim Kuramlar ve Yaklaşım, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hekimoğlu, Mehmet Merdan (2009). Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı “Demokratik Hükümet Sistemleri” ve Türkiye, Ankara: Detay Yayınları.

İnal, M. A. (1996). Haberi Okumak. İstanbul: Temuçin Yayınları.

Kalaycıoğlu, Ersin (2007). “Türk Siyasal Hayatında Cumhurbaşkanlığı Kurumu” Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği.

Kapani, M. (2009). Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kılıçaslan, Ç. E. (2008). Siyasal İletişim: İdeoloji ve Medya İlişkisi. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Kışlalı, A. T. (2010). Siyaset Bilimi. İstanbul: İmge Kitabevi.

Köker, E. (1998). Politikanın İletişimi İletişimin Politikası, Ankara: Vadi Yayınları.

Küçükşen, K. (2012). “Medya ve Politik Tercih” Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

McNair, B. (2003). An Introduction to Politcal Communication. London and New York: Routledge.

Mert, Nuray (2007). Merkez Sağın Kısa Tarihi, İstanbul: Selis Kitaplar.

Newman, B. I. (1999). Handbook of Political Marketing. London: Sage Publications Inc.

Oktay, M. (2002). Politikada Halkla İlişkiler. İstanbul: Derin Yayınları.

Özbudun, Ergun (1990). Türk Anayasa Hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları.

Özbudun, Ergun (2007). Çağdaş Türk Politikası, Ali Resul Usul (der), 2. Baskı, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Özdemir, Hikmet (2007). Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanı Seçimleri, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özerkan, Ş. (2001). Medya, Dil ve İletişim. İstanbul: Martı Yayınevi.

Özerkan, Ş. (Ed.) (2009). Türkiye'de 9 Gazete: Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Özkan, A. (2007). Siyasal İletişim Stratejileri. İstanbul: Tasam Yayınları.

Özkan, A. (2009). Siyasetin İletişimi. İstanbul: Tasam Yayınları.

Özkan, N. (2002). Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar. İstanbul: Mediacat Kitapları.

Özsoy, O. (2009). Seçim Kazandıran Siyasal İletişim. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Özsoy, Şule (2007). Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği.

Öztürk, S. (2008). Türkiye'de İletişim Düşüncesinin Kökenleri. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

Peltekoğlu, B. F. (2007). Halkla İlişkiler Nedir? İstanbul: Beta Yayınları.

Ramonet, I. (2000). Aykut Derman (çev), Medyanın Zorbalığı, Om Yayınevi, İstanbul.

Safi, İsmail (2007). "Türkiye'de Muhafazakârlığın Düşünsel-Siyasal Temelleri ve 'Muhafazakâr Demokrat' Kimlik Arayışları, Ankara: Lotus Yayınevi.

Sakallıoğlu, Ü.C. (1996). "1983-1994: Siyasal Parti Topoğrafyası". CDTA. Cilt: 15, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 1249-1251.

Soysal, Mümtaz (1987). 100 Soruda Anayasanın Anlamı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Tanör, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu (2001). 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Tanör, Bülent (1994). İki Anayasa 1961 ve 1982, İstanbul: Beta Yayın. Taşkın, Yüksel (2009). "Türkiye'de Sınıfsal Yeniden Yapılanma, AKP ve Muhafazakâr Popülizm", Ümit Kurt (Der.), AKP Yeni Merkez Sağ mı?", Ankara: Dipnot Yayınları.

Terkan, B. (2005). Gündem Belirleme, İstanbul: Tablet Kitapevi.

Teziç, Erdoğan (1991). Anayasa Hukuku (Genel Esaslar). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Toker, H. (2013). Ulusal Politikanın Uluslararasılaşması: Siyasal Seçimler,

Uluslararası İletişim ve Medya, Ankara: Orion Yayıncılık

Toker, H., (2013). Ulusal Politikanın Uluslararasılaşması: Siyasal Seçimler, Uluslararası İletişim ve Medya, Ankara: Orion Yayıncılık. Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözümlemesi (Çev. Ü. Atabek) Medya Metinlerini Çözümlemek-İçerik Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri, Derleyenler:

G. Şendur Atabek-Ü. Atabek, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Topuz, H. (1996). Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi: Davalar, Hapisler, Saldırıları, Faili Meçhul Cinayetler ve Holdingler. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Topuz, H. (2003). II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Topuz, H. (2010). Günümüzde Siyasal İletişim. İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayını.

Tubbs, S. L., Moss, S. (2006). Human Communication: Principles and Contexts. United States: Mcgraw-Hill International Edition.

Türkoğlu, N. (2004). İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar. İstanbul: Babil Yayınları.

Uysal, Birkan (1984). Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi. Ankara: TODAİE Yayınları, No: 209.

Uztuğ, F. (2007). Siyasal İletişim Yönetimi: Siyasette Marka Yaratmak. İstanbul: Mediacat Kitapları.

Weber, M. (1986). Sosyoloji Yazıları. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Yaşar, M. (1990). Paşalar Politikası. İstanbul: Tekin Yayınevi, s.49.

Yaylagül, L. (2010). Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yaylagül, L., (2014). Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar, Ankara:Dipnot Yayınları.

Yılmaz, Ensar (2007). Çankaya Savaşları, İstanbul: Birey Yayınları.

Yücel, M.S. (2006). Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005). İstanbul: Alfa Yayınları.

Yüksel, E., (2001). Medyanın Gündem Belirleme Gücü, Konya: Çizgi Kitabevi.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

AGİT, (2014). Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, TC 10 Ağustos 2014. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi. (2012) s.

35.

Aslan, Ali, Nebi Miş, Abdullah Eren (Ağustos 2014). “Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı’nın Demokratikleşmesi”, SETA Analiz, no. 103.

Arslan, Ali (2007). “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı: 11, s. 1-29.

Atabek, N. (1998). Gündem Belirleme Yaklaşımı, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, sayı: 7, s.155-174.

Balcı, Ş. (2015). “Siyasal Bilgilenmede Televizyonun Önem Düzeyi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme”, Balcı&Bor Global Media Journal, TR Edition.

Baydur, Mithat (1997). “Üniformalı Demokrasi”, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 17, Eylül-Ekim, s.306-322.

Butler, B. (1998). Information Subsidies, Journalism Routines and the Australian Media:Market Liberalization versus Marketplace of Ideas, Prometheus: Critical Studies in Innovation 16 (1), 27-45.

AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, “TC 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi”, AGİT DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti Sonuç Raporu, 18 Kasım 2014, Varşova

Çaylak, Adem (1999). "1980 Sonrası Türkiye’inde Neo-Liberal Canlanma", Yeni Türkiye, Sayı: 25, s. 473-490.

Çavuşoğlu, Hüseyin (2009). “ Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi”, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:19, Sayı: 2, s. 265-278.

Çınar, Yusuf (2011). “Turgut Özal ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı: 26, s. 1-19.

Davut, Dursun (2005). “Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler”, Muhafazakâr Düşünce, Yıl 1, Sayı 3, Kış, s.175-196.

Duran, Burhanettin (12 Ağustos 2014). “Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Misyonu”. Sabah.

Hampton, M. (2010). The Fourth Estate Ideal in Journalism History, Stuart Allan (ed), The Routledge Companion to News and Journalism, Routledge, London, New York, pp 3-12.

Erol, H. (1997). Türk Siyasal Partilerinde Örgütlenme ve Liderler Oligarşisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Ete, Hatem (26 Ağustos 2014). “Hâkim Parti Olma Yolunda AK Parti”,

Akşam. Erol, H. (1997). Türk Siyasal Partilerinde Örgütlenme ve Liderler Oligarşisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, s.91.

Jensen, E. (2010). Between Credulity and Scepticism: Envisaging The Fourth Estate in 21st-Century Science Journalism, *Media, Culture&Society*, 32 (4), 615–630.

Kanun No: 85 (1-7 Şubat 1921). Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt 1, s. 196-199. Ceride-i Resmîye.

Kerse, Ahmet (1973). Türkiye’de 1961 Anayasası’na Göre Cumhurbaşkanı. Doktora Tezi, İstanbul, s.51.

Lewis, J. Williams, A., Franklin B. (2008a). Four Rumours and an Explanation: A Political Economic Account of Journalists’ Changing Newsgathering and Reporting Practices, *Journalism Practice* 2 (1), p. 27-45.

Lewis, J. Williams, A., Franklin B. (2008b). A Compromised Fourth Estate? UK News Journalism, Public Relations and News Sources, *Journalism Studies* 9 (1), p. 1- 20.

Miş, Nebi (17 Ağustos 2014). “Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Kurucu Siyaset”, *Star Açık Görüş*.

Mutlusu, A. Faruk (2010). Anavatan Partisi. Turgay Uzun (Der.) İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasi Partiler. Ankara: Orion Kitabevi.

Newman N, Dutton W H ve Blank G (2012). Social Media in the Changing Ecology of News:The Fourth and Fifth Estates in Britain, *International Journal of Internet Science* 7 (1),6-22.

Özer, Attila (1981). Batı Demokrasilerinde ve Türkiye’de Hükümetin Kuruluş Yöntemleri. Ankara: Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayın No: 143, s.56.

Ramonet, I. (2004). Beşinci Kuvvet, Y. İnceoğlu, N. Akıner ve U. Aydın (çev), *Varlık Dergisi*, 3-7.

Safi, İsmail (2005). “Türkiye’de Muhafazakârlığın Düşünsel-Siyasal Temelleri ve ‘Muhafazakâr Demokrat’ Kimlik Arayışları, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.272-274.

Sakallıoğlu, Ü. C. (1996). “1983-1994: Siyasal Parti Topoğrafyası”. CDTA. Cilt: 15, İstanbul: İletişim Yayınları.

Taşdemir, Erdem. (2005). “1980 Sonrası Türk Basını, Türk Siyasi Hayatı ve Basın- Siyaset İlişkisi”, *Konya: Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, s. 173-180.

Uluşahin, Nur (2003). “Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasına Farklı Bir Yaklaşım: ‘Yarı – Başkanlık’ tan ‘İki Başlı Yürütme’ Yapılanmasına.” AÜHF Dergisi Cilt: 52 (2), s. 198-233.

Yücel, Bülent (2003). “Yarı – Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya” Ankara: AÜHF Dergisi 52-04, s.340-341.

Yüksel, E. (2007). Kamuoyu Oluşturma ve Gündem Belirleme Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır? Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, 571-586.

3. Elektronik Kaynaklar

Cumhuriyet Gazetesi. Erişim: 26.09.2018, <http://mecliste.org/mecliste-org-dan/hukümet-sistemi-nedir-yeni-sisteminin-ozellikleri-nelerdir>,

Cumhuriyet Gazetesi. Erişim: 7 Temmuz 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/cb_secim_2014.

Meclis. Erişim: 26 Eylül 2018, <http://mecliste.org/mecliste-org-dan/hukümet-sistemi-nedir-yeni-sisteminin-ozellikleri-nelerdir>

Sözcü Gazetesi. Erişim: 7 Temmuz 2014, <http://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/gazete-tirajlari-aciklandi-550766/>.

Wikipedia. Erişim: 05.02.2015, http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_cumhurba%C5%9Fkanlar%C4%B1_listesi.

Yerel Siyaset Erişim: 29.01.2015, <http://www.yerelsiyaset.com/v4/sayfalar.php?goster=ayrinti&id=1054>.

Yüce, Müge, “Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları”, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARIMUGEYUCE.pdf> (erişim tarihi: 07.03.2017).

ÖZGEÇMİŞ

1983 Yılında Mardin İli Artuklu ilçesinde doğdu. İlk orta ve lise eğitimini Yalova'da tamamladı. 2007 yılında başladığı Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünden 2011 yılında mezun oldu. 2012 yılında Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansa başladı. 2012 yılında muhabir olarak çalıştığı Anadolu Ajansından 2017 yılından ayrıldı. 2017 yılından bu yana Serbest gazetecilik yapıyor.

